Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

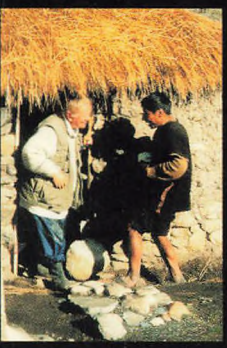
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Kirsten Brink

En knækket vinge

En skadet hjerne, et andet liv

BORGEN

Af samme forfatter:

Mission Færøerne

Tilegnet Peter Tantholdt Hansen, SJ.

KIRSTEN BRINK

En knækket vinge

– en skadet hjerne et andet liv

BORGEN

En knækket vinge
Copyright © Kirsten Brink 2002
Omslagsdesign: Lars Rosenquist Bech-Jessen
Forfatterfoto: Jørgen Bjerre
Øvrige fotos: forfatteren
Published by Borgens Forlag, Valbygaardsvej 33
DK-2500 Copenhagen Valby
Bogen er sat med Latin
og trykt hos Reproset, København
ISBN 87-21-01960-6

1. udgave, 1. oplag 2002

www.borgen.dk

INDHOLD

Forord 7

Fra snigskytter til højlandsindianere 11

Mine første job 17

Sådan begyndte mit anderledes liv 23

Hvorfor? 31

Alene 43

Ophold i Lima 52

Hjemrejse 56

Tankefugle 62

Tidsfornemmelse 67

Hygiejne og prævention 73

At finde ting 80

Min venstre arm, en svigefuld elsker 84

Impulser 87

Om at finde vej 90

Manden, der skreg 97

Arbejdet efter ulykken 100

Center for Hjerneskade 108

Sproget 122

Du virker ikke sådan 137

Gudstjeneste 139

Psykiatriske symptombenævnelser 141

Arbejde på hospitalet 144

Operation 151

USA 153

Hjem igen 160

FORORD

Efter at have arbejdet mange år som medicinsk delegat rundt om i verden kom jeg fra Nordafrika til Peru, hvor jeg i en øde egn højt oppe i Andesbjergene skulle opbygge et sundhedscenter for en gruppe indianere, der stort set aldrig havde haft kontakt med „civilisationen".

På en indkøbstur i Cusco efter medicin til min lille klinik i bjergene blev jeg en aften overfaldet af en gruppe banditter. Jeg blev bragt til de fattiges hospital.

Indianerne gav mig navnet „Knækket vinge" („Raphran P'akisqan") efter min lammede venstre arm og behandlede mig som en af deres egne. Hos dem levede jeg som en af dem i ni måneder, indtil jeg rejste hjem for at holde jul i Danmark.

Her blev det konstateret, at jeg ved overfaldet havde fået skadet min hjerne. Jeg havde lammelser i venstre arm og ben, tale-, læse-, skrive- og forståelsesvanskeligheder.

I to år tumlede jeg med mine problemer alene, hvorefter jeg i fem måneder blev elev/patient på Center for Hjerneskade ved Københavns Universitet.

Under hele genoptræningsforløbet søgte jeg forgæves efter litteratur, der beskæftiger sig med det at leve med en pludseligt opstået hjerneskade, set både som behandler og patient. Jeg ønskede brændende noget litteratur, der på en let tilgæn-

gelig, men alligevel intens måde beskæftiger sig med problemet og viser, at der er en vej ud.

Jeg fandt intet på dansk og skrev så denne lille bog, som dels er en selvbiografisk beskrivelse af et forløb, fordi jeg set i bakspejlet relativt konkret kan beskrive, hvordan skaden og dens følger opleves „indefra", dels er en refleksion over det skete, set „udefra" som behandler.

Frem for alt har jeg prøvet at beskrive, hvordan hjernen fungerer, når den ikke fungerer.

Enhver hjerneskade er unik, men der er så mange lighedspunkter, at jeg håber, denne bog kan være til oplysning og støtte for andre hjerneskadede, deres pårørende og behandlere.

Bogens kapitler er opdelt efter emner, der hver omhandler både den akutte sygdomsperiode, genoptræningsforløbet og status fem år efter overfaldet. Denne opdeling har jeg valgt, for at bogen også kan bruges som opslagsbog.

Bogen er også en tak til alle de mennesker, der hjalp mig gennem forløbet.

Særlig tak til Peter Tantholdt Hansen, SJ., civilingeniør Klaus Lynge, Pater Antonio Sanchez Guardomia, SJ., Inga Mc'Minn, Formidlingschef Elly Køhler, logopæd Charlotte Lønberg, og til neuropsykolog, Dr. Janet Niemeier og områdeleder Macon Sizemore.

Tak til neoropsykologerne Stig Nielsen, der startede som min primærterapeut, og Lars Siert for gennemgang af manuskriptet.

Tak til hele personalet og mine kammerater på Center for

Hjerneskade, og helt specielt tak til leder af centrets dagprogram, neuropsykolog Frank Humle, for hans støtte som min primærterapeut og senere som supervisor.

Tak til min store familie og sidst, men ikke mindst, tak til mine to piger, min niece Marianne og min datter Tina Angela Brink.

AT MISTE

En hjerneskade
er at miste –
sanser
dele af personligheden –
lidt eller meget.
Intet er som før.

Fra Kirsten Brink: *Nyt Liv*

Blyanten knækkede. Spidsen trillede ned på gulvet. Det lille knæk lød, som når en snigskytte skyder – men hvor var han?

Hvorfor råbte ingen? Havde han ramt sit mål dødeligt? Hvor var han? Hårene begyndte at rejse sig på min nakke.

Jeg trak vejret dybt – og kom tilbage.

Den lille lyd havde fjernet mig fra mit opholdssted. For et kort øjeblik var jeg tilbage i en af Somalias ørkenbyer i de værste krigshandlinger.

Nu var jeg på vej hjem, men fra et helt andet sted i verden. Jeg sad i flyet på vej over Atlanten. Jeg havde holdt et foredrag på University of Virginias afdeling for behandling af pludselig opstået hjerneskade. Måske var det deres behandling af patienter med skudsår, der havde fået mine gamle oplevelser tilbage for et kort øjeblik.

Nu sad jeg varmt og godt i flyet og fordrev tiden med at skrive.

Mine tanker gik tilbage.

Hvordan havde livet ført mig dertil, hvor jeg var nu? Det var i hvert fald ikke det mål, jeg fra begyndelsen havde sat mig.

Og så de lange år, hvor jeg havde levet i ingenmandsland totalt alene. Hvordan var jeg kommet igennem det, og hvordan var jeg kommet tilbage?

Der var mennesker, der sagde, jeg var en anden nu. Jeg var ikke enig med dem. Jeg forekom mig selv at være den samme, men jeg så heller ikke mig selv udefra.

De, på den anden side, så ikke mit indre. De vidste ikke, at jeg nu nåede næsten de samme mål som før, men ad helt andre veje.

Det, som før var let, var nu blevet uendelig svært, men jeg nåede det uden at tale om vanskelighederne. Måske lå min succes deri?

Hvornår begyndte min vanskelige rejse ud af ingenmandsland? Hvordan var jeg kommet derind? Hvilke omveje havde jeg taget for at nå det punkt, jeg nu var på?

Måske var det jetmotorens summen, der fik mine tanker på afveje.

Igen og igen havde fly bragt mig utrolige oplevelser på afsides liggende steder på kloden. Jeg havde også i flere år levet af at skrive.

Mit liv havde været dejligt og spændende. Før jeg blev tredive, havde jeg benyttet så godt som alle de transportmidler, mennesker bruger: Tog, bus, jeep, hundeslæde, kano, helikopter, kamel, hest og muldyr.

Verden lå åben for mig, og det blev den ved med.

Jeg havde arbejdet på fire kontinenter, men aldrig i Sydamerika.

En dag fik jeg et tilbud om at tage til Peru til en lille landsby højt oppe i Andesbjergene, ikke langt fra Machu Pichu, men i højere og mere øde egne.

En gruppe jesuitter havde missioner i kæmpeområder der-

oppe. En dansk præst og jurist, Peter Tantholdt Hansen, levede deroppe og havde bygget undervisningscentre, elværker og fungerede som områdets sognepræst. Han hjalp indianerne ind i en ny tids skikke, så de ikke blev tabere. Som et af sine ansvarsområder havde han den lille landsby Quico.

Beboerne i denne lille landsby havde aldrig haft kontakt med andre end deres egne. De levede i stenhytter uden vinduer. Gulvene var stampet jord med lidt halm spredt ud over. De havde ingen møbler, intet porcelæn eller bestik, ingen toiletter, indlagt vand eller elektricitet. Vandet blev hentet ved små vandløb. Toiletterne var, hvor som helst trangen kom, så satte man sig ned og forrettede sin nødtørft på jorden.

Beboernes sundhedstilstand var dårlig, specielt børnenes. Præsten ønskede at gøre noget ved dette. Han søgte en medhjælp, der kunne oprette en sundhedsklinik, før folket enten blev dårligere sundhedsmæssigt og uddøde, eller før de søgte ned til storbyerne og blev misbrugt som billig slavearbejdskraft uden mulighed for hjælp eller uddannelse.

Jeg ville blive den eneste ikke-indianer, ikke-inka, på stedet. Det ville kræve selvstændighed og erfaring fra mit tidligere arbejde blandt naturfolk. Efter at de havde læst om mine ensomme år i Nordafrikas ørkener, hvor jeg havde vandret sammen med beduiner, havde præsterne besluttet at spørge, om jeg ville komme.

Efter brevveksling frem og tilbage rejste jeg i 1995 af sted til Lima. Herfra fløj jeg to timer op til den berømte inkahovedstad, Cusco. Fra Cusco var der to timers kørsel videre op til min første base, jesuitternes lille center. Her boede seks euro-

pæiske præster, der hver i en stjerneformet udbredelse havde områder så store som Danmark som deres sogne. De rejste rundt i bjergene via landrovere, små muldyr eller til fods. Altid på farten fra sted til sted.

Quico, som skulle blive min landsby, og to små nabolandsbyer Hapu og Queros lå yderligere nogle dagsrejser til fods og på hest op og ind i bjergene.

Man skulle over flere pas, der lå i fem tusind meters højde, for at komme til det, der kaldes *kurven*, en drejning i vejen, hvor en sti drejer væk fra vejen og gennem en dal fører videre op og ind mellem bjergtinder og plateauer. Her var ingen veje, ingen motoriserede transportmidler, kun små heste, muldyr og lamaer.

Som regel sad en gruppe af indianerne fra landsbyen og ventede ved *kurven*, når de vidste, vi kom. De førte os og vor bagage op over det sidste pas.

Vi passerede steder så skønne, at kun få mennesker har set det, men også klipper så stejle, at det var farligt. Smalle stier, hvor man ikke kunne sætte to fødder ved siden af hinanden, hang på bjergsiderne over afgrundsdybe slugter.

Den første gang, jeg red derop, var jeg så bange, at jeg sang uafbrudt for at berolige mig selv. Det beroligede også dyret.

Indimellem var der plateauer, hvor kæmpesten og klippestykker lå spredt, som om der engang havde været vulkanaktivitet.

Jeg var vant til verden, og jeg var spændt på at se mit nye sted den første gang, jeg kom dertil. Quico ligger på et lille plateau omgivet af bjergtinder. Nogle med evig sne, andre

med korte, bitre græstotter, som lamaerne kan gnave af, men da stedet ligger langt over trægrænsen, er bjergene mest ganske øde.

Om eftermiddagen bølger en tyk tåge op nede fra junglen. Det er fordampningen fra den varme jungle. Højden og tågen gør, at landsbyen aldrig har mere end to graders varme, hverken inde eller ude, for husene er ikke tætte.

Mit hus, som Peter Tantholdt og hans hjælpere havde gjort klar, skulle oprindelig have været et værksted. Det var i to etager.

Man kom ind i et åbent rum med cementgulv, men ingen møbler. Her var klinik, kartoffellager, lagerrum for mel og bønner, og senere blev det også stedet for en „børnehave" og voksenundervisning.

Ad en tømret stige kom man op til loftsetagen, hvor jeg havde en seng, et bord og fire stole. Alt var lavet af de lokale snedkere og transporteret op over bjergene pr. lastbil og på hesteryg eller bundet fast på ryggen af bærere. Heroppe havde jeg mit medicinlager i papkasser og mine ting i plasticsække.

Landsbyens befolkning stjal ikke. De delte alt, men de kendte ikke til at dele op i små portioner og gemme, derfor beholdt jeg ekstra medicin ovenpå.

Mit rum havde fire små vinduer, og i loftet var der fire bjælker, der var malet himmelblå. Disse bjælker var luksus, som jeg hver dag glædede mig over. Malingen var blevet transporteret en lang vej, derfor betød disse fire bjælker mere for mig end et kostbart maleri fremstillet i behagelige omgivelser.

Gulvbrædderne lå ikke tæt sammen, jeg kunne se ned gennem dem.

Køkkenet var et lille hus for sig, bygget af jord og store sten og med stråtag. Der var en jordbænk på hver side og et ildsted. Over ildstedet havde jeg et lager af brænde. Når der ikke var mere træ, brugte jeg lamagødning, som jeg samlede, tørrede i solen og gemte i en sæk.

Denne hule blev det sted jeg opholdt mig mest. Der var varme fra ildstedet, og når landsbyens børn og kvinder så, der steg røg op gennem stråtaget, fik jeg besøg. Så delte vi min mad. Jeg måtte snart opgive at lave anderledes mad end de andre. Mit lager af andet end kartofler blev hurtigt spist.

Jeg var fra starten i Quico begyndt at oplære to kvinder til at overtage klinikken en dag. Den ene var ung, smuk og efter stedets kvinderegler meget fremskridtsvenlig.

Hun kom lige fra den første dag og bad om at få en lusekur. Herefter var hun en gang ugentlig hos mig for at få håret vasket og så vidt muligt afluset. Alt hvad jeg kunne lære hende om personlig hygiejne og pleje uden at have, hvad vi i Danmark synes er normalt til personlig pleje, lærte hun.

Hun forstod også ret hurtigt princippet i smertebehandling og vitaminernes betydning. En enkelt gang fik hun lov at give penicillin, da hun var blevet bevidst om kriterierne for det.

Når jeg forlod landsbyen, måske for at tage til en anden landsby, fik hun nøglen til min medicin. Så havde jeg pakket alt andet end de tre ovennævnte midler væk.

Der var utallige skrammer og sår at rense og forbinde. Hestespark og brandsår. Det sidste var oftest hos de små børn, der trillede hen til ilden eller søgte at varme sig nær kogepladsen i den evindelige kulde, eller de stak hænderne ned i det kogende kartoffelvand.

Efterhånden som folket fik mere og mere tillid til mig, nægtede de at lade sig behandle nede i byernes små klinikker.

Det værste eksempel var en ung mand, der kom ind til mig en dag. Han havde normalt et tykt, kulsort hår. Nu var han

pilskaldet og havde hovedet fyldt med suturer på kryds og tværs. Op fra suturerne fem steder stak tynde gummisonder, som var snoet omkring gazestrimler, der igen var syet fast i hans hovedbund. Hans ledsagere fortalte, at han var gået lige ud foran en lastbil i den nærmeste storby. Han var ikke vant til biler. Først var han blevet kørt over, så havde en hest trampet ham oven i hovedet. Hans venner havde slæbt ham ind til byens eneste læge. Lægen havde opereret på ham i flere timer, og sygeplejerskerne havde skaffet ham en sengeplads, men den unge mand nægtede at blive. Han ville hjem til landsbyen, for landsbyens sygeplejerske, som altså var mig, var gudmoder til hans eneste søn, dermed ville gudmoderen behandle ham lige så godt, som hun ville behandle sønnen.

Sammen med sine venner havde han slæbt sig to dagsmarcher op over bjergene og stod nu og forlangte at få alt det ubehagelige stads klippet af sit hoved.

Jeg nægtede og prøvede at forklare, at suturer skal sidde i fem dage mindst. I hans tilfælde endnu længere, for drænene skulle sørge for, at væske, der trykkede på hans hjerne blev fjernet. Han fik påbud om at komme næste dag, og jeg lovede at fjerne trådene, hvis det var muligt tre dage senere.

Så gik jeg ind i min tomme klinik, hvor nogle sten var lagt ind som stole og nogle sække indeholdt mel og medicin. Der var intet at rydde op, intet at stille på plads. Det var kun at vente. Manden kom ikke.

Tre uger senere kom han tilbage. Da var hans hår groet så meget ud, at det var næsten umuligt at klippe suturerne over og fjerne dem. Der var kun to dræn tilbage. Jeg spurgte ham,

hvor de tre andre var. Han fortalte, at da jeg, hans søns gudmoder, ikke ville fjerne dem, havde han selv skåret tamponerne, der bandt drænene, af, dagen efter sit besøg hos mig, og så var han gået ned i junglen for at arbejde med majs og tænke.

Jeg tog de to resterende dræn ud. Det var femten centimeter lange tynde gummislanger, som lå lige under hjerneskallen. Jeg turde slet ikke tænke tanken til ende, når jeg forestillede mig de tre gange femten centimeter dræn, der stadig måtte ligge under hjerneskallen.

En anden hjælper, jeg havde oplært, og som blev min støtte efter skaden, var landsbyens „dronning". Det var mit eget private navn til hende.

Hun var høj og statelig med langt kulsort hår, som hun havde flettet i en lang fletning. Hun var en af de få, som altid var ren. Hun holdt stor afstand til mig. Hun havde børn og børnebørn og var i hvert fald fyrre år, men det var svært at bedømme alder. Sylvia var hendes navn.

Hun var landsbyens ekspert i naturmedicin – og i at fremstille gift!

Jeg fik det at vide ved en tilfældighed.

En kold og klam morgen var faderen til et af mine gudbørn kommet for at give mig lidt tør lamagødning, så jeg kunne tænde op under vandet til min eneste luksus, nescaféen. Ingen forstod, at jeg kunne lide denne stærke, sorte drik, men alle drak den, når den blev tilbudt, specielt hvis jeg havde sukker. Den var et prestigetegn. Manden var bekymret, fordi jeg igen havde haft natligt indbrud af en vild hund, der havde raset rundt og bidt og flået i alt, hvad der kunne flås i. Min

eneste trægrydeske, mit dyreskind, der dækkede den jordbænk, jeg havde bygget, var ødelagt, og hunden havde fortæret mine sidste kogte kartofler, som jeg skulle have spist til morgenmad. Nu foreslog han stille og roligt mellem små slurke kaffe, at jeg skulle kontakte Sylvia og få hende til at sprøjte gift ind i kartofler, så hunden kunne dø.

Hårene rejste sig på min nakke. Når de kunne snyde et dyr med god lugtesans, kunne de med lethed snyde mig, hvis jeg en dag kom i vejen. Jeg gøs.

Efter en tur ned i junglen, hvor vi blev bidt af moskitoer, så de fleste af børnene og kvinderne svulmede op og blev syge, blev Sylvias ældste søn syg ved hjemkomsten. Hun plejede ham, og hele den store familie sad konstant omkring ham og bad og satte røgelseskar under tæpperne og lagde små kors af cocablade, små stykker papir og salt rundt omkring ham. Intet hjalp.

Til sidst sendte Sylvia bud efter mig og bad mig bringe min stærkeste medicin med.

Den unge mand havde en alvorlig blodforgiftning. Han var bevidstløs. Jeg havde ikke medicin til injektion, men jeg havde købt store sprøjter i Danmark. Nu opløste jeg penicillinpiller i rent vand, som jeg kogte, mens de så på det. Jeg dryssede lidt salt i vandet i korsfacon, mens jeg huskede at mumle Apu Hesu Christo (Gud Jesus Kristus). Uden en bøn og en besværgelse kunne jeg lige så godt lade være med at give dem medicin, stammens gamle kvinder ville modsætte sig, at jeg rørte ham uden at have en magisk helbredelse også. Jeg sprøjtede blandingen ind i drengens mund i små mundfulde hver fjerde

time og masserede hans kinder og gummer, så han var nødt til at synke det.

Regnen piskede ned. Vi blev siddende tæt sammen omkring drengen og holdt på den måde varmen.

I en kreds uden om os sad landsbyens mænd, og curanderoen var kommet ned fra bjerget, men han tav. Alle vidste, at dette var en magtkamp mellem Sylvia og mig. Slog min behandling fejl, vidste jeg ikke, hvad min skæbne ville blive.

I løbet af natten slog regnen over i hagl, så alt var hvidt, da solen stod op.

Den dag stod landsbyen stille. Drengens far var byens politiker. Han repræsenterede bjergfolket nede i Cuscos lokalregering. Han forlod af og til landsbyen iført sin poncho og sin tophue og med en farvestrålende bylt med noget i sit bundt over ryggen. Han havde en lille fløjte, der kunne spille to toner. Den spillede han på, mens han vandrede ned mod byen, mange dages vandring, hvis han ikke fik kørelejlighed med en lastbil. Personbiler kunne ikke køre i disse farlige bjergområder. Engang så jeg ham stige op på ladet af Peters jeep. Da vi kom til Cusco, steg en nydelig mand ned fra ladet, huen var udskiftet med en sort sombrero og ponchoen og det traditionelle inkatøj, der var vævet på jordvæve, var udskiftet med et sæt sort tøj og en hvid skjorte. Han gennemgik hvert kvartal denne fuldstændige forvandling og talte landsbyernes sag i parlamentet. Han var gift med landsbyens stærkeste kvinde. Nu var hans søn dødssyg.

24 timer efter at behandlingen var indledt, begyndte drengens temperatur at falde. Jeg havde ikke været bekymret, me-

dicinen burde hjælpe en ung stærk dreng, men omgivelserne var nu sikre på, at jeg også beherskede magi, som Sylvia gjorde.

Fra den dag blev vi lige søgt, og vi samarbejdede. Hun havde et enormt kendskab til naturmedicin. Jeg selv havde samlet en del erfaringer fra min tid i Vestafrika, blandt Canadas indianere og inuitter og blandt beduinerne. Nu sammenlignede vi og bryggede selv medicin lige så ofte, som vi brugte kemisk medicin. Jeg vil den dag i dag påstå, at magien og vores bønner hjalp mest. Folk elskede at være i centrum for en behandling, når der skete noget, især hvis det gjorde lidt ondt, noget sydede, og der blev sagt mærkeligt lydende ord blandet med ord, man forstod.

SÅDAN BEGYNDTE MIT ANDERLEDES LIV

Det var en dejlig aften. Månen skinnede på bjergene, og stjernerne var strøet ud på himlen som diamanter på sort fløjl. En ubeskriveligt smuk aften i bjergene.

Vi var i Cusco, Perus gamle inka-hovedstad.

Jeg havde boet i bjergene i næsten et halvt år nu og fået venner blandt indianerne. Jeg talte deres sprog til husbehov og levede blandt dem og opbyggede langsomt en sundhedsklinik. De skulle lære selv de mest banale ting. De havde aldrig haft kontakt med omverdenen. Kun mændene, der gik over bjergene for at hente nødvendige ting og post og sælge de vævede stoffer fra landsbyen.

Deres sundhedstilstand var elendig. Børnene blev kaldt engle, til de var fem år. Døde de, var de et lån fra den store Gud, der havde krævet sit lån tilbagebetalt. Først når børnene var fem år, var de små mennesker. Mit liv var blevet så anderledes, men jeg havde det godt højt oppe i de øde bjergplateauer, hvor ingen „hvide" mennesker havde været, bortset fra præsterne.

Nu havde jeg afsluttet en lang række indkøb til klinikken, bistået af Klaus, en dansk ingeniør, der havde installeret elektricitet ved hjælp af vandkraft nogle steder i bjergene. Han havde hjulpet mig med at købe på de lokale markeder, så jeg

sparede penge. Vi var blevet et kendt syn i gadebilledet med vores blonde hår – måske for kendt.

Næste dag skulle vi rejse hver til sit. Klaus til lavlandet, jeg til de højeste bopladser i Andesbjergene. Vi havde besluttet at fejre afslutningen af indkøbene og afskeden med et teaterbesøg og en god middag. Da vi kom ud fra restauranten, var aftenen klar og stille. Vi bestemte os for at gå den korte strækning til mit pensionat, og derfra ville Klaus skyde en genvej til sit.

På vej ad berømte gamle gader langs tempelmure følte jeg pludselig bagfra arme om min hals. Armene pressede mit hoved bagover mod en blød dynejakke. Nu kunne jeg mærke, at armen havde en metalkæde, som langsomt strammedes om min hals. Mandens højre kno med knojern borede sig ind i min venstre kæbe. Et knæk i min ryg. Et hurtigt ryk bagover og opad til højre, et knæk i min hals. Det var det sidste, jeg huskede.

Jeg begyndte at drømme mærkelige drømme, men pludselig svævede jeg oven over mig selv.

Jeg så, hvordan de mishandlede kvinden på jorden med støvlespark, dunk med hovedet ned i gadens runde, ældgamle brosten. Klaus var stærk. Han fik fat i sin overfaldsmands ører og svingede manden op over sig, så manden gav slip. Efter en kort kamp vandt Klaus, og mændene forsvandt.

Klaus havde råbt så højt om hjælp, at nogen kom løbende fra husene omkring, da de så, at overfaldet var slut. Telefonledningerne og portklokken til mit pensionat var skåret over. Uden Klaus var jeg død den nat.

En bil kørte forbi. Den tog os begge med på hospitalet. Her begyndte et nyt helvede. Ingen kom ind uden først at have betalt tre hundrede kroner – et meget stort beløb for os, der arbejdede gratis, og for de fattige, der blev bragt til netop dette hospital.

Der måtte røntgenfotos til. For hvert foto måtte Klaus erlægge et beløb, og han måtte selv assistere. Herefter blev jeg indlagt – dvs. jeg blev lagt i en kassebåre, hvor madrassen var af sand. Hovedpuden var også af sand. Man gjorde ikke mere, før der kom en person, som kunne betale for yderligere service.

Klaus blev sendt efter den medicin, jeg skulle have mod smerter og for at holde mig i ro. Han blev nødt til at gå langt for at få medicinen. Da han kom tilbage, lagde han sig på en madras og sov.

Først havde han dog givet mig den medicin, jeg skulle have. Det var to små ampuller. Han så ingen sygeplejerske, men for at sikre sig, at jeg fik medicinen hurtigst muligt, efterlod han mig med den i min knyttede hånd. Sygeplejersken så den først næste dag, men da der ikke var købt sprøjte og kanyler, gjorde hun ikke mere; det var ikke hendes opgave at betale patienternes medicin, og uden sprøjte og kanyler ingen medicin.

I mellemtiden var min båre blevet skubbet ind i et mørkt rum og døren lukket.

Mange timer efter vågnede jeg. Det var lyst. Det forekom mig, at jeg havde set et ansigt over mig, der blev ved med at stille spørgsmål, men der var ingen.

Jeg kunne ikke røre mig.

Jeg frøs. Vinduerne var åbne. Bjergenes kolde luft blæste hen over mig. Jeg havde ingen tæpper over mig. Jeg kunne ikke selv ændre det.

Jeg hørte i nærheden en mandsstemme sagte sige noget. Det lød, som om han trøstede. Stemmen var helt utrolig smuk. Uden for døren var der larm. En kvinde skreg uafbrudt. Hele tiden det samme: Jesus, Maria, Joseph, Padre, aqua. Så begyndte hun forfra.

Pludselig vidste jeg, hvor jeg var. Jeg var i kælderen i et fængsel. Jeg var færdig med at blive tortureret. Nu ville de begrave mig. Måske troede de, jeg var død, men jeg var sikker på, at de ville begrave mig levende.

Jeg ville skrige, men jeg havde ingen stemme mere. Jeg ville rejse mig og flygte, men jeg kunne ikke bevæge mig.

Forsigtigt trak jeg vejret gennem åben mund. Det beroligede mig lidt. Så blev alt borte igen.

Da jeg vågnede flere timer senere, var lydene de samme, men aftenlyset sivede nu ind gennem skodderne.

Lydene kom fra patienter, der ikke kunne betale, og som ventede uden for skadestuen på, at nogen skulle betale for dem. Jeg var kørt ind i et rum for betalende patienter.

Sådan gik mine første dage. Jeg var tilsyneladende vågen, men min bevidsthed var borte undtagen i få korte glimt. Jeg var også plaget af en skærende smerte, hver gang den mindste smule lys skinnede på mit ansigt. Det var, som om alle stillede sig med ryggen mod lyset for at kunne se mig bedre. Når de gjorde det, registrerede jeg kun en skærende smerte.

Dér begyndte jeg et nyt liv i indre tomhed, der skulle vare år.

Før nogen kom og hentede mig, var der ingen, der tog sig af mig. Jeg lå bare. Jeg synes, jeg husker, at jeg ville knappe min jakke op, og så fik jeg fat i en tand, som jeg havde mistet under overfaldet. Der var også små glasstumper. Mine briller var blevet knust, ingen havde knappet min jakke op, blot lagt mig i denne kasse med sand.

Senere har andre fortalt mig, at Klaus var taget til en landsby i nærheden, hvor jesuitterne boede. Han ville bede om råd hos Peter Tantholdt, men Peter var netop rejst bort en måned. Jesuitterne kendte mig og behandlede mig, som om jeg var en af deres kæreste venner. Også nu hjalp de. De sørgede for at tage sæderne ud af en van og lagde skumgummimadrasser i bunden og langs siderne, så vognens kørsel på de stenede bjergveje ville genere mig mindst muligt. En lille pige, der hed Marias blomst, blev taget med for at passe på mig på turen gennem bjergene.

I disse første dage skete nogle misforståelser, der kom til at skabe vanskeligheder for mig de næste år. Jeg var blevet indlagt under forkert navn, så ingen fandt mig, da man eftersøgte mig fra Danmark. Det gav mig problemer i forhold til forsikringsselskaberne, for det kunne ikke bevidnes, at jeg virkelig havde været syg. Senere – langt senere – blev hele sagen opklaret og de forskellige dokumenter fremskaffet.

I jesuitternes sygestue lå jeg herefter nogle uger. Jeg husker vagt en sød dame, der ville hælde suppe ind i min mund. Jeg skubbede hende bort. Duften af suppe forekom mig at

være en person, som hun havde taget med sig ind i rummet.

Jeg fik en tandbørste i hånden. Den stak jeg ind i øret. Først da den venlige dame forsigtigt førte min hånd med tandbørsten ind i munden på mig, forstod jeg.

Man har fortalt mig mange ting fra den første tid. Jeg erindrer svagt, at jeg gik meget dårligt, at jeg havde næsten uudholdelige smerter. Jeg ville gerne skrive og prøvede med højre hånd, men det blev kun til små kruseduller i cirkler i det nederste venstre hjørne af et stykke papir. Jeg vidste, at trods det, at der var venlige mennesker omkring mig, var det meste tomhed og en slags indre mørke. Det kunne andre ikke se. Det var mit eget indre helvede, der var begyndt.

Det, der før havde været tanker, eksisterede ikke længere. Jeg vidste slet ikke, hvad ordet betød.

Fra nu af ville ting, der var ude af mit synsfelt, ikke eksistere i min verden. De ville være erstattet af tomhed og mørke. Selv om jeg udadtil var „normal", var mit indre totalt forandret. De få ting, jeg huskede, var i små glimt, der kom og gik. Jeg kunne slet ikke tænke abstrakt mere eller forestille mig en ting eller hændelse, der ikke var synlig for mig. Jeg vidste det ikke, men der skulle gå flere år, før jeg kunne forklare lidt af den forvirring og tomhed, der var inde i mit hoved.

Hvis man f.eks. dengang nævnede Danmark, ville jeg få utydelige billeder, glimt fra min tilværelse i Danmark, inde i mit hoved, men jeg ville ikke kunne forklare, hvad Danmark var.

Hvis jeg skulle beskrive en tilstand hos mig selv, ville jeg

ikke kunne det. Midt i tomheden troede jeg fra nu af, at jeg var helt normal, at menneskers normaltilstand var sådan.

Allerede dér begyndte min ubevidste kamp ud af hjerneskadens følger. Hver dag var en kamp, men jeg kæmpede som en slags refleks. Senere blev kampen mere målrettet.

Min næste klare erindring er fra *kurven*. På dette græsklædte, grønne plateau med mange små vandfald, en flod og masser af lamaer og små fugle ventede mine venner fra landsbyen Quico, hvor jeg hørte til, hvor jeg havde min lille klinik.

Jeg blev løftet op på en af deres små heste, og så red vi. Først gennem dalen, så op over et stejlt bjerg. Jeg burde være bange, men det var jeg ikke. Jeg lod tingene ske.

Vi red videre ad stier, der af naturen og års brug var dannet i bjergene. Dybt nede kunne vi skimte junglen. De små bjergheste travede roligt af sted.

Efter nogle timers ridt blev jeg løftet ned. Dagens måltid blev taget frem. Det var pakket ind i vævede, brune tøjstykker, folkets madpapir, lukket med to knuder. Hver medbragte et antal kogte kartofler, og hver pillede det antal, han kunne spise. Jeg forstod det ikke, så jeg fik en kogt kartoffel i hånden, og de førte langsomt min hånd op til munden. Det var mit måltid den dag.

Efter et kort hvil fortsatte vi. De løftede mig op på hesten, bandt et reb fast omkring mig, og så gik det videre. Jeg kunne høre de andres fodtrin. De småløb hele vejen.

Efter seks timer på den måde var vi fremme. Jeg kendte stedet, men jeg huskede næsten intet.

Her skulle jeg leve de næste ni måneder. Det vidste jeg ikke dengang. Det var også her, jeg den dag fik navnet „Knækket vinge".

Hjemme i Danmark stod min datter den dag og undersøgte muligheden for en tur til Lima og derfra videre op til mig. Hun havde altid penge til en billet ud til mig, nu ville hun gøre brug af den.

Nogen rådede hende fra det. De kunne ikke vide, at det var et dårligt råd. De brugte ordene: „Når din mor er syg, har hun ikke brug for dig, de passer hende jo godt på hospitalet. Tag derover, når I kan have det sjovt sammen, det har hun langt mere brug for."

De tog uhyggeligt fejl.

HVORFOR?

Hvorfor gjorde de det, indianerne? Hvorfor tog de mig til sig som en af deres egne? Hvorfor hjalp de mig, og på den anden side hvorfor lod de mig nogle gange være alene i mange dage? De var campesinos. Den fattigste landbefolkning i Peru. De levede efter deres helt egne århundredgamle traditioner, som man nok kan læse om, men skal leve i for at forstå.

Mine foresatte sagde, at det skyldtes, at jeg var gået ind i nogle funktioner, som altid optog dem, og at jeg levede som folket og altid var sammen med dem. Det, som for mig selv blev vendepunkter, var områder, hvor jeg helt bevidst prøvede at gøre noget ud over det sædvanlige: Gudmoderfunktionen, de spedalske, bespisningsprogrammet og den tryghed, det havde givet deres lille landsbysamfund at have egen klinik.

Gudmoderfunktionen er en ældgammel skik. Den, der tager imod et lille barn ved fødslen, bliver automatisk barnets gudmoder. Man kan også holde barnet over dåben og blive gudmoder som i Danmark.

Det er en meget vigtig funktion i disse samfund. Gudmoderen skal hjælpe og støtte barnets familie i ét og alt. Specielt ved sygdom, personlige vanskeligheder eller opdragelsesproblemer forventes det, at gudmoderen træder til og hjælper og rådgiver familien. Barnet kan også altid referere til sin gudmoder som den person, det hører til.

Naturligvis påhviler der også gudmoderen åndelige pligter, men da mange campesinos bekender sig til de gamle guder og kalder Den store eneste Gud for „Apu" og Jorden „Den hellige moder jord", så kan der komme perioder, hvor trosforholdene støder sammen.

Min gudmoderfunktion var betinget af to ting. Jeg forventede og forlangte, at hvert barn, jeg blev gudmoder for, skulle registreres, så det var dokumenteret som eksisterende, og jeg forventede, at barnets forældre ønskede, at barnet blev døbt.

Jeg kendte deres sammenblanding af kristendom og oprindelig tro. Det havde jeg ingen problemer med, sådan er livet blandt naturfolk. Mange var kristne i disse områder, men det var højst forskelligt, hvordan de opfattede kristendommen.

I mit daglige arbejde var jeg ansat af præsterne og den peruanske stat, så folket var vant til at se mig ved de gudstjenester, messer, der blev holdt, når præsten var i landsbyen. Diakonen var altid en af deres egne. Var der ingen præst til stede, kunne diakonen holde en gudstjeneste uden altergang. Mændene sad på gulvet forrest langs væggen med deres stave lagt ved siden af sig. Kvinderne sad bagest i rummet. Selv om jeg prøvede at få dem længere frem i rummet, ville de ikke.

Gudmoderfunktionen gav mig ret til at gå ind og ud af de hjem, hvor børnene boede. Det gav også mange forpligtelser. Hvis f.eks. et andet medlem i familien var sygt, så var det en uskreven lov, at jeg behandlede dette familiemedlem, som om det var mit gudbarn, der var sygt. Hvis forældrene var uenige, blev jeg taget med på råd, og så var det gudmoderens råd, der

skulle følges. Denne funktion bragte mig meget tæt på familierne.

Hvis jeg selv havde problemer, hjalp de til gengæld mig, som om jeg var en af dem.

Der var en anden form for gudmoder, som jeg også accepterede. Det var en skik, jeg havde lært at kende i Etiopien. Barnets første klipning.

Når et lille barn blev klippet første gang – det skete, når barnet kunne gå – så skulle det klippes skaldet, og den, der klippede, blev automatisk klippe-gudmoder.

Denne gudmoderskik var en gammel skik, som jeg ikke ville sætte spørgsmål ved. Den var for dem uhyre vigtig. Altså havde jeg snart toogtyve gudbørn i den lille landsby Quico.

Mine to overordnede, pater Antonio, en spansk præst, der havde forladt alt i Spanien og nu arbejdede på tredivte år i disse egne som sognepræst og underviser, og den danske jesuit, teolog og jurist Peter Tantholdt Hansen, morede sig over det. De havde hver sin opfattelse af funktionen. Peter nægtede altid at blive gudfader, han var *Padre* for alle. Peter havde tilnavnet Padrecito, Lille Fader. Dette navn var givet i kærlighed og taknemmelighed til ham efter mere end 35 år hos dem. Tilnavnet virkede morsomt, for Peter var næsten 2 m høj, og han var en kendt dansk sportsmand som ung. Antonio sagde altid ja. Antonio og jeg blev ufrivilligt inddraget i en slags kappestrid om, hvem der havde flest gudbørn. Det var et prestigespørgsmål blandt folket at have en gudmor eller gudfar, der havde mange gudbørn.

Søndage med tre-fire børn, der skulle døbes, kunne være

anstrengende. Skikken var, at jeg hentede barnet hjemme og bar det over til „kirken".

Hele familien fulgte bagefter, og under dåben holdt jeg barnet og svarede for det.

Engang havde jeg sagt nej til at være gudmoder for et barn.

Moderen, jeg havde sagt nej til, havde fire børn. De to første var døbt, og det sidste ville hun nu have døbt med mig som gudmoder. Hendes tredje barn vidste jeg i lang tid intet om. Hun holdt det inden døre. En dag, jeg besøgte familien i hytten, sad den lille pige på tre år og rystede af kulde. Hun sad helt henne ved ildstedet. Hun så syg og elendig ud. En anden dag var jeg gået forbi i et øsende regnvejr. Hele plateauet var én mudderpøl på grund af regntidens næsten uophørlige regnskyl. Den lille pige sad på knæ i mudderet og kastede op og græd højt. Mudderet nåede hende til op over knæene. Selv om moderen hørte hende, kom hun ikke ud.

Jeg gik ind og sagde til moderen, at hendes barn nummer tre sad udenfor og var sygt. Moderen svarede, at det vidste hun, men det gjorde ikke noget, for det barn ville ikke leve længe, det var en engel, så der skulle ikke gøres noget. Efter den hændelse nægtede jeg at være gudmoder for det fjerde barn, før nummer tre var blevet døbt, registreret og fik ret til vitaminer som landsbyens andre børn. Moderen havde sine holdninger, som hun forventede jeg respekterede. Det gjorde jeg, men jeg havde så mine holdninger, som hun måtte respektere.

Den søndag var pastor Peter Tantholdt Hansen i landsby-

en, og tre børn skulle døbes. Lige inden dåbsbarn nr. tre blev givet til mig, lagde moderen til det barn, jeg ikke ville være gudmoder for, barnet i armene på mig. Præsten kunne ikke se andet, end at alt var i orden, så han fortsatte. Jeg syntes ikke, jeg kunne give mig til at debattere under gudstjenesten, så den dag fik jeg et uventet gudbarn.

Efter dåben skulle jeg med familierne hjem og sidde på en sten resten af dagen og se på, hvad familien foretog sig – og så blev der spist festmad. Altid det samme, kartofler og marsvin. Det var en prøvelse. Jeg kunne ikke lide synet af de små dyr, som blev stegt. De løb blandt os inde i hytterne til daglig, og om natten kravlede de helt tæt ind til os og lå som små varmedunke op ad os, mens vi sov. Nu lå de så på ryggen på stegepladen som små besvimede miniaturemennesker med fem fingre og med små tænder strittende ud af den åbne mund og ventede på, at vi skulle spise dem. Det var min største prøvelse i gudmoderfunktionen at skulle spise marsvin og lade, som om jeg kunne lide det. For barnets forældre var det en stor udgift. Selv om marsvin yngler hurtigt, blev der fortæret mange til en festlig lejlighed. De levede kun i hytterne. Jeg så aldrig særlig mange af dem. Måske var de ikke egnede til at leve i den tynde luft.

En dåbshandling med gæster betød et indhug i familiens lager af kartofler, for den eneste anden bestanddel i maden ud over marsvinene var kogte kartofler og måske kartoffelsuppe, dvs. det vand, kartoflerne var kogt i.

Det kunne ske, at forældrene havde opgaver længere nede ad bjerget i kartoffelmarkerne. Så efterlod de børnene hjem-

me foran ildstedet med strenge ordrer om at gøre, hvad Gudmoder sagde. Der var nok at bestille ud over at oprette en klinik.

En anden grund til, at folket blev så trofast imod mig, var de spedalske.

Der findes i bjergene en uhyre sjælden form for spedalskhed, der overføres via store myg i junglen. Inkubationstiden er op til 12 år.

Den første patient, jeg fik med denne lidelse, var unge Marcelino. Han havde taget arbejde i en guldmine nede i den del af junglen, der var opdyrket. Her havde han fået et stik, der ikke ville gå væk. Det satte sig som en lille hvid knude.

Han fandt sig en kone, og de fik en søn. For at tjene, så han kunne give sin lille familie bedre levevilkår, tog han igen arbejde i jungleminen. Nu brød hans spedalskhed ud.

Han kom under et behandlingsprogram, som de amerikanske kirker og medicinselskaber sponsorerede i Cusco. Det var en meget hård medicinsk kur. Den varede længe, og han skulle være hjemmefra i meget lang tid.

Da han længtes sådan hjem, plagede han lægerne om at få medicin med, så ville han gå over bjerget hver dag og få sin indsprøjtning af mig. På det tidspunkt kendte lægerne nede i Cusco mig, og de gav til sidst den unge mand medicin med.

Han kom vandrende en dag, jeg var helt alene i landsbyen. Jeg gik frem og tilbage på plateauet for ikke at komme længere væk, end at jeg selv kunne kravle hjem, hvis noget skete med mig. Pludselig hørte jeg en stemme bag mig. Han kunne

som de andre bevæge sig hurtigt og lydløst i bjergene og i junglen. Jeg hoppede højt op i luften af forskrækkelse.

Glædestrålende fortalte han mig, at han kunne få sin injektion hos mig og så gå over den næste bjergformation op til sin landsby, Hapu, hvor hans kone og forældre boede. Næste dag ville han så komme tilbage og få næste injektion. Dette skulle fortsætte i flere måneder. En sådan rejse tager for de hurtigste otte timers småløb i meget tynd bjergluft. Da hans sygdom ofte medførte feber, var jeg højst bekymret for ordningen. Lægerne kan umuligt have kendt de geografiske forhold, og i sin hjemve har Marcelino beskrevet afstanden som kort. Min bekymring steg, da jeg pakkede medicinen ud. På hospitalet havde de pakket alt: medicin i små ampuller, sprøjter, selv små spritklude til at rense såret med ... men de havde glemt kanylerne.

Til intravenøs medicin bruges tykke kanyler. Jeg havde kun meget tynde kanyler beregnet til at bruge lige under huden, de tyndeste, der kan fås til at vaccinere nyfødte med.

Vi prøvede, og efter meget besvær lykkedes det at give Marcelino en indsprøjtning af medicin i blodåren.

Derefter tog han videre ind i bjergene og hjem.

Næste dag kom han tilbage. Han havde høj feber. Hans kone trak ham og deres lille søn på et muldyr. De havde et bundt med. I det var der to æg og mange kartofler. Æggene var sjældne så højt oppe. Det var en flot gave til mig.

De fik lov til at sunde sig i min køkkenhytte.

De havde ventet, at der ville være slægtninge i landsbyen, som de kunne bo hos, men alle døre var lukket den dag.

Det var en kold og våd dag. Jeg gik frem og tilbage på mit plateau og tænkte, efter at de var kommet. Jeg ønskede ikke at lade dem sove i mit køkken. Ingen vidste, om spedalskheden kunne smitte på andre måder. Den lille dreng tissede på gulvet, som ganske vist var af jord, men det generede mig. Hvis de hostede, borede de en kniv ned i jorden og lavede på den måde et lille hul. Dér spyttede de ned og dækkede det til igen. Mit køkken var mit reneste sted. Jeg vidste, at min konstant sunde tilstand for en stor del skyldtes, at jeg altid var omhyggelig med at holde mig selv, min mad og mine spiseredskaber rene. Det var mig inderligt imod at indbyde dem til at sove der, men jeg måtte gøre det. Til sidst fik jeg min modstand under kontrol og kunne venligt byde dem velkommen til at bo i mit køkken.

Fra den dag var der altid patienter, som kom uventet, og som regnede med at bo hos mig. Der var dage, hvor jeg havde tre voksne liggende derinde. De elskede mit „køkken". Selv om landsbyens andre beboere og de syges familier tilbød dem husly, foretrak de at bo i køkkenhulen.

Jeg selv sov i rummet ved siden af i stenhuset. Her havde jeg en tømret seng og en gave fra et dansk præstepar: en dyne. Ellers sov jeg i en sovepose, indtil jeg blev slået ned.

Marcelino blev så dårlig en uvejrsnat, at jeg troede, det var lamaerne, der brølede. Hans kone hamrede på min dør. Da var jeg bange. At stå alene i dette uvejr med isregn og kulde og uden nogen som helst kontakt med omverdenen og se på en ung mand dø var i sig selv frygteligt, men under det hele lurede frygten for folkets hævn. De havde skåret hovedet af en

mand, der havde begået incest mod sin mor. Hvad ville de gøre mod mig, hvis de troede, jeg havde myrdet en af deres?

På mystisk vis dukkede områdets curandero op. En curandero er en slags medicinmand, der tilkaldes, hvis nogen er meget syg. Sammen sad vi hos Marcelino.

Jeg kendte godt områdets curandero. I begyndelsen var han usikker på, om jeg ville bekæmpe hans funktion. Det havde jeg ingen planer om at gøre. Der er mere mellem himmel og jord, end veluddannede europæere kan forstå, og rundt omkring i verden havde jeg lært at respektere lokale medicinmænd.

En ting, jeg havde lagt mærke til i disse egne, og som jeg påskønnede hos curanderoerne, var, at de altid satte sig tæt ved siden af den syge, skulder ved skulder og vendte ansigterne mod øst. Så mumlede curanderoen stille ting, som kun de syge hørte. Når bønnerne blev sagt, talte han højt, så alle kunne være med. Efter et halvt år i landsbyen fik vi et samarbejde i gang på den måde, at curanderoen af og til tilkaldte mig og jeg ham. Så satte vi os på hver side af patienten og sagde hver vores bønner.

Medicinmanden udførte de handlinger, jeg kendte så godt. Med små bitte stykker papir tegnede han et kors på jorden, derefter brugte han cocablade og til sidst salt og vievand strøet ud i korsform. Mens han gjorde det, mumlede han små bønner til den store Apu, til den hellige moder jord, til Jomfru Maria og Jesus.

Der var noget trygt og godt ved curanderoens stille mumlen. Til sidst gav han Marcelino et lille glas varm vin, og så var

seancen ovre. Jeg frøs voldsomt på min ene side – den, der vendte ud mod døren. Den anden blev varmet af ildstedets gløder.

Næste morgen fandt jeg Marcelino i en dyb febersøvn. Hans kone havde forladt ham i nattens løb for at hente klanens ældste mænd, så de kunne bære Marcelino over passet og hjem for at dø dér. Hun havde efterladt en skål med vand og fire kogte kartofler ved siden af ham.

Da de var taget bort, var jeg igen alene – helt alene. Jeg så aldrig Marcelino igen. Én dag hørte jeg, han var død, en anden at han havde det bedre, men nægtede at tage imod den moderne behandling nu. Hvad der er rigtigt, ved jeg ikke. I bjergene hviskes nyheder frem med vinden. Somme tider er de forkerte.

Efter det var jeg sikker på, at min posta medica ville blive tom, man ville miste tilliden til mig. Det gik lige modsat. Fra den dag havde jeg ofte patienter boende, så mange at jeg med Peters hjælp til sidst købte nabohytten som lille hospital.

Så var der bespisningsprojektet.

Amerikansk Caritas forærede os mel, bønner, sukker og olie, som blev båret op over bjergene af lamaer. Det så flot ud, når de lange rækker dyr kom gående med oppakning på ryggen og lange røde bånd i ørerne.

Forældrene skulle på skift bringe kartofler til suppen og brænde til ilden.

Meningen var, at børnene skulle have et godt måltid mad

om dagen. Det krævede dog, at børnene var registreret som skole- eller børnehavebørn.

Vi begyndte med at lave et dagligt måltid suppe til alle skolebørn. Med hensyn til de små var det langt sværere. Mange af dem var ikke registreret nogen steder.

Som det første registrerede vi derefter landsbyens 50 børn under seks år. Næste skridt var at lave en børnehave med undervisning.

Efter få dage havde vi daglig undervisning i min lille klinik. Børnene lærte at synge en sang og at tælle og sige få ord på spansk. De var nysgerrige og lærenemme. Da de så kom med i bespisningsprojektet, førte de sig som små klanprinsesser.

To af byens kvinder lavede på skift mad. Betingelsen for at få mad i børnehaven eller skolen var, at man skulle pudse næse og vaske hænder først. De havde aldrig set et stykke sæbe, så der var også stor underholdningsværdi for dem i projektet.

Børnene sad på jorden i en rundkreds, og de fik al den suppe, de kunne spise. Derefter fik de hver to stykker brød. Selvfølgelig stjal kvinderne noget af maden til sig selv, men da det gik på omgang at lave mad, stjal de formodentlig alle lige meget, så alle var tilfredse.

Børnenes sundhedstilstand bedredes efter en uge med god ernæring suppleret med en vitaminpille.

Til sidst var der spørgsmålet om betydningen af at have egen klinik, posta medica.

I bjergene skal man køre meget langt, op til flere dage, for at komme til et sted, hvor der er en læge eller sygeplejerske. At en lille afsides landsby nu pludselig havde egen klinik, højnede deres status betydeligt. De var stolte og lykkelige og følte større sikkerhed i hverdagen. Den konstante angst for sygdomme var taget fra dem.

Disse forklaringer mente jeg selv var årsager til deres godhed mod mig, da jeg blev syg. Pater Antonio og Peter sagde det langt mere enkelt: „Du levede sammen med dem som en af dem. Nu behandler de dig som en af deres."

Det er langt den enkleste forklaring og den, jeg helst vil tro på. Dette folk kan ikke tænke abstrakt. De bærer ikke nag. De ville ikke sætte sig ned og opregne gode eller dårlige gerninger og så handle derefter. De ville ganske enkelt se, om en person handler og lever som de selv, og så ville de behandle personen på samme måde.

Nu havde de altså sørget for, at jeg igen var blandt dem. Hvor meget de forstod af min nye situation, er uvist. Jeg selv forstod i hvert fald ingenting andet end det, der skete i nuet. Fortiden kunne jeg ikke huske klart. Fremtiden kunne jeg ikke forestille mig.

Dagene var blevet helt anderledes.

ALENE

I bjergene var jeg nogle gange alene i lange perioder.

En morgen vågnede jeg tidligere end sædvanligt, fordi der var så stille. Jeg klædte mig på og gik ud. Der var ikke et menneske i hele landsbyen. Alle døre var lukket, selv dyrene var borte.

I min allerførste tid deroppe havde Peter Tantholdt Hansen fortalt mig, hvordan alle forlader landsbyen, hvis én af dens beboere dør, især hvis der er tale om uventet død af anden årsag end alderdom.

Jeg havde glemt det, så jeg var ikke klar over årsagen til, at jeg nu var helt alene.

Uden for min dør stod en sæk med lamagødning til at brænde og en sæk kartofler. Nogen havde altså sørget for mig.

Jeg kunne ikke selv fange de små heste, vi red på, når vi skulle langt, så jeg opgav at forlade landsbyen, men jeg var overrasket over denne pludselige forandring. Hvor var de alle henne, og hvorfor havde de efterladt mig?

Jeg besluttede mig til at gennemtænke mit liv og nogle ting om fremtiden. Jeg regnede med, at det ville tage et par dage, så gik tiden med det. Det tog dog kun 20 minutter. Så sad jeg der igen. Nu ville jeg lave en kop kaffe. Det var svundet meget i Nescafédåsen, som jeg havde medbragt som den eneste luksus på mit nye sted.

Jeg kunne ikke få lamagødningen til at brænde. Det osede en tid, så holdt det op med at brænde. Jeg havde ikke min lille „ildpige", som plejede at hjælpe mig med at puste til ilden, mens jeg forberedte maden. Uden hende tog det mig fire timer, før jeg fik vandet til at koge. Da smagte kaffen virkelig godt, men jeg var ved at besvime af træthed og al den pusten i den tynde luft.

Nu besluttede jeg mig for at koge en stor gryde kartofler, så jeg havde mad til resten af dagen og næste morgen. At det hele smagte af lamagødning, gjorde ikke så meget, for jeg var både tørstig og sulten.

Efterhånden var dagen gået. Stadig ingen mennesker.

Sådan gik fem dage. Så begyndte bjergenes vilde dyr at komme nærmere. Jeg fyldte lommerne med sten og lagde stendynger på strategisk vigtige steder. Inde i min hytte, ved køkkenhulen osv. Så snart et dyr nærmede sig, smed jeg sten efter det. De store drenge havde givet mig en stenslynge, som jeg nu øvede mig på hele tiden. I flere dage bestilte jeg ikke andet end at tænde bål, spise kartofler og skyde sten med slyngen. Jeg blev helt god til det efterhånden.

Da der var gået otte dage, kom alle landsbyens beboere tilbage. De fortalte, at der havde været et dødsfald i den nærmeste landsby. Manden, der var død, havde ofte været i Quico. Han var født og vokset op dér og var nært beslægtet med alle i Quico, derfor måtte de forlade landsbyen ved morgengry og blive væk i otte dage, så den dødes ånd kunne færdes frit i landsbyen og forsvinde, før de kom igen. Det bringer ulykke at møde en afdøds ånd.

Jeg spurgte, hvorfor de ikke havde taget mig med. De forklarede, at Jomfru Maria havde smilet særligt til sin søster "Moder Jord", da jeg blev født, derfor var jeg blevet hvid med lyst hår og behøvede ikke beskyttelse mod de afdødes ånder.

Vi delte mine kartofler. De inviterede senere på suppe og kartofler, og så var alt godt igen.

Der var andre gange, hvor jeg var alene i landsbyen. Det var under turene ned i regnskoven, junglen.

Jeg havde været med på en af jungleturene, før jeg blev skadet. Det var helt vidunderligt – og uhyggeligt anstrengende.

Hver fjerde måned kunne landsbyen høste majs i sit stykke af junglen.

For at komme derned vandrede man først en dag, gik forbi varme kilder, som vi hoppede ud i og badede i. Derefter gik vi ind i udkanten af junglen. Her var lyset om dagen grønligt som i en ølflaske. Der var stille, men fugle sang højt oppe, og en masse insekter summede rundt.

Små gule blomster, som smørblomster, stod og knejsede med hovederne vendt mod solen, og ved deres fod kunne en kæmpestor sort lodden edderkop have lagt sig til hvile med forbenene om blomstens stilk. Det var, som om skønheden og uhyret fandt hinanden i junglen i bevidstheden om, at det er det indre, der tæller.

Her fandt vi rester af små huse fra tidligere besøg og byggede dem op igen. Det var hytter bygget af grene stillet ved siden af hinanden, andre grene blev flettet på tværs mellem de lodrette. Som tag brugte vi grene med blade. Hele dette arbej-

de var vi nødt til at gøre før overnatningen for ikke at blive angrebet af regnskovens vilde dyr, mens vi sov. Lamaer, får, høns og marsvin blev anbragt udenom med en ekstra række grene som beskyttelse.

Endnu en dags march førte os langt ind i junglen. Vi gik gennem højt græs og grene, som vi huggede vej gennem. Af og til måtte vi passere et vandløb. Broer var der ingen af, men vi kom over via væltede træstammer.

Klanen havde fået tildelt et nærmest ufremkommeligt stykke land til at dyrke majs på. Her var hytterne godt beskyttet højt oppe på en skrænt, som man næsten skulle hugge fødderne ind i for at stå fast på.

Hytterne var i princippet det samme som den vi havde bygget til natten på vandringen, men de var stærkere. Hver havde sin soveplads på jorden. Over hver soveplads var en gren, der fungerede som hylde, og i hjørnet et ildsted.

Der blev lagt store stykker vævet stof ud på jorden udenfor. På det skulle majsen ligge. Her måtte ingen gå på toilettet.

Normalt var der i landsbyen en vis orden med hensyn til, hvor man kunne sætte sig og besørge sin nødtørft, men hernede i junglen gjorde man, som man ville. Da vi fik både fisk, som vi fangede, en slags græskarsuppe og majskager bagt ind i palmeblade, fik næsten alle diarré. Om natten gik man bare lige udenfor, hvis man havde behov for det.

Snart kunne man finde tilbage til junglebyen efter lugten.

Vi gik ture for at finde store larver og for at fange fisk i floderne. Nogle gange gik vi igennem tunneller, der var dannet af store trærødder, der havde vokset over jorden i mange år.

Regnen havde skyllet en rende jord væk under dem, så vi nu gik i en underjordisk gang med et mørkt grønligt lys over os. Sådanne gange kunne være op til en halv kilometer lange.

Der var myg og insekter i tusindvis. Jeg hævede i ansigtet af deres stik. En tid kunne jeg kun se at færdes ved at presse øjenlågene lidt fra hinanden med tommel- og pegefingre.

Om natten sov vi i en lang række inde i de små hytter, tæt ved siden af hinanden. Mændene lå yderst, tæt ved døråbningen, så de hurtigt kunne løbe ud, hvis dyrene blev angrebet af pumaer eller andre vilde dyr.

Om morgenen, lige før det lysnede, vågnede junglen. Lydene begyndte, og en friskhed, der var helt vidunderlig, fyldte dagen. Kvinderne og de store piger i hytten tændte ildstedet og begyndte at koge suppe. Vi fik kalabassuppe, majs og små stegte fisk, som vi lagde over flammerne i en vis afstand. De simrede og duftede herligt.

Når maden var færdig, stod mændene op. Så begyndte høsten igen og den nye såning.

Hele denne proces tog mere end to uger. Dertil kom et par dages vandring hver vej.

Kvinderne var altid meget stille. De talte kun nødigt, og hvis de sagde noget, var det lavmælt, men på disse ture lo mændene meget. Der blev spist en masse cocablade. Livet var herligt.

Efter min skade turde jeg ikke gå med på den lange vandring. Jeg kunne heller ikke klare det meget hårde liv i junglen, så jeg ville blive „hjemme".

Alle var bekymrede og prøvede at overtale mig til at tage

med. De ville lade mig ride. De ville bygge en hytte til mig, men jeg ville ikke. Jeg havde nu lært, hvordan det var at leve alene i landsbyen. Det ville jeg hellere. Jeg var så træt.

Så drog de af sted. Forrest gik lamaerne med lange røde bånd i ørerne. Disse bånd sættes i ørerne på hver lama ved en festlig ceremoni en gang hvert år. Først holdes dyret godt fast af et par mænd, så tager én lamaen om halsen, tvinger dens hoved opad og hælder en flaske majsbrændevin ned i halsen på dyret. Få minutter efter er dyret venligt og samarbejdsvilligt og dingler beruset lidt rundt på benene. Det får så stukket små huller i ørerne, hvor de røde bånd kan trækkes igennem og bindes fast. Her sidder båndene indtil næste år.

Der er andre ceremonier, især én ved påsketid, hvor hver familie samler sine lamaer i folde og beder over dem og efter rituelle handlinger velsigner dem.

Ved denne tur ned til majsmarkerne i junglen var de røde bånd stadig rene og hele. Efter lamaerne gik fårene og til sidst familiernes kvinder, nogle med de små børn på ryggen, andre med bundter på ryggen, hvor marsvin og høns lå stille i skøn forening, som om de valgte at holde fred for at undgå den lange vandring til fods og måske blive ædt af et stort dyr.

Børnene løb frem og tilbage. Dette var eventyr. Mændene gik ved siden af karavanen i behørig afstand, så de kunne genne et eventuelt vildfarent dyr ind i processionen igen.

Nu var jeg alene.

Sådan gik dagene i bjergene. Nogle gange i total ensomhed, andre gange uden et øjeblik alene, men jeg oplevede det,

man betragter som det mest moderne inden for genoptræning efter hjerneskade:

„I gang så hurtigt som muligt. Konstante impulser. Så lidt delt opmærksomhed som muligt. Enkle opgaver, sund, enkel kost og meget motion, og så det, som jeg betragter som det vigtigste: kærlig omsorg."

En dag skulle jeg rejse.

Peter havde flere gange foreslået, at jeg rejste til Danmark for at få en grundig helbredsundersøgelse og så kom tilbage igen. Klaus havde presset på af samme årsag. Jeg selv følte mig meget træt og bestemte mig for at lytte til dem. Desuden ville jeg gerne holde denne jul sammen med min datter.

For første gang oplevede jeg, at landsbyboerne viste følelser. De havde måske en fornemmelse af, at jeg aldrig ville komme tilbage.

En af fædrene var blevet sendt som sendebud fra landsbyens mænd til sognepræsten. Han sagde: „Padre, vi er meget bekymrede. Kirsten har stjålet alle vore små børns hjerter. Hvad gør vi nu, når hun rejser med dem?" Jeg forstod ikke helt den dybere mening med bemærkningen dengang, men senere har den ofte lydt i mine ører, når jeg overvejede, om min indsats havde betydet noget for dette folk, jeg var kommet til at holde af.

Da morgenen lysnede, stod hestene klar. Jeg havde næsten ingen bagage med. Jeg regnede med at komme tilbage, så i min lille hytte havde jeg efterladt min kop og tallerken,

min gryde og træske, alt mit tøj – alt, hvad jeg ejede. Jeg havde kun et farvestrålende bundt på ryggen, som indianerkvinderne havde, når de rejste.

Min hest var en gul, ilter, men stærk skabning. Jeg havde hørt på mændenes råben uden for min hytte, at de „red djævlen ud af den". Hvis den fik lov til at bære mig på de smalle, stejle stier og stejlede og hoppede rundt, ville vi begge falde ned.

Jeg sad op på hesten. På vej op ad stien fra landsbyen blev hesten trukket af Apolinar, der oftest var min fører på lange ture. Lille Ignazio, hvis mor var død under en brand, kom søvnigt løbende ud fra sin hytte; han standsede, tog med begge hænder om min støvle og lagde stille kinden ind mod den. Så løb han ind igen.

Landsbyen ligger med „ryggen" mod et bjerg og med „ansigtet" op mod den modsatte bjergtop, hvor man får det første glimt af nyankomne. Her står solen også op.

Vi red opad. Da vi nåede toppen, sagde Apolinar: „Kirsten, de siger alle sammen farvel til dig." Han vendte langsomt hesten og stod stille. Det var, som om dyret i det minut var klar over, at det var et specielt øjeblik.

I hele 1995 og 1996 havde jeg aldrig set kvinderne uden for husene, undtagen når de havde et specielt ærinde. Børnene plejede at løbe rundt og lege og le. Mændene plejede at sidde i deres morgenmøde i en rundkreds på hver sin sten lidt borte fra hytterne.

Nu stod de alle uden for deres hytter langs murene. Alle stod helt stille og kikkede op mod mig.

Ingen vinkede eller rørte sig.

Ingen sagde noget eller råbte.

De stod.

Jeg kikkede langsomt på dem hver og én. Deres ansigtsudtryk var udviskede på grund af afstanden, men jeg vidste, de med deres falkeblik kunne se, at jeg så på dem alle én efter én.

Jeg sagde heller ikke noget, nikkede ikke, vinkede ikke, sad blot helt stille på hesten.

Tusind ord kunne ikke have talt mere.

Vi så aldrig hinanden igen.

OPHOLD I LIMA

Det havde været en formidabel opgave at pakke ganske få af mine ting og sige farvel. Jeg var kommet ned fra bjergene en uge forinden. Først havde jeg boet et par dage hos jesuitterne i deres center.

Pater Antonio havde gentagne gange bedt mig tage til en „traumatolog", som han kaldte det. Jeg levede stadig i stor indre tomhed, som jeg dengang troede var en normaltilstand. Jeg huskede ikke, hvordan det havde været før skaden, og da jeg ikke mente, der var noget i vejen med mig, vidste jeg ikke, hvorfor han sagde det.

Peter havde flere gange foreslået mig at tage hjem og blive undersøgt. Nu var aftalen, at jeg skulle tage hjem og holde ferie og blive undersøgt. Nogle måneder senere ville jeg vende tilbage til dem og til min lille landsby oppe i bjergene – troede jeg.

Peter havde sat mig på flyet i Cusco.

I Lima havde Klaus ventet i lufthavnen og havde kørt mig ud til Alicia, som var min værtinde både i Cusco og i Lima. Hun havde huse begge steder og drev små pensionater, fortrinsvis for skandinaviske og andre europæiske gæster.

Her var jeg igen usikker. Alt var så anderledes. Jeg vidste,

at banditter havde tiltvunget sig adgang til jesuitternes kloster i nærheden nogle måneder tidligere. De havde røvet alt af værdi. Jeg kendte heller ikke Alicias hus fra før.

Hver gang jeg kom til et sted, jeg ikke havde været før overfaldet, var jeg usikker og bange. Hvis jeg tvang følelsen af usikkerhed og angst bort, var der kun tomhed tilbage. Jeg formåede ikke at tænke følelser frem. Mest var jeg bange for at være alene.

Hver af de tre dage, jeg skulle vente her, sad jeg og skrev lidt. Jeg kunne skrive én eller to linier pr. dag om, hvad der skete. Jeg tænkte ikke på, at jeg ikke kunne læse det indenad. Uden at tænke over det læste jeg alt højt og forstod dét, min stemme sagde.

Jeg havde det som udlændinge, der forstår dansk tale og kan stå og læse en dansk tekst højt og fejlfrit, fordi de kender bogstaverne. Omgivelserne tror, de forstår, hvad de læser, fordi man hører dansk, men oplæseren forstår det ikke. Der skulle gå flere år, før jeg fandt ud af, at det fungerede sådan inde i min hjerne. Nu skrev jeg bare, og når jeg læste det højt, forstod jeg, derfor troede jeg, at min sprogforståelse var som før.

Lidt op ad dagen kom Klaus for at hente mig til en lille tur. Vi spiste oceaner af mad. Jeg kunne ikke få nok. Hver gang jeg så mad, syntes jeg, at jeg skulle spise. Specielt friske frugter i flere farver og sødt tilbehør.

Med min forstand havde jeg forstået, at jeg skulle hjem, men jeg havde ingen følelser over for det. Egentlig vidste jeg

ikke, hvad det var, fordi det lå ud i fremtiden, og jeg kunne stadig ikke forholde mig følelsesmæssigt til noget, der ikke var sket eller skete.

Når tingene skete, følte jeg enten glæde, ro eller sorg. Vrede kunne jeg ikke føle. Jeg kunne komme med vredesudbrud en gang imellem, men det skete meget sjældent, og det var som regel impulsivt og slet ikke konstruktivt eller velovervejet. Jeg kunne ikke bekymre mig, for jeg kunne ikke forestille mig en ting. Jeg kunne ikke forbinde bekymring for fremtiden med noget, der skete i nutiden.

Når noget nyt skulle ske, blev jeg ofte bange. Måske var jeg ubevidst klar over, at der var noget, jeg burde forstå, og det kunne jeg ikke mere. Angst og tomhed var trofaste følgesvende.

Erindring om ting, der var sket, havde jeg som tv-billeder inde i hovedet. Ikke med sprog på, men tavse, farvelagte billeder. Derfor huskede jeg godt og kunne f.eks. genkalde mig en dags hændelser.

Nu havde Klaus altså forberedt mig til rejsen ved at gennemgå alle papirer med mig, sikret sig, at jeg havde pas og billet, og så tog vi en taxa ud til lufthavnen.

Vi boede i Miraflores, som er et af Limas mondæne kvarterer. På vej til lufthavnen skulle vi gennem Limas værste slum. Jeg betragtede slummen, men havde overhovedet ingen følelser for den. Det var som en film, der blev spillet uden for mine vinduer.

Normalt ville jeg have følt medlidenhed med de mange fattige gadebørn, med tiggerne og med dem, som måtte bo i

de faldefærdige skure. Måske ville jeg i tankerne have forberedt en artikel, som jeg ville have haft klar til afsendelse ved hjemkomsten for at gøre opmærksom på de dårlige forhold og på den ulige fordeling af verdens goder. Eller jeg ville i mit hoved være begyndt at planlægge hjælp.

Min bildør var ulåst, og jeg gjorde ikke noget for at låse den. Det faldt mig heller ikke ind, at nogen kunne åbne den udefra, mens vi holdt for rødt. Det var en yndet måde at begå røverier på.

Klaus lagde ikke mærke til det. Han var som så mange andre slet ikke klar over, hvor omfattende de mentale følger efter hjerneskaden var. Han havde dog en intuitiv forståelse af, at jeg skulle have mindst muligt hjernearbejde, så i lufthavnen sad jeg og ventede, mens Klaus indskrev mine kufferter.

Da jeg vinkede farvel til ham, vendte han sig for at tage tilbage. Jeg følte mig meget ensom.

Jeg havde problemer med toldkontrolløren. Jeg havde et peruansk arbejdspas, og det stillede mig på mange måder helt selvstændigt i Peru. Reglen var, at europæiske projektmedarbejdere var lægmissionærer. Nu havde jeg altså et arbejdspas, og så vidste tolderen, at jeg talte spansk, ellers fik jeg ikke arbejdstilladelse. Men jeg havde glemt mit spanske, helt og aldeles.

Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige, eller hvad han spurgte mig om. Han talte og råbte i ét væk til mig. Jeg skiftevis rystede på hovedet og trak på skuldrene. Til sidst gav jeg mig til at græde, så trak han på skuldrene og lod mig gå igennem – og jeg var på vej hjem.

HJEMREJSE

Den store jetmotor brummede gennem nattemørket.

Jeg ville vaske hænder, men der var intet vand. Der var mange knapper med tekst skrevet meget småt ovenover i flyets toilet. Jeg forstod ikke teksten. Verden var fyldt med knapper heroppe. For nylig havde jeg set et brudstykke af en video, der var blevet bragt op i bjergene. Jeg huskede, hvordan en af skuespillerne i filmen havde trykket på en knap, og så var alt eksploderet. Hvad ville der ske, hvis jeg trykkede på en af knapperne? Ville det hele eksplodere?

Jeg trykkede forsigtigt på knappen for skyl over toilettet. Samtidig med at vandet fossede ud i kummen, begyndte flyet at „falde".

Vi fløj over Amazonas' kæmpemæssige jungleområder. Det var normalt med lufthuller her. Kun sjældent blev der serveret noget i flyet den time, vi fløj over dette område. Stewardesserne kørte hurtigt vognene på plads og satte sig, så længe det varede.

Alt det havde jeg glemt. Jeg troede, mit tryk på knappen havde udløst et fald.

Forskrækket valgte jeg at gå ud uden at røre ved andet og skyndte mig hen til min plads. Den var let at finde, det var den eneste tomme plads.

Her fik jeg et nyt problem. Knapper igen. Der var knapper

over mig, knapper på begge sider af min stol. Hvad betød de? Ville et tryk på en af dem udløse nye farlige bevægelser af flyet?

Min mærkelige verden var så vanskelig at bevæge sig rundt i. Jeg lænede hovedet mod ryglænet og gav mig til at tænke.

Det gjorde mig usikker, for hvad skulle jeg tænke på? Hvad var systemet i at tænke? Hvordan tænkte man? Jeg kendte ordet, men jeg huskede ikke, hvad det var. Var det at genkalde sig manden, der havde skældt mig ud i tolden, så jeg nær aldrig var kommet med, eller var det at genkalde mig noget, der var sket før, eller noget, jeg ventede ville ske?

Mit indre billede af manden i tolden gjorde mig ked af det. Jeg slukkede helt for ham. Fremtiden kunne jeg ikke forestille mig. Jeg kunne ikke selv danne mig en forestilling i mit hoved mere. Det gjorde mig meget bange.

Før panikken tog magten over mig, besluttede jeg mig til at tænke på noget, der var sket. Det gjorde jeg ved at kikke på indre billeder.

Langsomt arbejdede jeg mig tilbage billede for billede. Hvor var de alle henne?

Hvor var lille Ignatio, der dansede og sang, når han blev glad? Hvor var Rolando, der havde en nærmest synsk adfærd? Når jeg ville spørge nogen om noget, stillede han spørgsmålet, før jeg sagde noget som helst, eller han kom med det svar, der ville have været naturligt, hvis mit spørgsmål var blevet stillet.

I mange måneder havde jeg vandret, sovet, spist og redet

sammen med de to drenge. Lille Ignazio, der stolt viste mig sin soveplads på jorden i en stenhytte. Hvornår var mit venskab med dem begyndt? Hvornår var vi blevet en lille treenighed i bjergenes ensomhed? Billeder fra 10 måneder rullede forbi.

Det skete den sene aftentime, hytten brændte. Den forfærdelige, kulsorte aften. Der var isnende koldt så tæt på gletscheren. Vi så fra vores hytte et højt ildskær, der pludselig skød op fra nabohytten. Selv om vi hastede derhen, var der ingen mulighed for at redde hytten.

Ignazio og Rolando stod udenfor. Deres mor stod inde i flammerne. Hun behøvede bare at tage et spring, så ville hun være ude hos os andre, men hun turde ikke springe over de høje flammer. Hun stod helt paralyseret og lod sig brænde op – og udenfor stod landsbyens beboere lige så paralyseret og så det ske.

Efter den dag var vi altid sammen. Rolando, min lille skygge, der altid var i min nærhed, nogle gange foran, nogle gange ved siden af, men mest bagved. Når jeg havde brug for det, dukkede han pludselig op helt tæt ved mig og støttede eller ledte mig fremad. Trods sine kun otte år var han blevet en god beskytter.

Ignazio blev mærkelig efter branden. Han nægtede at spise. Ganske langsomt sygnede han hen. Ingen kunne få mad i ham. De havde bragt ham til min klinik. Jeg havde glemt så meget, men denne lille seksårige dreng talte til mig med sine store, kulsorte øjne.

Vi begyndte med at dele mit krus med kartoffelvand. Se-

nere tog han en vitaminpille, når jeg tog en, og satte sig tæt op ad mig og spiste det samme antal kartofler som jeg. Der var dage, hvor han forsigtigt førte min hånd med en kartoffel eller det varme kartoffelvand op til min mund, hvis jeg var træt.

Vagt huskede jeg mange andre ansigter end Rolandos og Ignazios. Men jeg måtte tilbage til nulpunktet. Jeg vidste, at i min tænkning blev jeg altid bremset ved et punkt, der var det samme: en sort mur eller et tomt, mørkt hul, hvor jeg havde fornemmelsen af, at jeg styrtede ud i intethed, hvis jeg pressede mig selv. Jeg måtte finde en metode til at lære at tænke igen

Der var en voldsom turbulens, og det gik op for mig, at det måske var farligt. Mærkværdigvis forestillede jeg mig ikke, at vi skulle falde, og hvad det kunne medføre, kun, at det var forkert sådan at tumle rundt oppe i skyerne.

Flyveturen varede mange timer, og jeg besluttede mig til at kikke videre på ordet *tænke*. At bruge ordet *overveje* eller *beskæftige mig med* kunne jeg slet ikke. Jeg genkendte ikke betydningen af ordene overveje eller beskæftige, når de blev brugt på den måde. Beskæftige forbandt jeg med en form for aktivitet. Det dæmrede for mig, at der var noget galt med min sprogforståelse. Jeg var overrasket.

Nu gik jeg tilbage i erindringen. Jeg rullede min indre film baglæns. I bjergene havde jeg kun haft en bibel med. Den havde jeg hver morgen læst et par linjer i. Jeg læste højt. Ganske langsomt, ord for ord blev sætningerne udtalt, når de skulle vendes inde i mit hoved med en slags forståelse. Var det at tænke?

Jeg besluttede, at det måtte det være.

Tænke kunne altså være en form for indre billeder, man vendte og drejede og kikkede på fra forskellige vinkler og ændrede fra situation til situation.

Bibelen havde jeg forstået i billeder. Altså var det nødvendigt, at jeg også dannede billeder selv og sammenholdt mine indre billeder med de billeder, der blev oprullet for mit indre, når der blev læst højt af Bibelen.

Det måtte være muligt at bruge denne metode i andre situationer, om andre bøger f.eks. Men hvad med ting? Var at tænke i virkeligheden at danne sig indre billeder og rokere rundt med dem i forskellige situationer og fremkomme med forskellige løsninger udmøntet i nye billeder?

Vagt begyndte jeg igen at forstå noget af tænkeprocessen. Det havde taget mig flere flyvetimer at nå så langt, og nu var jeg træt og kunne ikke komme videre, så jeg gav op og lagde mig til at sove.

I Kastrup Lufthavn kom min søster gående imod mig.

I virkeligheden var det min datter. Hun ligner slet ikke min søster, men lige efter ulykken måtte jeg passe på ikke at tænke: „Det er min søster". Hun minder mig om en kær lillesøster. Hun gav mig en kæmpeomfavnelse, og så var jeg klar over, at dette var min datter, og at jeg var hjemme igen.

Men glæden var blevet anderledes. Det vidste jeg ikke endnu. Der skulle gå mange måneder, før jeg lærte glæden rigtigt at kende igen. Tomheden lurede hele tiden.

Min datter fortalte senere en behandler: „Jeg ventede en glad, livlig, rund person komme ud i ankomsthallen – den person, jeg havde sagt farvel til. Nu kom en helt anden person gående hen imod mig og stod og kikkede sig forvirret omkring. Hun var meget tynd (havde tabt 30 kilo) hendes hoved blev holdt oppe af en stor halskrave, som hagen hvilede på, og hendes øjne plirrede så underligt, som om hun på samme tid så og ikke så. Det var uhyggeligt."

Alt dette vidste jeg ikke. Jeg følte en stor tryghed, da jeg mærkede hendes arme omkring mig. Sammen med andre familiemedlemmer kørte vi hjem til min lejlighed, hvor der var redt en seng med varme frottélagner. Det var en kold novemberdag. Jeg kom lige fra Limas varme.

Og så sov jeg. Der gik mange dage, før jeg foretog mig noget som helst andet end at hvile og gå små ture.

Familien inviterede på skift til velkomst. Efter at jeg havde hvilet ud, var det, som om alle de kendte ansigter og kendte ting prikkede til min hukommelse. Jeg kunne også tale bedre. Ganske vist holdt jeg mig inden for få områder, men det var der ingen der lagde mærke til, heller ikke jeg selv. Familie og venner talte om små, kendte ting, der var blevet talt om igen og igen i årenes løb.

Jeg var kommet hjem!

TANKEFUGLE

Tiden stod stille på den måde, at jeg ikke vidste, hvad tid var. Jeg havde ikke tænkt så meget over det i bjergene, men nu måtte jeg hele tiden tage stilling til ting ud fra ordet „tænke". Jeg måtte finde en metode, så jeg kunne tænke, som alle andre åbenbart kunne.

Jeg var begyndt med små forsøg på vej hjem i flyet, men dengang magtede jeg ikke at komme videre. Jeg var for træt.

Jeg kunne ikke tænke konstruktivt. Jeg vidste nu, hvad det at tænke var, hvis nogen sagde ordet til mig. Jeg havde en slags intuitiv forståelse af det ord som af så mange andre ord.

Jeg havde levet i tomhed, hvor tingene bare skete. Efterhånden som de skete, tog jeg stilling til dem via en slags automatik.

En dag sad jeg på min terrasse. Det var en dejlig forårsdag. Solen skinnede, og solsortene i haven sang.

Jeg vidste, at jeg burde kunne ordet tænke.

Det dukkede hele tiden op, men jeg forstod det ikke. Jeg brugte ordet rigtigt, men funktionen, hvad var ordets funktion? Hvordan tænkte man, hvis jeg skulle forklare det?

Solsortenes sang blev pludselig levende på en ny måde. Det var ikke kun smukke lyde – de fik mig til at huske fugle andre steder fra. Der var især to små fugle. De var som små sort-

grønne kugler med et sølvagtigt skær. De kunne pludselig sætte fra og svinge sig op mod skyerne, mens de sang. De plejede at komme og sætte sig på et lille bord, jeg havde, da jeg boede alene i Andesbjergene.

De var blevet en slags venner dengang, for de var mit eneste selskab i lange perioder. Jeg var altid overrasket, når de fløj. Det virkede helt imod naturens orden, når disse små bløde, kompakte kugler pludselig svang sig op mod himlen og forsvandt.

Måske kunne jeg danne mig mine egne indre fugle, der kunne sendes ud og få erindringer til at komme tilbage og hænge sammen igen?

Jeg lænede mig tilbage, lukkede øjnene, mærkede den kølige brise, lyttede til stilheden og fuglenes sang.

Af sig selv dukkede en lille fugl op i min indre verden. Jeg så den sætte sig på kanten af en kano i en flod i Nordvestcanadas skove. Det fredeligste og smukkeste sted, jeg kendte.

Den sad dér og drejede sit lille hoved på sin sjove sidelæns måde, mens den plirrede med øjnene.

Jeg sad på den forreste tofte i kanoen.

Foran mig lå en lille bylt omviklet med plastic. Bag mig var en større firkantet pakke, også omviklet med grøn plastic. Begge pakker indeholdt medicin og andre ting, jeg skulle bruge på min vaccinationstur i ødemarken.

Bag mig kikkede den lille fugl på en gammel indianer. Han var min guide. Om sommeren padlede han kanoen og kørte jeepen for mig og guidede mig på den måde gennem områder, hvide mennesker normalt ikke kom i. Om vinteren var han

ved min side som tolk, når jeg susede hen over sne og is i hundeslæde eller på snescooter, eller vi fløj over store afstande i helikopter for at komme ud til fjerne områder.

Nu stak han stille og roligt padlen ned i det blå vand, skubbede den langsomt tilbage, løftede den op af vandet – det dryppede fra padlen – og i en glidende bevægelse førte han den ned i vandet på den anden side af kanoen. Denne rytme fortsatte i timevis, mens vi langsomt bevægede os frem gennem de smukke skovområder.

Jeg så det hele for mig. Klart og tydeligt. Jeg vidste, det var et billede på noget, jeg kendte, noget, jeg havde været med til – gennemlevet.

Fuglen blev siddende på kanten. Den bevægede sig ikke. Jeg prøvede at lade den flyve, men så begyndte mit hoved at gøre ondt. Fuglen ville selv bestemme farten.

Så var billedet væk. Jeg åbnede øjnene og var igen på min terrasse.

Hvad betød denne lille fugl for mig?

Det var en god oplevelse, den havde åbnet min indre, lukkede verden. Jeg vidste, at jeg kunne fremkalde dette billede igen og arbejde med det. Måske kunne jeg sende fuglen andre steder hen?

Dengang vidste jeg det ikke, men jeg havde fundet et middel til at huske fortiden, til at forbinde mine oplevelser med nutiden. Fuglenes sang var blevet min inspiration.

Der gik flere dage, før min hjerne igen accepterede, at jeg „sendte fuglen ud". Da det igen skete, formede den det samme fredfyldte billede.

Hjernen slappede af ved erindringen. Den så ikke billeder af de bosteder, vi skulle besøge. Den beskæftigede sig heller ikke med besværet med at pakke eller de mange papirformularer, jeg konstant skulle udfylde og sende af sted til officielle kontorer.

Den fastholdt det fredfyldte billede to-tre gange, så begyndte hjernen selv at arbejde med billedet.

Jeg lod den lille fugl flyve en tur bort fra kanoen.

Så forsvandt billedet.

Langsomt var jeg ved at forstå, at disse billeder måtte være kortvarige. Hjernen kunne ikke klare mere. Derfor lærte jeg at gå langsomt frem og lod billedet stå så længe, det selv ville.

En ting, som overraskede mig, var, at jeg blev overfaldet af angst; hvis jeg lod billedet forsvinde ved en viljeshandling, så sad jeg med to verdener, der ikke hang sammen. Jeg måtte kalde min lille fugl tilbage og lade den sætte sig på kanten af kanoen. Fuglen kunne jeg altid kalde på og sende ud. Når billedet sluttede med fuglen, vidste jeg, at jeg havde et bindeled mellem mine to verdener.

Efterhånden kunne jeg undvære fuglen i dette billede, det kunne stå af sig selv nu. Så brugte jeg den andre steder. Det kunne også være, denne fugl ikke passede ind, men så kom der andre fugle.

(Havde jeg sagt til nogen, hvad jeg nu „arbejdede" med, var jeg måske blevet diagnosticeret som psykisk syg, eller man ville have foreslået gængse træningsmetoder, som jeg ville føle mig bundet af. Når nogen „binder" mig, kan jeg ikke arbejde. Desuden er jeg bange for, at nogen ville have forceret

et forløb frem, og så ville jeg ikke have kunnet følge med, fordi min opmærksomhed så var blevet delt mellem forsøget på at gøre, som andre ønskede, og at tøjle min uvilje mod at være bundet af en opgave.)

Nu så jeg altså pakkerne i min kano. Jeg tænkte slet ikke på at åbne dem. Senere – langt senere – prøvede jeg at presse mig selv til det for at tænke systematisk. Det gik slet ikke.

Når jeg vendte tilbage fra min rejse med fuglen, prøvede jeg at tegne det, jeg havde set. Det gik heller ikke. Resultatet var det samme, hovedpine og tomhed. Men jeg vidste nu, hvordan jeg kunne fremkalde flere erindringer uden anden inspiration end min egen vilje til at se indre billeder.

Sådan begyndte mit tankearbejde.

Foreløbig lærte jeg vandet at kende, stilheden, vindens stille, sagte susen, padlens lyd og dråbernes lille klik, når de ramte vandoverfladen.

Jeg begyndte at forstå almindelige ord i billeder.

Igen og igen fremkaldte jeg disse billeder, indtil de stod fast. Det tog tid, men jeg vidste, at min verden ændrede sig lidt efter lidt nu.

Jeg begyndte i mit indre at kalde mit liv en fuglehave.

Jeg sendte fugle ud, når jeg havde nogle minutter i ro for mig selv. Jeg kaldte dem tankefugle, der levede i min indre fuglehave.

Uden at vide det brugte jeg en metode, jeg fire år senere lærte at kende i USA som det sidste nye inden for hjerneoptræning: at visualisere.

TIDSFORNEMMELSE

Fornemmelsen af tid var lige fra den første dag efter skaden ødelagt, men jeg vidste det ikke.

I bjergene stod vi op, lige før solens stråler nåede den højeste bjergtinde. Da var klokken seks. Når jeg gik ud i floden for at vaske mig, ramte solstrålerne en bestemt bjergtinde, og kort tid efter skinnede den ned på mig. Så var det tid at gå op af floden og lade solen tørre mig. Herefter gik dagen sin gang.

Vi vandrede op i bjergene med dyrene, der skulle græsse af den tørre stive beplantning, som lamaerne kunne tåle. Indimellem fandt fårene føde. Blev vi deroppe, åbnede vi vores klæde med kogte kartofler, når solen stod højt på himlen, og spiste.

Ved femtiden var solen langsomt ved at synke. Den farvede alle gletscherne blodrøde. Dette røde skær gav indtryk af, at vores plateau var en kæmpehal, hvor projektørerne var tændt til fest. Der blev fløjtet bestemte toner. Det samlede lamaerne og fårene, der så løb ned mod landsbyen i lange rækker fra skråningerne. Nogle gange havde de små hyrdebørn nogle hurtige sange, som dyrene havde lært at adlyde.

Sådan var dagen opdelt for mig.

Når dyrene var hjemme og det var mørkt, blev dørene lukket, og man blev inde. De dødes ånder gik igen i natten. Ingen turde gå ud og risikere at møde en afdød.

Aftenen blev brugt til at koge kartofler og kartoffelsuppe. Vi drak suppen af skåle og spiste kartoflerne, som vi pillede med fingrene. Skrællen blev smidt ud ad døren til de halvvilde hunde.

Når vi havde spist, lagde de fleste sig på jorden og trak et skind op over sig. Så lå vi dér og småsnakkede. Nogle tyggede cocablade, indtil søvnen kom. Der var en vis hygge ved disse aftener.

Når jeg havde det godt og kunne bo i mit eget hus, havde jeg nogenlunde samme rytme. Jeg stod op ved bestemte lyde fra dyrene klokken seks, og når det blev mørkt, lukkede jeg min dør og gik i seng kort tid efter. Nogle gange tænkte jeg på dem derhjemme, men jeg længtes aldrig. Dér, hvor jeg var, var jeg. Jeg havde ingen tids- og afstandsfornemmelse mere, og jeg havde også mistet evnen til at længes.

Bestemte helligdage, f.eks. påske, fejrede man blandt indianerne meget realistisk, som det står skrevet i Bibelen. Jeg levede med i det. Ganske vist sendte jeg tanker hjem til det, der skete i Danmark, men egentlig sagde det mig intet.

På fridage, som blev samlet til en uge ad gangen, boede jeg nede i Cusco hos Alysia. For at nå derned gjorde jeg først ophold i præstekommunitetet. Her fik jeg et varmt bad og fik „almindeligt" tøj på. Jeg gik så godt som ikke ud. Hele tiden sov jeg. Det var, som om det eneste min krop kunne, var at sove.

Jeg var altid træt. Når jeg skulle tilbage til landsbyen, blev jeg nu voldsomt køresyg. Jeg kunne måle tiden og afstanden på de gange, jeg skulle ud af bilen og kaste op. Når så vi nåede

kurven, blev det nemmere. At ride på de små muldyr gav en anden rytme, og der var frisk luft omkring mig.

Disse små dyr afledte også mine tanker ved den måde, de bevægede sig på. De satte forbenene på fast grund, stod lidt prøvende og satte så bagbenene, hvor forbenene havde stået. De var så sikre. Det var som små venner. Denne måde at bevæge sig på var jeg især glad for, når vi red gennem vandløb eller ad smalle, stejle bjergstier, der nærmest hang uden på bjergsiden højt oppe.

I bjergene var det solen, der bestemte tiden. Det var en naturlig fornemmelse. Ingen talte om, hvad klokken var. Skulle der være en gudstjeneste, eller var der vigtige ting, vi skulle samles til, brugte Alkalden, byens borgmester, en fløjte tre gange, så skulle vi alle mødes straks. Ved særlige gudstjenester blev der blæst i kæmpekonkylier.

Da jeg kom ind i det, vi kalder civilisationen, blev alt sværere.

Der var ure, der skulle stilles. Jeg kunne genkende klokken, men jeg vidste ikke, om det f.eks. var seks morgen eller aften. Det gav i flere år morsomme misforståelser.

Jeg havde vænnet mig til ikke at gå med ur. Nu måtte det på igen, men min tidsfornemmelse var helt væk, et problem i det danske samfund, hvor man hele tiden skal noget, der er bestemt af teknisk styrede ting og ikke af solen.

Var jeg til selskab og havde det godt, blev jeg så længe, jeg kunne. Det havde jeg aldrig før gjort. På den anden side forlod jeg selskabet, hvis jeg syntes, noget ikke var godt. Det var ikke længere tiden eller takt og tone, der styrede mig.

Det var træthed, der styrede mig. En underlig altopslugende træthed kunne pludselig indtræde. Så kunne jeg ikke forstå, hvad der blev sagt, jeg læste forkert, gik fejl og følte mig suget ned i gulvet.

Så måtte jeg hvile hurtigst muligt. Som regel krævede min organisme tre timers uafbrudt søvn, når denne træthed indtrådte. Fik jeg lov til at sove uforstyrret, var jeg som ny, når jeg vågnede.

Fordi jeg boede alene, var næsten ingen klar over dette træthedsproblem. Jeg gik ikke ud, når jeg var træt, så folk oplevede mig som „normal".

Ofte medførte trætheden en følelse af tomhed, som om jeg stod i et sort intet. Det var uhyggeligt og meget angstprovokerende.

Da jeg havde været hjemme i et halvt år, blev jeg pludselig en dag klar over, at noget var galt. Jeg stod og var ved at rede min seng. Pludselig standsede jeg i en bevægelse og kikkede ind i væggen og tænkte: „Der er noget helt galt. Jeg må være ved at blive præsenil dement".

Fra den dag kæmpede jeg imod denne præsenile demens, som jeg troede var ved at styre mit liv.

En dejlig pinsemorgen sad jeg i kirken. Solen skinnede ind ad vinduerne. Alle var glade. Folk var mødt op i sommertøj. Der var en forventningsfuld stemning i rummet.

Jeg drejede hovedet til venstre og nikkede til en dame, der sad ved siden af mig. Så kikkede jeg lige frem igen. Damen

havde en smuk, gul dragt på. Mens jeg sad og kikkede frem, tænkte jeg pludselig: „Du godeste, Kirsten, hvornår så du damen med den gule dragt? Var det for et øjeblik siden, eller var det noget, der skete for to måneder siden, eller i går?" Jeg anede det ikke! Det gjorde mig bange – rigtig bange.

Jeg blev kold over hele kroppen. Det var endelig, to år efter skaden, ved at gå op for mig, at der var noget galt på flere måder. Jeg kunne ikke registrere tider eller steder.

Det havde siden overfaldet været sådan, at jeg om sommeren og vinteren ikke kunne huske, om det var morgen eller aften, når jeg kikkede på klokken, mens jeg lå i min seng. Var den f.eks. seks om morgenen, kunne jeg springe ud af sengen og tænke: „Nu har jeg hvilet flere timer, og der er ikke lavet aftensmad til de gæster, der skal komme."

Tomheden var slem, men det var også uhyggeligt at opdage, at tidsfornemmelsen var væk. Det eneste positive ved den slags opdagelser var, at jeg så stædigt gav mig til at arbejde med tingene for at ændre dem.

Med hensyn til tiden fik jeg indarbejdet en vane, da jeg kom til Danmark. Så snart jeg vågnede, gik jeg ind og tændte mit tv, som altid var stillet på tekst tv. Dér kunne jeg se dato, dagens navn og tid. Så var jeg bedre orienteret. Senere lejede jeg et stort tv og stillede det, så jeg kunne se det fra sengen. Så snart jeg vågnede, tændte jeg på DR, der viste dato og tid. Kort tid efter sagde speakeren højt dato og tid. Selv fem år efter brugte jeg denne metode for at styrke min hjerne.

Nogle gange lagde jeg en seddel på mit natbord, så jeg var

klar over dagens dato og navn, når jeg vågnede. Jeg skulle så blot huske at kassere sedlen, så snart jeg stod op, ellers blev alt forvirring.

En morgen vågnede jeg og troede, det var år 1782. Hvorfor, ved jeg ikke, men jeg troede det fuldt og fast. Så gav jeg mig til at tænke over, om det mon var rigtigt. Jeg prøvede at tænke på år 2026. Det gav mig fornemmelsen af også at være rigtigt. Mine fornemmelser var forkerte. Det var ikke blot et spørgsmål om ikke at kunne huske. Fornemmelsen for tidsperioden var væk, og det samme var følelsen af, at det betød noget. Det var mest tomhed.

Tomheden gjorde mig altid bange. Jeg kunne ryste af angst, når denne altopslugende tomhedsfølelse satte ind. Nogle behandlere taler om denne tilstand som en osteklokke. Jeg oplevede det mere som en tomhed uden grænser, rækkende ud i et bundløst, sort dyb.

Drømme indgik også i denne oplevelse af forskubbet eller manglende tidsforståelse. Mange gange vidste jeg ikke, om jeg drømte, når jeg vågnede, eller om drømmen havde været virkelighed.

HYGIEJNE OG PRÆVENTION

I bjergene havde jeg to sæt tøj, der hver bestod af to sæt lange bukser, to tykke sweatre, to par uldne sokker, et par gummistøvler, en tyk jakke og et langt halstørklæde, som jeg viklede helt op om hovedet.

Jeg havde også en nederdel. Den brugte jeg uden på de lange bukser, når der kom gæster til landsbyen, eller når landsbyens kvinder havde deres fem skørter uden på hinanden ved de religiøse fester.

Jeg skiftede alt tøjet hver dag. Når morgenen kom og vi havde sovet tæt ved siden af hinanden med skindene over os og de små marsvin og enkelte høns, der lagde sig tæt ind til os, efterlod jeg tøjet på flodbredden.

Mine venner lagde det tøj parat, jeg havde haft på dagen før, og så tog jeg det på, når jeg kom op af floden. Dette var en procedure, de havde startet på egen hånd efter min skade. Før havde jeg skiftet tøj, inden jeg gik i min enkle træseng med soveposen om aftenen, og da havde de set, hvordan jeg badede i floden om morgenen og tog mit rene dagstøj på.

Det var en gåde for dem, at nogen vaskede sig så meget, men som en gestus, et tegn på sammenhold og venskab, havde de rystet alt mit tøj godt og lagt det i solen hele dagen eller hængt det op i gennemtræk, når det var regntid.

Hver mandag havde landsbyens kvinder vaskedag i floden, så vaskede de også mit, indtil jeg selv kunne igen.

Måske var det årsagen til, at jeg aldrig fik lus eller lopper deroppe.

Kun når jeg var på vej ned for at holde fridage og jeg sov i de senge, de fattige bønder brugte i præsternes lille klinik, fik jeg lamalopper. De bed i mine ankler, så jeg fik store vabler op ad benene. Jeg var ganske desperat til tider. Jeg er allergisk over for dyrelopper.

Når der kom patienter, der bad om noget mod smerter eller infektioner, måtte jeg udlevere noget medicin til dem. De havde vandret op til flere dage for at blive behandlet. Jeg måtte finde en kur til dem. De elskede tryllepillerne, som de kaldte dem.

Jeg skulle altid passe på at tegne, hvordan og hvornår pillerne skulle tages, for nogle gange besluttede modtagerne af pillerne, at de fik det bedre hurtigere, hvis de slugte alle pillerne på én gang. Hos naturfolk virker medicin lynhurtigt og med mangedobbelt effekt i sammenligning med os, der er gennemvaccinerede og har fået medicin med mellemrum hele livet. De måtte aldrig få udleveret mere end halvdelen af en „skadelig" dosis.

Et evigt tilbagevendende spørgsmål var præventionen.

Allerede på min første dag i landsbyen stillede tyve kvinder uden for klinikken.

De fleste havde en baby på ryggen og ét eller to børn ved

hånden. Alle var snavsede, og børnene havde snot hængende helt ned til munden.

Snavset kom fra de mange timer over åben ild ved madlavningen. Der var ikke et stykke sæbe i landsbyen. Fik vi endelig sæbe, brugte man det først og fremmest til lamaerne og dernæst til tøjvask.

Børnenes snot stammede fra kroniske forkølelser og bihulebetændelser. Man havde ikke klude at tørre det af med, og da det hele tiden kom igen, var det nemmere at lade det hænge. Man havde heller ikke spejle, så ingen så sit eget ansigt i et spejl og kunne ønske at gøre det smukkere. Man betragtede snot, der hang ned til læberne, som noget naturligt hos børn.

Men denne flok kvinder havde ét eneste spørgsmål til mig: Kan du hjælpe os til ikke at få børn?

Egentlig var der ikke så mange børn i landsbyen i forhold til, hvad jeg havde oplevet i andre lande og kulturer, men jeg forstod udmærket deres ønske om at få mulighed for at have lidt mere kontrol over deres liv.

Jeg var tilsluttet et katolsk kirkeligt hjælpeprogram, så jeg måtte ikke udlevere præventiv medicin. Det vidste jeg på forhånd. Hver eneste hjælpeorganisation i verden har bestemte regler – man kan næsten sige tabuer. Her var det ikke tilladt at udlevere antikonceptionsmedicin.

Nogle kvinder havde hørt om en injektion, der kunne sikre dem mod graviditet i et år.

Alt dette kunne jeg ikke blande mig i. Jeg vidste af erfaring, at jeg ikke skulle sætte spørgsmålstegn hverken ved re-

geringens forordninger eller kirkernes regler, det var ikke min opgave, så jeg bad om et par dages betænkningstid.

Tre dage senere holdt vi alle toogtyve et møde, der blev berømt i miles omkreds.

Det var vigtigt, at større beslutninger eller behandlinger skete under ledsagelse af „spændende" handlinger. Der er mennesker, som kalder det magi. Det er der ikke tale om, men naturfolk, der hverken kan læse eller skrive, husker ting langt bedre, hvis der er noget spændende at huske det på. Desuden er det langt mere interessant at fortælle det videre på den måde.

To af kvinderne havde medbragt kogte kartofler med skræl på i et brunt klæde. Én kogte vand på mit ildsted, deri lagde vi nogle lange strå, der gav drikken smag som en slags te. Jeg havde stadig ti tørre, flade brød, som jeg havde medbragt fra jesuitternes by, hvor jeg kom fra.

Mad var en kostbar ting, så vi lagde hele festmåltidet på gulvet i hytten, så vi kunne se det. Vore tænder løb i vand ved tanken om det dejlige måltid, der ventede, men dette var et vigtigt møde, maden skulle være en belønning til sidst. Vi følte os næsten så betydningsfulde som mændene, der hver morgen sad i rundkreds på hver sin sten og forhandlede om dagens opgaver og om hemmelige ting. De fik altid en skål varme kartofler bragt ud som afslutning.

Jeg havde lavet lange, smalle papirstrimler med 28 felter på, så man kunne tage et lille stykke strimmel af pr. dag.

Hvert felt havde enten en lille tændstikbaby tegnet på, rø-

de afsnit eller et 0. Tændstikbabyen stod for dage med mulighed for graviditet, O var „sikre" dage, og røde felter var menstruationsdage. Ved hjælp af tegn og fagter fandt vi nu ud af de forskelliges cyklus, og vi hjalp hinanden med at udfylde strimlerne, så de passede til kvinderne individuelt.

Disse kvinder taler aldrig højt, og de er sky og tilbageholdende, men den dag lo de alle, kikkede skælmsk på hinanden og nikkede, før de meget forsigtigt gemte hver sin lille papirstrimmel under blusen.

Den dag lærte landsbyens kvinder noget om deres egne kroppe. Jeg havde to store plancher med op i bjergene, den ene viste kroppen indvendig. Vi brugte denne planche ofte i aftenens forløb.

En mor så meget bekymret ud. Lidt presset spurgte hun, om hendes barn var født med majs oven i hovedet. Hun troede, barnet var født for tidligt, fordi hun for en gangs skyld havde spist majs. Så kom anatomiplanchen frem igen. Hun gik dog hovedrystende bort. Ingen skulle forklare hende, at der ikke var en sammenhæng.

De var som naturfolk så vant til at tage alt naturligt, så de forstod, når jeg forklarede ud fra lamaerne, fårene, alpakaerne og de mange marsvin, der løb rundt i husene. Alle vidste, at de dyr, der fik unger, var hunner. De var også vant til at slagte dyr, men de lagde ikke så meget mærke til, hvordan indvoldene var placeret, kun, hvilke der smagte godt, og hvilke der var bitre.

Efter denne lange seance fik vi vores festmåltid, sludrede

stille, lo ved tanken om mændene og tørrede os om munden med bagsiden af hånden. Det var godt at være kvinde i Quico den dag.

Brødet og kartoflerne var blevet nøje omdelt, så alle fik ens portioner. Nu kom afslutningen som overalt blandt de fattige i Peru: bjergenes plasticposer blev taget frem, det er små stykker brunt klæde, der er vævet til kun at opbevare mad i. Hver mor tog en lille smule med hjem til sine børn. Uden tvivl har hvert eneste barn i landsbyen gjort store øjne, når resterne er blevet serveret med forklaring om denne fantastiske aften.

Kvinden med det for tidligt fødte barn foreslog, at de alle fulgtes med mig til mit aftenritual. Jeg havde lige fra den første aften vænnet mig til, når stjernerne kom frem, at gå hen til en bjergtinde, hvor nattens første stjerne strålede klart på himlen. Dér stod jeg og sang „Imellem nattens stjerner". I deres enkle tillid havde de betroet sig til mig og overskredet grænser for sig selv, som det har været meget svært for dem at overskride i andres nærvær. Nu måtte jeg overskride en grænse, at synge højt alene, mens andre sad og kikkede og lyttede.

Fra den dag havde hver mor i landsbyen over sit ildsted en lille strimmel hvidt papir med 28 små felter, tilpasset netop hendes datoer.

Når måneden var gået, kom de hen til mit hus, bankede forsigtigt på døren og bad om en ny strimmel. Efterhånden havde jeg om aftenen, før jeg gik i seng, siddet og lavet et lille lager af strimler. Disse strimler blev vældig populære.

Mændene kunne finde på, når de samledes, at gå hen til

ildstedet og tage strimlen ned og drøfte den med de andre mænd. Hele landsbyen var aktivt med i projektet. Jeg tror ikke, en indsprøjtning ville have gjort så megen lykke.

Der kom efterhånden folk vandrende fra vore to søsterlandsbyer, Hapu og Queros, for at få børnestrimler, som de kaldte det.

Det blev den forebyggelsesmetode, mine elever skulle lære. Det eneste, det krævede, var, at den, der klippede strimlerne, kunne tælle til 28.

AT FINDE TING

Fordi jeg pakkede alt væk bortset fra lidt antibiotika, smertestillende medicin, vitaminer, forbindingsstrimlerne og sæbe, før jeg tog bort fra min lille klinik, var der ikke meget for mig at holde styr på og lede efter, da jeg kom skadet tilbage, men nu kunne jeg heller ikke læse eller forstå.

Nu var det mine veninder, der viste mig, hvor tingene stod, og Rolando nærmest klistrede sig op ad mig og forklarede alt, hvad han kunne.

Der var således ikke meget at lede efter, for jeg vidste ikke, hvad jeg havde ud over det, jeg kunne se.

Efterhånden fik jeg mere styr på mig selv, mine tanker og på tingene.

Jeg blev bedre.

Jeg kunne huske, hvor blyant og kuglepen lå, hvor papiret lå, og hvordan jeg skulle skrive et brev.

Først da jeg kom hjem til et utal af ting i Danmark, begyndte mine virkelige problemer med at lede.

Var det en ting, jeg skulle finde i et skab, glemte jeg, hvad det var, jeg skulle lede efter, længe før jeg havde fundet det rigtige skab. Jeg brugte måske en hel dag til at finde det.

Det værste var papirer.

Jeg rodede rundt med papirer og skrivelser.

Tre år efter skaden havde jeg fået et vist styr på, hvor mine papirer lå.

De havde altid ligget ordnet i kasser og ringbind, så det var ofte et spørgsmål om at finde den rigtige kasse først.

Det værste var, hvis jeg skulle finde et stykke papir med en bestemt tekst. Måske kunne jeg huske, hvordan det så ud. Så var jeg heldig. Skulle jeg læse teksten på alle de stykker papir, der lå i en æske, blev jeg så træt, at jeg fik en forfærdelig hovedpine, jeg begyndte at svede over hele kroppen og kunne ikke huske noget som helst. Så måtte jeg holde op med at lede.

Jeg havde altid haft et bestemt sted, hvor jeg lagde alle papirer, og så lagde jeg dem på plads en gang om måneden, hvis ikke jeg nåede det straks.

Dette system fungerede godt nok efter skaden, men jeg kunne kun læse ganske lidt, derfor var det en stor belastning at ordne papirer eller finde skrivelser.

Til sidst lærte jeg at skrive på et stykke papir, hvad det var, jeg ledte efter, før jeg gik i gang, og så vende papirerne, således at de stykker, jeg havde gennemset, blev lagt med den blanke side opad, mens det, der havde teksten opad, stadig skulle gennemses.

Endnu i 2002 kan det være yderst belastende at skulle finde et stykke papir. Hjernetrætheden sætter ind, længe før jeg venter det, og så er jeg nødt til at stoppe.

At lede efter ting og genstande blev også svært. Jeg glemte, hvad det egentlig var, jeg ledte efter. Jeg var nødt til at slukke

for musik og lukke vinduer for lyde udefra, så var der en chance for, at jeg huskede det, men også her hjalp det først, da jeg havde små papirblokke i alle rum. På dem skrev jeg ned, hvad jeg ledte efter.

Det kunne være en enkelt ting som en skål, mens jeg lavede mad. Så glemte jeg, at det var skålen, jeg ledte efter, og da jeg havde glemt det, glemte jeg også det, der skulle i skålen. Ofte brændte min mad på.

En aften fire år efter skaden skulle jeg lave kaffe til en gruppe gæster. Jeg havde bestemt mig for at servere nescafé. Jeg havde vandet varmt, fem glaskopper på en bakke, og efter at have løftet nescaféen, som jeg havde stillet frem på forhånd, lavede jeg kaffen og bragte den ind i stuen.

Det var fem kopper kogende vand! Et eller andet sted havde min hjerne stoppet processen og glemt kaffen.

Her kom så et andet problem ind. Jeg troede ikke på, at jeg lavede disse fejl selv. Jeg troede, mine omgivelser ville drille mig godmodigt. Det var så usædvanlig en situation for mig, at jeg ikke kunne tro på den. Jeg følte mig jo hele tiden som før.

Kom jeg ud i køkkenet om morgenen og ville lave morgenmad, gik det godt. Dagen var ny, jeg var udhvilet. Jeg lavede morgenmaden, spiste, ryddede op og tænkte: „Hvorfor står du her? Nåh ja, morgenmad." Så lavede jeg morgenmad igen. Det kunne jeg gøre op til flere gange på en dag. Jeg tog voldsomt på i vægt.

Skulle jeg ud i byen og købe en bluse, fandt jeg måske én og købte den. Næste gang jeg så samme slags bluse, købte jeg også den. På den måde købte jeg mange ting, som jeg slet ikke

havde brug for. Tøj, mad, ting, papirer. Jeg søgte det og fandt det som regel med meget stort besvær. Så glemte jeg i løbet af få minutter, at jeg havde købt det.

Som regel tog forretningerne tingene tilbage, når jeg forklarede, at jeg havde slået hovedet og ikke kunne huske, men i begyndelsen fandt jeg det ydmygende at skulle gennem denne forklaring til vildtfremmede mennesker. Efterhånden blev jeg dog ligeglad. Det vigtigste var at få sagen rettet.

At finde og huske navne, ting og steder var og er svært, men meget få mennesker opdager det nu, både fordi jeg er blevet bedre, og fordi jeg har fundet mange strategier, så mit liv er blevet normalt, men meget mere besværligt.

Uheldigvis snyder min venstre arm mig igen og igen, når jeg er igennem disse søgeprocesser. Den synes at stå i direkte forbindelse med dem og mit træthedscenter.

MIN VENSTRE ARM, EN SVIGEFULD ELSKER

Lige fra begyndelsen var jeg meget generet af, at min venstre arm ikke fungerede.

Der var store problemer på andre måder: Mit hoved, jeg ikke selv kunne holde oppe, men som måtte støttes af en stærk krave, mit venstre ben, som skulle hjælpes, sproget, erindringen, den stærke hovedpine og de ulidelige generelle smerter, hvis årsag jeg ikke kunne mærke. Forvirringen var ikke slem i bjergene. Dér var så få lyde, så få distraktioner, og jeg blev nærmest ført af sted. Selv når jeg skulle behandle, var initiativet taget af andre.

Men problemerne med armen og hånden forblev det, jeg mest registrerede, og som jeg blev oprigtigt ked af hver gang.

Jeg er udpræget venstrehåndet, men jeg havde lige fra skoletiden øvet mig i at skrive ens med begge hænder og på én gang. Jeg kunne også skrive spejlskrift med begge hænder eller regne med den ene, mens jeg skrev dansk med den anden. Nu kunne jeg slet ikke bruge den venstre, og den højre var så kluntet. Der var noget i vejen med koordinationen af den venstre arm og tankerne.

Det venstre ben blev trænet ved timers vandring i bjergene de første ni måneder. Senere gik jeg rundt i Københavns gader. Jeg købte også en lille steppemaskine, som jeg brugte flere gange hver dag hjemme, men armen!

Jeg havde købt en „Smart Gym", som jeg satte på min badeværelsesdør. Jeg spændte venstre hånd fast og trak med højre igen og igen. Armen fik ikke lov til at hvile. Til sidst tror jeg, hjernen gav op og indgik et kompromis med mig. Den ville lade mig bruge min venstre arm og hånd rimelig godt. Til gengæld måtte jeg finde mig i en evig uvished: Hvornår svigter den igen?

Til sidst kaldte jeg den en svigefuld elsker. Den tabte, slog ting i stykker, gjorde, som den selv ville, pludselig og uventet. Den var mit bedste aktiv, men jeg kunne aldrig helt regne med den.

Endelig i år 2001, fem år efter skaden, blev jeg forenet med min svigefulde elsker.

Jeg accepterede armen, som den var blevet.

Selv om den lystrede mig i langt de fleste tilfælde, spildte den dog stadig på mit tøj. Jeg turde aldrig spise suppe eller tyndtflydende mad, når jeg var i byen.

Den kunne pludselig sætte gaflen ned under tallerkenen, når jeg var så sikker på, at jeg satte den i et stykke kød på tallerkenen.

Den gik sine egne veje, når jeg mindst ventede det. Den slog ud til siden eller fremad med stor kraft. Den kunne pludselig rage en skål æblekage ned fra en buffet i en café, og hjemme slog den på den måde mange af mine pæneste ting i stykker.

Har jeg f.eks. haft gæster og de er gået, er jeg træt uden at tænke over det, men armen taler sit eget sprog. Den slår plud-

selig ud, og så ved jeg, der kun er ét at gøre: gå ind og sove et par timer.

Desværre har den også en anden tilbøjelighed:

Når jeg er på arbejde, går tiden indtil middag fint. Så begynder armen at leve sit eget liv, og min hjerne er travlt optaget af langt mere spændende ting end armen og glemmer at lytte til advarselssignaler.

Kort tid efter vil mine øjne få synsudfald, så jeg konstant læser forkert, og det næste er, at jeg blander navne, jeg hører, og navne, jeg tænker, sammen. Så er det lige ved at være for sent at undgå problemer.

Nu har jeg indgået et kompromis med armen. Den er min første advarsel, og jeg lytter til den. Så snart den begynder at sove eller gøre underlige ting, finder jeg et roligt sted, spiser min frokost og sidder stille en halv time; så kan jeg mærke på armen, at nu går det an at fortsætte som normalt igen.

Engang hadede jeg armen, fordi den hele tiden svigtede mig og gik sine egne veje.

Nu er vi kommet til en forståelse. Den hjælper mig trofast fremad, bare jeg lytter til den.

Vores samlivskrise er forbi. Jeg er blevet rigere af at acceptere den.

IMPULSER

Hvis jeg i bjergene sad med en kartoffel i hånden og kikkede ud i luften, førte mine indianske venner roligt min hånd op til munden, så klarede jeg selv resten, men det skete af og til, at jeg måtte have denne impuls for at kunne spise selv.

Også mit venstre ben havde brug for impulser også for at kunne flytte sig. Det blev lige fra begyndelsen klaret ved, at en lille, stærk person blev sat til at gå ved min venstre side og hele tiden give mit venstre ben et lille spark. På den måde fik hjernen hele tiden en impuls: flyt benet. Det hjalp ikke at tænke det, eller at nogen sagde det til mig. Jeg kunne gå ganske korte strækninger alene, men når vi skulle vandre, måtte denne konstante impuls til.

To år efter var jeg på en tur til Grønland. Det var i november, mørkt og koldt, ikke mange mennesker ude. Jeg faldt i en vejkant. Jeg lå med ansigtet ned mod sneen og ville rejse mig, men jeg kunne ikke. Jeg kunne mærke, at der ikke var noget i vejen med mig fysisk. Jeg havde hverken brækket eller forstuvet noget, men jeg kunne ikke få mine lemmer til at adlyde mig. Jeg blev ved med at sige til mig selv – min hjerne – „Bøj venstre ben ind under dig. Bøj venstre arm og støt mod sneen, så kommer du op." Der skete intet. Jeg vidste, at fysisk kunne jeg, men min krop kunne ikke adlyde impulser fra hjernen.

Der kom en mand løbende for at hjælpe mig. Han ville hi-

ve mig op. Jeg blev ved med at sige til ham „Puf til mig, lad være med at løfte". På en eller anden måde følte jeg, at hjernen selv kunne klare kortslutningen, hvis jeg bare fik et puf, en impuls, så jeg kom ud af min uheldige „lammelse". Hvis manden begyndte at løfte, havde jeg fornemmelsen af, at jeg ville komme akavet op og måske ikke komme ud af lammelsen.

Han gjorde, som jeg bad ham om, og efter et par puf kunne jeg langsomt rejse mig uden hjælp.

Denne situation gentog sig mange gange andre steder. Jeg boede i en forstad til København og skød ofte genvej ad stier med træer og buske for at komme hurtigt til S-toget. Det skete, at jeg faldt, og der gik lang tid, før der kom nogen, der kunne hjælpe mig op ved at give mig et lille puf. Mere behøvede jeg ikke, men det var sammenlagt mange timer, jeg på den måde lå forskellige steder og ventede på impulser for at kunne rejse mig.

Der var andre former for impulser, nogle gange i form af ord.

Jeg var bange for at lægge mine ting, så jeg ikke kunne se dem. Det medførte, at jeg altid havde dem liggende på stole og borde, og jeg havde skuffer og skabslåger stående åbne. Jeg blev bange, hvis jeg ikke kunne se mine ting. Hvis der kom nogen på besøg og de sagde: „Hvorfor lægger du ikke dine ting i skufferne?" vidste jeg ikke, hvad jeg skulle svare. Sagde de: „Læg tøjet ind i skabet dér", så kunne jeg. Det var en enkel, forståelig impuls. Hvis ting blev sagt roligt og venligt, kort og præcist, så kunne jeg selv. Blev det sagt i en kommande-

rende tone, følte jeg, personen var vred på mig, og jeg kunne ikke forstå hvorfor. Så kunne jeg heller ikke. Blev det sagt spørgende, forstod jeg ikke, at der var en underforstået mening.

Efterhånden behøvede jeg færre impulser. Til sidst kunne jeg give mig selv impulser ved at tale med min hjerne.

Jeg forestillede mig, at den handling, der skulle bruges en impuls til at udføre, lå på bordet som en ting. Så vendte og drejede jeg tingen og så på den fra alle retninger, hvorefter jeg gav mig til at samtale med min hjerne om det, jeg så. Til sidst gav jeg min hjerne en ordre til at gøre det, jeg mente var rigtigt.

Det kunne være selv de enkleste ting som at stå op eller børste tænder. Hvis jeg ikke kunne, hjalp det at sige: „Kom så, lille hjerne, så står vi op."

Jeg turde ikke sige dette til nogen, fordi jeg var bange for, at det ville blive betragtet som sindssyge. Det er ikke almindeligt, at raske mennesker går rundt og taler med sig selv som to personer.

På et tidspunkt hørte jeg om andre, der havde gjort det samme og holdt det hemmeligt af samme grund.

OM AT FINDE VEJ

I begyndelsen var det ikke svært at finde vej. Der var altid nogen ved min side eller lige i nærheden, men så snart jeg var alene, f.eks. hvis nogen havde kørt mig ned til Cusco for at holde nogle dage fri, kneb det.

Jeg gik altid kun i den side af vejen, hvor jeg ikke skulle krydse trafikken, og jeg gik ikke længere bort, end at jeg kunne få øje på nogle kendepunkter. Dette varede hele det år, jeg boede i Peru efter skaden.

Det var uhyggeligt trættende at gå rundt alene, så jeg sov altid, så snart jeg kom tilbage til min fridagsbolig i Cusco.

Min peruanske pensionatsværtinde havde på sin tagterrasse bygget tre værelser med bad og toilet. Her kunne man sidde i solen eller i et lille blomsterhus deroppe i fred og ro. Måltiderne serverede hun i sin spisestue, der lå ud mod en indre gård med masser af eksotiske blomster og mange døre. Al aktivitet i huset var bygget op omkring denne gård. Det var godt at bo dér. Smukt, lunt og beskyttet.

Jeg stod op, når hun ringede til morgenmad, klokken otte, derefter gik jeg op til mit værelse og sov et par timer, gik en lille tur, og så var det frokost med dejlige frugter og grønsager fra markedet. Efter det sov jeg tre timer og gik så en lille tur. Så hjem at sidde og kikke lidt ud i luften. Derefter aftensmad.

Om aftenen skrev jeg hele tiden et par linjer som notat eller breve. I seng senest klokken 20.

Det var mine fridage. Jeg så aldrig nogen, gik aldrig nogen steder, for jeg kunne ikke finde ud af det, og jeg vidste ikke, at jeg var forandret, så jeg sagde ikke noget til nogen.

Da jeg kom hjem til Danmark, gik det bedre. Jeg kendte København ud og ind, og når jeg gik på kendte steder, havde jeg en følelse af tryghed. Der var dog problemer. Selv om jeg skulle møde nogen på kendte steder, kunne jeg tage meget fejl.

For det første genkendte jeg stedord i billeder, men somme tider de forkerte billeder.

Første gang, jeg lagde mærke til det, var, da jeg skulle møde min bror på Knippelsbro. Han stod mere end en time og ventede forgæves. Det samme gjorde jeg, men jeg stod på Langebro. Det samme gjaldt for slotte. Skulle jeg møde nogen uden for Christiansborg, kunne det lige så godt være, det var Amalienborg eller Rosenborg, jeg stillede op uden for.

Der gik tre år, før det gik op for mig, at sådan var det. I mellemtiden havde jeg selv fundet ud af, at noget var galt, men jeg vidste ikke hvad. En dag skulle jeg til mit gudbarns bryllup i Kastrup. Da tog jeg så meget fejl, at jeg til sidst satte mig ind i en taxa og viste chaufføren en seddel med adressen. Det kostede mig tusind kroner i transport, så meget var jeg kørt og gået forkert.

Jeg vænnede mig til altid at have mit dankort i lommen og en seddel i venstre lomme. På den stod min hjemadresse og min destination. Det lettede hele processen.

Der var tre årsager til disse forviklinger. For det første min sprogforståelse, der havde store mangler, men der skulle eksperter til at pege på, hvad problemet egentlig var. Altså at jeg opfattede sproget i „grupper". Jeg forvekslede aldrig et slot med en bro, men alle broer var ens for mig, når jeg hørte dem omtale. Stod jeg på stedet, sagde navnet mig intet, så udsøgte jeg mig nogle kendemærker, som jeg kunne huske netop denne bro på.

Skulle jeg købe ind, var jeg f.eks. ikke i tvivl om, hvor jeg skulle søge efter frugter eller grønsager, men stod der tomater på min indkøbsseddel, kunne jeg lige så godt komme hjem med avocadoer. Æbler forvekslede jeg med pærer i meget lang tid. Det var ikke kun det sproglige aspekt. Min hjerne „så" tingene forkert. En dag havde jeg købt æbler og sad hjemme og spiste et om aftenen. Jeg var overrasket over æblernes dårlige kvalitet. De smagte forkert. Først næste morgen gik det op for mig, at jeg havde købt pærer. Jeg havde også „set" dem som æbler.

Jeg var også generet af, at jeg brugte forkerte ord – ord, der lignede det, jeg ville sige. „Interesse" kunne jeg forveksle med „petitesse", „alabast" med „kalabas". Jeg havde det rigtige indre billede af det, jeg ville sige, men det blev sagt forkert, og jeg kunne ikke se eller høre fejlen. „Mor" og „bror" forvekslede jeg ofte, det tilhørte samme gruppe i min forståelse, men jeg ville aldrig forveksle „mor" og „nord".

Denne forståelsesfejl varede ved.

I sommeren 2001 troede jeg, den var forsvundet, indtil jeg i nogle dage forvirrede mig selv og familien ved i et par højst

uheldige situationer at tage fejl af Nørre Farimagsgade og Nordre Frihavnsgade. Jeg ved stadig ikke, om det var retningen nord, som indgår i begge gadenavnes første ord, om det var bogstavkombinationen NF i begge ord, eller om det var træthed, der var årsagen, men det bestyrkede mig i min brug af en lille lommebog med plasticlommer, hvor jeg kan skifte adresser ud fra gang til gang, når jeg skal i byen.

Jeg tog også fejl af forretninger. Kvickly og Føtex syntes jeg var det samme. Her havde jeg desuden et problem, når jeg kom ud, for da disse forretninger er opbygget næsten ens overalt i landet, kunne jeg nogle gange ikke huske, hvor i geografien jeg var.

Aldi og Fakta kunne jeg heller ikke kende forskel på. Netto og Magasin var de eneste forretninger, jeg aldrig tog fejl af. Det var den gule farve, der altid er omkring navnet Netto, der var årsag til det. Jeg husker mest i billeder, og disse skrappe gule farver tog jeg ikke fejl af. Magasin havde en slags slotsstatus i min erindring, og desuden kendte jeg kun ét Magasin, nemlig det på Kgs. Nytorv i København.

Oven i dette kom en slags synsudfald, som aldrig helt fortog sig. Jeg overså ofte de to midterste linjer af fire linjer oven over hinanden. Stod der f.eks. et busnummer øverst, derefter bussens destination, så et andet busnummer og denne bus' destination, tog jeg første bus' nummer og anden bus' destination. Samtidig var jeg så sikker på, at jeg havde ret, og at chaufføren tog fejl, at jeg tænkte: „Du godeste, han er vant til at køre den anden vej. Nu afløser han én på fridag. Jeg må fortælle ham, at han kører forkert". Så kunne jeg gå op til

chaufføren og fortælle ham, at han kørte en forkert rute. – Efterhånden lærte jeg, at det ikke var populært, og at det altid var mig, der havde taget fejl.

Jeg så også ting „forkert". Hvis jeg ledte efter en adresse eller et ord, kunne jeg pludselig se det lige foran mig i teksten. Jeg vidste så aldrig, om den tekst, jeg nu så med det ord, jeg ledte efter, var det rigtige ord, eller om det rigtige ord var en illusion. Ofte var det det sidste.

Den tredje årsag var og er generel hjernetræthed, som pludselig kan sætte ind, og så kan jeg ikke finde rundt.

Når jeg arbejder, tager jeg stadig alle mine hjælpemidler og strategier i brug, så jeg ikke tager fejl. Det i sig selv er så trættende, at jeg må hvile lige så meget, som jeg arbejder, for at få hjernen ladet op igen.

Selve processen i at finde en adresse bliver bedre dag for dag, men jeg må altid være på vagt for ikke at gå fejl.

I begyndelsen gik jeg bare hen imod de steder, jeg skulle til, men efter at være gået forkert mange gange tænkte jeg nøje over, hvad der var galt, og hvad der kunne gøres. Jeg kom frem til følgende konklusion:

Jeg stod på et kendt afgangssted.

Jeg skulle til et kendt mål. Jeg kendte det af udseende og beliggenhed.

Vejen mellem de to punkter havde jeg glemt.

Nogle gange gik jeg bare og kom frem i rette tid og ad rette rute, men langt de fleste gange anede jeg ikke, hvilken rute jeg skulle følge. Hvad var ruten? Den var borte.

Efterhånden fik jeg en rutine indarbejdet:

Jeg skrev adressen tydeligt på et stykke papir, jeg kunne have i lommen.

Under adressen tegnede jeg tydeligt ruten, som jeg kopierede efter Kraks Vejviser.

Til sidst noterede jeg de telefonnumre, jeg kunne få brug for, hvis jeg gik forkert.

Hertil kan man sige to ting:

Masser af mennesker går forkert, det behøver ikke at skyldes hjerneskade. Ja, men ikke hver dag flere gange og på steder, de har kendt hele livet.

Det ville være nemmere at kopiere et kort af ruten på computer. Ja, men jeg kunne på det tidspunkt ikke forstå at bruge en computer, og stadig fem år efter er det langt bedre for mig at tegne ruten, langsomt tælle sidevejene og notere deres navne osv. Det er, som om man på den måde går vejen igennem i tankerne, før man skal ud alene.

Når jeg så går af sted på min rute, sker det, at jeg bliver usikker. Skal jeg til højre, får jeg en følelse af stærk usikkerhed: „Det var nu nok til venstre". Så må jeg stå stille og prøve at få den gammelkendte indsigt i ruten tilbage igen.

På Center for Hjerneskade fik vi gode råd med hensyn til den slags problemer, men det bedste råd, jeg har fået, er „Fyrtårnsstrategien", som jeg lærte hos en doktor i neuropsykologi, dr. Janet Niemeyer, under et studieophold i Richmond Virginia, USA, i sommeren 2000.

Dr. Niemeyer havde skrevet sin disputats om denne såkaldte Fyrtårnsstrategi.

Virginia er en stat i USA med utallige fyrtårne. Alle ved,

hvordan fyrtårne står stærkt og ikke rokkes af hverken storme eller oversvømmelser. De scanner også hele tiden omgivelserne og forhindrer skibe i at støde sammen, samtidig med at de er vejvisere.

Blev jeg forvirret af ikke at kunne finde vej eller af andre ting, efter at jeg havde lært denne metode, stoppede jeg op, lukkede øjnene og lod mit indre billede se et stærkt fyrtårn, der ikke var til at rokke.

Det var mig, der stod fast på jorden. Ingen forvirring kunne vælte mig. Så scannede jeg enten omgivelserne med åbne øjne, hvis det drejede sig om at genkende ting, eller jeg scannede mit indre, hvis det drejede sig om at huske.

Det er en fremragende idé, som jeg siden har delt med andre ved temaaftener i hjerneskadeforeninger, på sygeplejeskoler osv.

At finde vej er slet ikke altid nemt!

MANDEN, DER SKREG

Han var afbildet på en reklame for et videnskabeligt blad.

Han var en mumie, man havde fundet; en mand, der skreg sit tavse skrig ud over verden op gennem tiderne. Han var flere tusind år gammel, men det tavse skrig rungede mere, end hvis det havde været hørligt.

Jeg havde store, tomme huller, når jeg skulle huske min fortid eller ting, der var sket mere end tre år tidligere. Angstprovokerende huller. Jeg var mig pinefuldt bevidst, at de var der, men ikke hvor de kom fra.

Fuglene havde været mine venner og hjulpet mig frem til en vis erindring. De havde været mit meditationsinstrument. Manden blev en ny adgang til min egen fortid.

Det var, som om han talte til mig, skreg til mig. Jeg behøvede blot at lytte. Af mig selv huskede jeg ikke min fortid, kunne ikke få den sat på plads, men hvis jeg lagde fotografiet af ham på bordet foran mig og stille lyttede, kom billederne frem – billederne af mit eget indre skrig, som jeg ikke vidste eksisterede. Måske har det fulgt mig altid, nu trådte det bare frem, fordi denne ukendte ældgamle mand ledte mig gennem glemselens tåger.

Mit skrig skreg over små børns unødvendige død, som jeg havde været vidne til. Over indianerkvinder, der blev sendt langt væk til fremmede, der ikke holdt af dem, til behandlin-

ger, de måske slet ikke ønskede. De kunne aldrig vide sig sikre.

Det skreg over lig, der hang fra hustage efter bombardementer, når jeg kørte med hjælpehold frem til de interimistiske hospitaler.

Det skreg over valg, jeg havde været nødt til at træffe, når jeg var „triage nurse", hende, der beordrer de sårede i bunker: „Opereres straks", „Vente til i morgen", „Ingen behandling, giv vand og morfin".

Det skreg over tusind døde børn, jeg slæbte ud af hytterne, døde af sult og dysenteri. Små brune børn med stjerneøjne, der var bristet. Små børn, der aldrig vil løbe, lege og le.

Det skreg over døde soldater, vi fandt. Ingen tog sig af dem, og så døde de. Vi fandt dem i bunker. Stanken førte os til dem, før vi så dem.

Det skreg over fængslerne, fangerne i lænker. Fanger i isolation, der blev sindssyge. Var de sårede på grund af vold mod hinanden i deres sindssyge, eller var det vagternes tortur?

Familiernes bange øjne, når de kom med mad til fangerne. Jeg kunne bringe maden videre, men aldrig standse volden.

Det skreg over alle de udsultede, sårede mennesker trætte til døden, jeg har set.

Det skreg over tortur, gentagen, gentagen, gentagen ydmygelse og smerte.

Det skreg over bødlernes øjne og rå, brutale grin. Og over smerter, der blev mangedoblet på grund af fastspænding og frihedsberøvelse.

Da jeg forstod alt det, skreg det over mig selv, for alt, hvad

jeg havde set under min lange vandring gennem verdens lidelser, kunne jeg nu ikke glemme.

Til sidst var jeg selv blevet én, det skreg. Skreg over at jeg var blevet hjerneskadet. Jeg havde den indre tomhed, skrigende tomhed og manglende evne til at skille tingene ad.

Nu skreg det: „Så tal dog til mig om det. Lad mig blive normal, lad mit eget indre skrig forstumme, lær mig at skille tingene ad. Hjælp mig til at blive en normal hjerneskadet person uden indre skrig."

Som tiden gik, hjalp manden mig, blot jeg kaldte hans billede frem i min erindring. Hans skrig op gennem tiderne havde hjulpet mig til ikke blot at betragte en erindring, men til at genkalde den følelsesmæssigt og med alle sanser. Han hjalp mig til at huske lugte, lyde og følelser.

Han døde for tusinder af år siden, måske en håbløs grusom død. Måske døde han i en følelse af afmagt over sit spildte liv. Det var ikke spildt. Det hjalp mig fremad mange år efter.

Nu lever han igen i mit indre, min tidløse ven. Jeg tænker på ham med dyb taknemmelighed – og med vemod.

Han hjalp mig også til en gryende forståelse af abstrakt tænkning, for hvad er mere abstrakt, end at

„Det, der var, er der allerede igen;
det, der kommer, har allerede været!"

ARBEJDET EFTER ULYKKEN

De to kvinder, som jeg havde oplært i bjergene, hjalp mig efter min ulykke. Nu trænede de mig.

Mit arbejde ændrede sig ikke, men min evne til at tage initiativ og til at bruge tal var borte. Jeg overlod al økonomi til præsterne. De købte ind efter en huskeseddel og sendte varerne op over bjergene.

Min evne til at arrangere undervisning var væk. Det, jeg havde påbegyndt før ulykken, fortsatte, men alt andet, som jeg plejede at foretage mig, kunne jeg ikke huske mere.

Jeg lavede ikke længere statistikker eller udregninger og prognoser.

Det var et held for mig, at jeg arbejdede gratis, ellers var en organisation blevet snydt.

Da jeg kom hjem til Danmark og skulle lave et referat af min tid i bjergene for Caritas, kunne jeg heldigvis sige, at jeg aldrig havde haft med pengene at gøre. Mit referat blev af mere praktisk art. Det gav dog et godt billede af tre små landsbyers sundhedstilstand højt oppe i Andesbjergene, og hvordan god hygiejne og sundere kost kan bedre indbyggernes sundhedstilstand.

Det tog mig tre måneders dagligt arbejde at udfærdige en lille ottesiders rapport.

Herefter var jeg dansker igen og skulle arbejde i Danmark.

Jeg genkendte ikke Danmark. En af mine brødre sagde til mig: „Arbejd på den måde, at du laver din egen kontortid, hvor du koncentrerer dig om at skabe din fremtid og ordne din forsikringssag."

Normalt ville jeg have brugt to dage til at skrive min lille rapport. Det var uhyggelig svært, selv om jeg fik hjælp. Kun ved hjælp af skemaer og rapporter, jeg havde udarbejdet i Peru, lykkedes det. Jeg forstod ikke, at det var, fordi jeg var forandret, at det tog lang tid. Når venner og bekendte spurgte mig, hvordan det gik, svarede jeg bare, at det gik godt. Jeg var ikke klar over, at det gjorde det ikke. Min hjerne havde nok at gøre med at finde ud af at stå op, rede seng, lave mad og finde rundt i København.

Fordi jeg boede alene, opdagede ingen, hvor galt det stod til. Jeg vidste, at jeg ikke var i stand til at arbejde, også fordi anden sygdom trådte til, så jeg måtte have nogle penge. Jeg tog det for givet, at jeg så måtte gå på kommunekontoret, selv om jeg havde betalt til sygeplejerskernes arbejdsløshedskasse i mange år. Det var, som om de slet ikke eksisterede i min erindring. Alt var tomhed.

Indtil nu havde indianerne, Peter Tantholdt eller Klaus taget sig af mig og givet mig de nødvendige små puf for at komme i gang. Desuden havde jeg gjort alt i fællesskab med andre, og der havde ikke været nogen som helst distraktion, som delte min opmærksomhed i bjergenes stilhed.

Jeg gik på socialforvaltningen. Det var en vandring „nedad" i systemet. Til sidst sad jeg en gang om ugen og under-

skrev en rød seddel, hvor jeg garanterede, at jeg ville betale al hjælp tilbage, når jeg igen fik penge, så fik jeg laveste bistandshjælp.

Mit forsikringsselskab ville udbetale mig en skadeserstatning (der kom til at gå fire år, før det faldt på plads ved hjælp af en dygtig sagfører). Det troede den unge mand på socialforvaltningen ikke på. Han sagde en dag: „Hvis jeg var dig, skulle jeg nok få mit forsikringsselskab til at give mig pengene med det samme. Det kan ikke passe, du skal vente så længe." Jeg følte mig ydmyget og ked af det, men jeg vidste ikke, hvad jeg skulle gøre.

En dag tog nogen mig med ind på Vimmelskaftet og viste mig Dansk Sygeplejeråds Arbejdsformidling. Dér mødte jeg min gode fe, en socialrådgiver og sygeplejerske, der nu var formidlingschef. Hun overtog forhandlingerne med socialforvaltningen, der skulle have henvist mig til min fagforening med det samme eller i det mindste konsulteret dem. Alt det vidste jeg ikke. Jeg var omgivet af en boble af tomhed.

Derpå søgte jeg arbejde som sygeplejerske. Det var helt mit eget initiativ. Jeg fik arbejdet, men efter ganske kort tid måtte jeg sygemeldes.

Fra Dansk Sygeplejeråd ringede min gode fe og sagde, at jeg absolut ikke måtte tage arbejde. Jeg skulle raskmeldes først. Hun mente, der var noget i vejen med min hjerne. Det forstod jeg ikke, men jeg mærkede, her var en person, der ville mig det godt, og som ville gå langt for min skyld. Hun blev den, der holdt trådene sammen for mig i årene, der fulgte.

Jeg flyttede ud til en forstadskommune. Det blev mit held.

Her fandt jeg andre hjælpere, der samarbejdede både indbyrdes og med min fagforening. De opfordrede mig til at komme ind på Center for Hjerneskade i København. Jeg gjorde ikke i starten meget for at komme ind. Jeg forstod ikke, at jeg var skadet, men min læge insisterede.

Fra den dag begyndte jeg at lægge planer for alt, at lave lister og skrive op alt, hvad jeg oplevede. I min reol står nu, fem år efter skaden, ni huskebøger og seks kalendere. De er vidnesbyrd om et liv, der måtte genopdages og lægges totalt om. Om sorger og tomhed, om glemsomhed og om nye glæder opnået gennem minutiøs planlægning og hårdt arbejde – og beslutningen om at være glad.

At blive presset ind i et liv uden arbejde var forfærdeligt i sig selv. Jeg var samtidig konstant plaget af følelsen af tomhed omkring mig. Mine venner besøgte mig, og jeg besøgte dem, men noget var galt. Jeg levede ikke et ensomt liv, men jeg var ensom, for der var så mange ting, jeg ikke forstod. Jeg havde mistet evnen til at tænke abstrakt. Jeg havde bevægelsesproblemer og synsudfald. Jeg talte stadig dårligt. Når jeg talte til mennesker, skete det, de fik et irriteret udtryk i ansigtet. Jeg vidste, de så ikke kunne forstå, hvad jeg sagde, eller hvad jeg mente.

På forskellige bestyrelsesposter, jeg havde bestridt i mange år, oplevede jeg det samme. Jeg plejede at kunne udtrykke mig klart og tydeligt. En veninde sagde til mig: „Vi plejer at frygte dine klare, rammende udsagn. Nu forstår vi slet ikke, hvad du egentlig mener." Så tav jeg og smilede i forsamlinger

og rakte hånden op, når der skulle stemmes. Jeg vidste, hvem jeg plejede at stemme sammen med, og det fortsatte jeg med; på den måde sikrede jeg mig, at jeg ikke stemte imod mine egne holdninger. Var der tale om skriftlige afstemninger, stemte jeg blankt.

Jeg meldte mig til et computerkursus. Jeg havde arbejdet med computere i årevis. Nu ville jeg opfriske det. Efter to gange måtte jeg holde op. Jeg anede ikke, hvad de talte om.

Næste projekt var et computerkursus for absolut begyndere. Det fuldførte jeg, men jeg huskede kun, hvad jeg lærte, en halv time, så var det væk.

Jeg havde længe haft et stort leksikonspil, en slags trivial pursuit. Det havde jeg med lethed kunnet klare på sværeste niveau med højeste pointtal. Nu kunne jeg kun religion på laveste niveau. At det var religion, jeg kunne klare visse spørgsmål i, skyldtes sandsynligvis, at jeg havde levet mig ind i religionen i årevis, og at det ofte er billedfortællinger. Det var ikke abstrakt for mig. Årstal kunne jeg slet ikke. Jeg var blevet talblind.

Derefter kom blomsterbinding på mit program. Så snart jeg havde kræfter til det, var jeg i gang med noget. Jeg var glad for blomsterbinding, men de tre timers koncentration og arbejde med at koordinere hænder, tanker og farver trættede mig så meget, at jeg tabte min kasse med værktøj hver aften, når jeg skulle med bussen hjem. Så stod jeg på gaden foran bussen i vintermørket og samlede alle mine småting sammen og lagde dem i min værktøjskasse. Buschaufføren var sur over

forsinkelsen. Jeg var dødtræt på en måde, jeg ikke kendte til før. Jeg gav op.

I en del måneder overtog jeg pasningen af blomster i en katolsk kirke. Der var kirkelige handlinger og gudstjenester hver dag, så der skulle altid gøres et eller andet. Jeg holdt meget af dette arbejde.

Da jeg startede på Center for Hjerneskade, ønskede jeg et hundred procent engagement fra min egen side, så jeg sagde alt op, også mit blomsterjob.

Næste arbejde var en slags værtinde ved store diplomatiske selskaber. Jeg var nu så træt og udkørt, at jeg ikke kunne styre mine udtalelser. Jeg bad højt en fornem gæst holde kæft midt under et selskab. Det var slutningen på det arbejde.

Så fandt jeg arbejde på et bibliotek, hvor jeg skulle lave kort over bøger og stille på plads. Det var et dejligt stille arbejde sammen med venlige mennesker, men i perioder kunne jeg ikke læse teksten. Den blev til små sten foran mine øjne. Jeg fik voldsom hovedpine. Det eneste, der hjalp, var at gå ned på en jazzcafé. Dér satte jeg mig så tæt ved trommeslageren som muligt. Den rytmiske larm overdøvede til sidst smerten i min hjerne.

Jeg klarede arbejdet på biblioteket i flere måneder, bl.a. fordi jeg tog arbejde med hjem og sad og skrev aften efter aften. Jeg *ville* have et arbejde.

Midt i alt dette gik jeg fra undersøgelse til undersøgelse. Det var, som om der var en spiral af fejl, der fortsatte. Cprnumre blev borte, forkerte resultater blev udleveret. Papirer

blev glemt. Jeg var på otte forskellige sygehuse til undersøgelse. På grund af utallige fejl varede det to år, fra jeg kom tilbage til Danmark, og til jeg endelig kom til genoptræning på Center for Hjerneskade i København.

Dette center kan ikke roses nok. Det fik indflydelse på min arbejdssituation, for efter fem måneders genoptræning og en lang ferie fik jeg chancen for at være samtalehjælper derinde og have mine egne patienter og elever. Naturligvis var det under supervision, men det føltes godt, at netop de mennesker, der havde set mig midt i min forvirring, turde give mig chancen som behandler. Jeg følte, jeg var på vej igen. Jeg ville arbejde igen. Jeg ville selv bestemme, hvornår min arbejdsperiode skulle slutte.

Sygdom ville jeg acceptere som en uafvendelig grund til arbejdsophør, men ikke at onde mennesker kommer farende ud fra mørket og slår mig ind i ingenmandsland.

Efter denne femmåneders periode, hvor jeg var samtalehjælper, søgte jeg en dag stilling på Hvidovre Hospital. Jeg havde først bedt om et møde med en afdelingssygeplejerske og en neuropsykolog for at få nogle oplysninger før et studieophold i USA på et tilsvarende hospital. Jeg fik stillingen.

Alt var dog ikke arbejde med hjerneproblemer.

Jeg havde i løbet af to år gået på forskellige kortere og længere skrivekurser for at træne mig selv op til at skrive igen.

Her kom jeg i gang med min anden beskæftigelse, at skrive. Det blev til små artikler, digtsamlinger, ikke meget, men også her var jeg nu på vej. Når bare jeg fandt retningen og ve-

jen, kunne jeg selv fjerne forhindringerne undervejs og nå frem til målet.

Det var en vej fyldt med vanskeligheder, skuffelser, tomhed og nederlag, men jeg nåede derhen, hvor jeg ville. Jeg fik noget af min identitet tilbage ved at arbejde med noget, jeg elskede.

Udefra så det ud til, at jeg var den samme, men jeg vidste selv, at meget var forandret.

CENTER FOR HJERNESKADE

At komme ind på Center for Hjerneskade ved Københavns Universitet var som at vinde i lotteriet. Mange mennesker søgte ind, men kun få kunne blive optaget.

Alle centrets elever har en erhvervet hjerneskade. Før skaden har de levet et normalt liv. De patienter, der bliver optaget, skal selv kunne komme til centret, og de skal være i stand til at kommunikere.

På Center for Hjerneskade er der en bred vifte af behandlere. Mange logopæder, neuropsykologer, fysioterapeuter, lærere, socialrådgivere og sekretærer.

Man kommer til forskellige forprøver, før man starter på centret. Ud fra resultaterne af disse forprøver inddeles man i grupper. Der er grupper, som arbejder mest med sproget, andre med computere eller matematik, interessegrupper og samtalegrupper. Patienterne kaldes elever. Hver elev har sin egen primærterapeut, dvs. en neuropsykolog, der taler med eleven to gange om ugen og prøver at samle de forskellige problemer og koordinere behandlingen og hjælpe eleven i den proces, det er at genfinde sin tabte identitet eller finde en ny. Der er også mange timers fysioterapi på et motionscenter og foredrag om aktuelle emner. Disse foredrag er som regel henlagt til fredag eftermiddag.

Før jeg skulle derind og testes, troede jeg, der var tale om

en undersøgelse, der skulle bruges i en forsikringssag. Jeg ville ikke på et hjerneskadecenter, jeg var ikke „sådan". Desuden gik det op for mig under prøven, at jeg blev meget hurtigt træt – så træt, at jeg ikke kunne tænke eller koncentrere mig om selv de enkleste ting. Hvordan skulle jeg klare fire dage om ugen at tage tog og bus ind til centret? Jeg kunne ikke overskue det.

Under prøven dukkede noget af min faglige erfaring frem. Jeg blev spurgt om noget af neuropsykologen. Jeg syntes selv, jeg svarede meget enkelt, men jeg så, at han inddelte sit A4-ark i tre felter og skrev noget i hvert felt, lige meget hvor enkelt jeg syntes jeg svarede. Jeg kunne heller ikke få min mund til at sige korte sætninger. Jeg var så omstændelig i mine svar. Jeg vidste, at som jeg selv opfattede det, jeg sagde, skulle der kun have stået noget i ét af psykologens felter. Det, at han skrev i alle papirets felter, sagde mere til mig, end ord havde gjort i de forløbne år.

Efter neuropsykologen skulle jeg testes hos en logopæd. Her fik jeg enkle sprogopgaver. Jeg mente selv, det gik fremragende, men da hun gav mig nogle forskellige figurer i forskellige farver og bad mig pege på bestemte farver og vælge en trekant, kom sveden frem på min pande. Da hun bad mig lægge en rød firkant på en grøn firkant, kunne jeg knap løfte hænderne, og jeg var træt som efter flere dages arbejde. Min datter var med mig. Hun boede i nærheden af universitetet. Jeg sov flere timer i hendes lejlighed efter prøven, før jeg var i stand til at tage bus og S-tog hjem.

Som altid forstod jeg først rigtig meningen med samtaler

eller ting, der skete, flere timer efter. Det blev disse to små hændelser, der ændrede min indstilling til at komme på centret. Da jeg kom hjem og om aftenen sad og gennemtænkte dagens forløb, var jeg klar over, at jeg ikke længere var som før. Jeg behøvede hjælp.

Da jeg efter prøven blev optaget på det fem måneder lange kursus, oprettede jeg alligevel en bankkonto til opsparing, for jeg var sikker på, at når jeg først var begyndt derinde, ville man opdage, at der ikke var noget i vejen med min hjerne, og så skulle jeg betale pengene tilbage for behandlingen. Sådan gik mange måneder med vaklen mellem en gryende forståelse og en total mangel på forståelse af min hjernesituation.

Der er mennesker, der har sagt, at jeg nok fornægtede min tilstand. Det er der ikke tale om. Jeg opfattede mig selv som helt den samme som før. Intellektuelt kunne jeg forstå, at jeg var skadet i min hjerne, men jeg kunne ikke føle det.

Nu begyndte jeg altså som alle andre elever.

Min første store overraskelse var, at alle så ganske almindelige ud. Jeg kunne ikke se forskel på behandlere og patienter – som fra nu af skulle kaldes elever.

Jeg er senere blevet spurgt om, hvad der var det bedste ved centret. Helt spontant svarede jeg, at det var det første indtryk. Man kommer ind i en afdeling, hvor der er smilende, venlige mennesker, et bord med kaffe og frisk vand og åbne døre ind til alle kontorer. Man får en fornemmelse af åbenhed, venlighed og aktivitet.

Et sted er der et stort spisebord, hvor hele elevholdet kan sidde og drikke kaffe, spise deres madpakker eller arbejde

med skriftligt materiale. På væggen hænger krus, ét til hver elev med deres navn og kursusnummer malet på. Disse krus sagde mere til mig end mange taler. Jeg var ventet. Nogen havde gjort sig den ulejlighed at male mit navn på et krus og hænge det parat, så jeg kunne få en kop kaffe. Ved kursets afslutning fik hver elev sit krus med en rød sløjfe bundet omkring. Jeg har stadig kruset stående som et lille trofæ.

Min kondition var elendig. Jeg blev kørt til motionscentret af en af fysioterapeuterne den første dag. Men her oplevede jeg nogle af mine største sejre. Jeg arbejdede med motionen og tog ekstratimer. Det føltes, som om min hjerne åbnede sig mere, desto mere jeg motionerede. Mine arme blev stærkere, min balanceevne bedre.

Meget af opholdet på Center for Hjerneskade står i en tåge for mig, men visse ting blev så vigtige for mig, at jeg brugte dem som nøglepunkter.

Den allerførste dag var hele holdet samlet i en rundkreds i undervisningsrummet sammen med behandlerne. Terapeuternes ærlighed om sig selv overraskede mig og så det, at specielt lederen turde bruge ord som „kærlig" i en vurdering. Her gik man ind til roden af tingene og kaldte dem det, de var. Her ville jeg gerne fortsætte.

Men i måneder frygtede jeg for den dag, de ville opdage, at jeg slet ikke var skadet og at en ny hjernescanning og andre prøver viste det, så jeg måtte holde op. Det hjalp ikke, der blev sagt, at jeg var skadet, jeg kunne ikke forstå det.

I den første uge på Center for Hjerneskade var timerne anderledes end under resten af opholdet. For at eleverne skulle

lære hinanden at kende, og for at terapeuterne kunne få et indtryk af elevernes samarbejdsevne, blev vi delt op i grupper på tværs af de grupper, vi senere skulle arbejde i. Gruppearbejdet disse første dage bestod i, at vi skulle præsentere et projekt for de øvrige elever og for personalet.

Under gruppearbejdet havde hver gruppe to behandlere, der skulle supervisere, rådgive og træde til, hvis der opstod problemer. For at finde frem til, hvad vi ville præsentere, talte vi om løst og fast, som om vores skader og om fremtiden. En af deltagerne i min gruppe mente, han havde fået det meget bedre efter sin skade. Hans liv var blevet bedre. Det var noget, jeg havde hørt flere gange i løbet af de få dage, jeg havde været på centret.

Jeg sagde irriteret til ham: „Ved du hvad, det er det rene vrøvl. Du bilder dig bare ind, du har fået det bedre. Jeg vil påtage mig i løbet af ti minutter at pille dig helt fra hinanden, så du kan se, du har fået et dårligere liv."

Tavsheden efter denne bemærkning var nærmest bragende. Det knitrede i luften af usagte ord. Jeg følte, hvordan terapeuterne sad på spring. Hvad ville der ske i gruppen?

Min kammerat svarede mig, at det måtte jeg gerne; han skulle bare have tid til at forberede sig på det. Jeg husker ikke, hvad jeg svarede. Jeg ved bare, at jeg fandt det unødvendigt, for jeg vidste, at jeg kunne, og jeg vidste også, at denne mands liv måtte være ødelagt på flere måder.

Det faldt mig slet ikke ind, at jeg var ved at ødelægge en møjsommeligt opbygget glæde over livet hos et menneske, efter at en katastrofe havde ramt hele hans familie. Endnu min-

dre faldt det mig ind, at jeg med min bemærkning røbede en indre sorg og frustration hos mig selv.

Først om aftenen, da jeg sad og tænkte dagen igennem og arbejdede med mine „notater", gik det op for mig, at jeg havde været meget hård mod et andet menneske. Jeg var rædselsslagen over min bemærkning. Jeg havde ikke hans telefonnummer, men havde jeg haft det, havde jeg ringet ham op med det samme. Nu lå jeg hele natten og vendte og drejede tanken om, hvordan jeg kunne sige undskyld. Jeg valgte næste morgen som det første i gruppearbejdet at give ham min uforbeholdne undskyldning.

Så glemte jeg det, som jeg glemte så meget andet, men det lagrede sig et sted i min bevidsthed, og ved hjælp af mine notater kunne jeg år senere genopbygge den situation og se, hvor lidt situationsfornemmelse og menneskelig indsigt jeg viste.

En af de opgaver, vores hold valgte, var at præsentere os selv, hvordan vi opfattede vores situation, og hvordan vi så på fremtiden.

Jeg tegnede en cirkel inddelt i afsnit, hvor hvert afsnit præsenterede familie, venner, arbejde og fritidsinteresser. Sådan var mit liv før.

Nu var cirklen splittet i to. Familien havde stadig sin del. Vennerne havde deres. Bekendte var afløst af behandlere. Arbejde var afløst af behandlinger. Fritidsinteresser og sport var afløst af tv og papirarbejde hver aften, hvor jeg prøvede at finde ud af ting og beskrive, hvad dagen havde indeholdt.

Jeg var godt tilfreds med den illustration af min situation,

men en af terapeuterne virkede bekymret. Han sagde, det kunne virke for stærkt. Jeg havde om aftenen hjemme lavet et udkast med dramatiske farver. At det skulle virke for stærkt, fandt jeg mærkeligt. Det var jo bare en tegning. Man kunne ikke få følelser fra en tegning.

Heller ikke her gik det op for mig, at det var en meget relevant bekymring fra behandlerens side. Jeg havde fået et anderledes følelsesliv. Der skulle gå måneder endnu, før jeg opdagede tegningers og billeders betydning i mine egne fremskridt.

At der kunne sidde nogen i den store gruppe, som ville blive ramt af den pludselige indsigt, sådan en illustrativ tegning kunne give, faldt mig ikke ind.

Jeg forstod ikke hans bekymring og fortsatte med at lave en tegning om mine fremtidsplaner – også illustreret ved hjælp af cirkler. Af en eller anden grund havde cirkler enorm betydning, når jeg skulle illustrere noget. Prøvede jeg at tegne firkanter eller trekanter, fik jeg hovedpine og kunne ikke huske via dem.

Under hele forløbet forsøgte terapeuterne at få os til at acceptere os selv som skadede. Jeg hadede det. Jeg kendte omgivelsernes reaktion. Ordet hjerneskadet er meget negativt ladet i det danske samfund.

Hver dag var der et fællesmøde, hvor et aktuelt indenrigs- og udenrigspolitisk emne blev drøftet. Der var morgengymnastik og morgensang, og elever havde ansvar for at være ordstyrer og referent.

Det kan lyde så enkelt, men det var meget svært. Jeg fik

som første opgave at være ordstyrer. Det skulle vare tre dage. I ugen derefter var jeg totalt udkørt. Jeg måtte bede mig fritaget for min næste opgave. På den måde fandt jeg ud af, at en hjerneanstrengelse trættede mig langt ud over, hvad jeg forventede og var vant til.

Det var også under disse møder, jeg opdagede, at jeg slet ikke kunne kende landene fra hinanden, og jeg anede ikke, hvilke lande der var medlem af EU. Jeg kunne sige EU, men jeg anede ikke, hvad det egentlig var. Det var rystende, for før mit overfald havde jeg haft store forhandlingsmæssige opgaver internationalt, hvor jeg skulle kende landene, deres ledere, deres politik og økonomi. Nu begyndte jeg at lære om det igen.

Der var timer, hvor vi øvede og genlærte sproget og grammatikken. Jeg kunne slynge om mig med ord, men jeg forstod egentlig ikke deres mening.

Jeg kunne ikke læse indenad og forstå meningen med teksten. Jeg kunne gengive en tekst ordret, hvis jeg havde læst den højt for mig selv, men jeg forstod ikke at uddrage essensen.

Vi havde timer, hvor vi krydsede bestemte bogstaver ud. Bagefter blev det checket, hvor mange vi havde krydset ud. Når først jeg fik forklaret meningen med alt dette, kunne jeg ved selvsyn se, at jeg havde problemer. Så arbejdede jeg med det hjemme i mange timer.

Hensigten var, at vi selv skulle forstå, hvor følgerne af vore skader gjorde os mentalt og kognitivt handicappet i forhold til tidligere. Hver dag blev vi hjulpet frem til en større forståelse,

og hver enkelt elev fik råd og vejledning og træning, der var tilpasset netop hans eller hendes behov.

Jeg havde ikke nogen følelser omkring det, bare en stærk tilskyndelse til at arbejde med det, så mine problemer forsvandt.

De ugentlige timer med primærterapeuten, der var en erfaren neuropsykolog, betød også meget for mig. Han var også en af dem, jeg brugte som rollemodel.

Hver fredag brugte vi en time til at gennemgå en romantekst, vi havde læst som hjemmeopgave og skulle genfortælle. Her kom jeg til kort. Jeg kunne gengive teksten ordret, men jeg forstod ikke indholdet. Specielt forstod jeg ikke at uddrage essensen af en tekst. Det sagde mig intet. Det var så vanskeligt, at jeg blev svimmel og kastede op.

I fem måneder var fredagene en plage for mig på grund af disse teksttimer, men jeg holdt fast ved fredagene, fordi vi havde et stort morgenmøde, hvor jeg lærte en masse af den måde, lederen tacklede dagens problemer på. Jeg efterabede ham, hans sprog og hans facon. Fredag eftermiddag var optaget af et flere timer langt foredrag om et aktuelt emne. Her lærte vi om hjernens opbygning, nye forskningsresultater og meget andet. Disse foredrag åbnede vinduer ind til en verden, jeg tidligere havde kendt så godt. Jeg elskede fredagsforedragene.

Morgenmøderne, hvor jeg kunne affotografere programlederen og bruge ham som rollemodel, og fredagsforedragene betød så meget for mig, at de betalte prisen for teksttimerne, hvor jeg blev svimmel og kastede op og var en total fiasko. Alt

i verden har sin pris. Jeg tænkte dengang, at jeg betalte en høj pris.

Disse fredagstimer burde have fået en klokke til at ringe i mig. Jeg er sikker på, at man ville have ændret mit skema, hvis man havde kendt til mine reaktioner, men som en del af min skade kunne jeg ikke tænke og ræsonnere på samme måde som før og bede om en.

Jeg hørte til den gruppe, der havde sprogproblemer. Derfor var jeg hver uge til personlig genoptræning hos en logopæd. Det burde også have sagt mig noget, men det gjorde det ikke, jeg tumlede bare fremad i tilværelsen, hid og did som et stykke kork på bølgerne. Det befinder sig i solen og har det egentlig meget godt, men det er ikke herre over sin egen retning.

Lidt efter lidt under mit ophold på Center for Hjerneskade fandt jeg dog ud af, hvor skadet jeg stadig var, men også hvor jeg kunne sætte ind for at opnå en betydelig bedring.

Jeg arbejdede meget med mig selv. Alle de hjemmelavede strategier og hjælpemidler, jeg havde lavet over to år alene med mit problem, blev gennemprøvet her og sammenarbejdet med det nye, jeg lærte. Jeg gik slet ikke ud efter kursustid. Jeg lavede hjemmeopgaver eller sov. Jeg boede dengang i en forstad til København. At komme til universitetet på Amager var i sig selv en daglig bedrift, der tog mange kræfter. Fredagene var de værste efter en uges anstrengelser. På vej hjem i bus og tog var det, som om min hjerne slappede af og blev forvirret. Jeg kørte forkert og kom først hjem meget sent, eller jeg "vågnede op" gående rundt på fremmede steder.

Jeg havde altid en seddel med min egen adresse og telefonnummer på min datter og brødre i venstre lomme. Samme sted havde jeg mit dankort. Hvis jeg pludselig befandt mig på et fremmed sted, tog jeg en taxa og viste chaufføren adressesedlen. Han blev betalt med dankort. Når det lå i højre lomme, vidste jeg, jeg havde betalt. På den måde klarede jeg mig selv, men ikke uden vanskeligheder, og mine taxaregninger var enorme.

På Center for Hjerneskade oplevede jeg to gange at gå helt i stykker, at falde fra hinanden, at erkende, at jeg slet ikke mere var den, jeg selv huskede og følte mig som, at jeg behøvede andre til at hjælpe mig med at holde sammen på mig selv.

Den første gang var i fysioterapitimerne, hvor vi trænede i et stort motionscenter. Jeg kunne slet ikke følge med. Mit tempo var det laveste, jeg har oplevet hos mig selv.

Der var lister med ugens top ti i den fysiske træning blandt eleverne. Disse lister blev sat op hver fredag i Center for Hjerneskade. Dvs. navnene på dem, der havde forbrændt flest kalorier under træningen, blev sat op på tavlen i rækkefølge. Jeg startede som nummer seksten af seksten.

Jeg stod en fredag og kikkede på listen. Det var acceptabelt at være den sidste. Jeg var skadet på flere måder, så jeg behøvede ikke at skamme mig. Det var heller ikke skam eller flovhed, jeg følte, men undren. Indvendig opfattede jeg ikke mig selv som én, der blot blev stående som den dårligste. Hvor var min energi, min livslyst og viljestyrke? Den burde være der, men jeg kunne ikke oparbejde følelsen.

Den weekend brugte jeg til at tænke, lave diagrammer og tegne. Det var mine midler, når jeg skulle have noget gennemført. Jeg havde stabler af små hæfter med planer og tegninger over noget, jeg gennemtænkte.

Efter at have tegnet og planlagt efterprøvede jeg alle mine lemmer ét efter ét. Løftede venstre ben langsomt, derefter hurtigt osv. Jeg vidste, det måtte være muligt at gøre noget ved sagen. Jeg ville ind på listen over de ti bedste. Det var ikke et ønske om at være nummer ét. Jeg har altid været tilfreds med de placeringer, jeg har haft, når bare jeg havde gjort mit bedste, men her følte jeg, at jeg ikke havde gjort mit bedste. Jeg ville gerne genopleve den følelse, man har, når man sukker dybt efter en stor indsats og siger „Godt gjort."

Fra den følgende mandag fordoblede jeg antallet af motionstimer. Jeg havde en svømmepøl hjemme i haven. Dér startede jeg nu dagen med en svømmetur klokken seks om morgenen. Derefter gik turen til centret på Amager, hvor jeg fra nu af trænede langt mere målbevidst.

En dag opnåede jeg at være nummer ét på listen. Jeg havde overhalet de andre femten. Det var ubegribeligt, at det var lykkedes. Denne førsteplads beholdt jeg kun et par dage. En ung skadet sportsmand på holdet gik målbevidst efter førstepladsen og vandt over mig. Den position beholdt han. Vi blev de bedste venner og lykønskede hinanden, hver gang vore resultater blev bedre.

En dag hørte jeg to af mændene på holdet sige: „Det er for dårligt, hun kommer haltende ind og overhaler os, vi må gøre noget ved det." Sandsynligvis kom de højere op end mig på li-

sten. Det kræver mange kræfter og udholdenhed at brænde kalorier af i et motionscenter. Nu trådte konkurrencemomentet ind, og i takt med det blev vi mere klarhjernede. Jeg prøvede ikke længere at blive nummer ét, men jeg havde på min krop mærket den intellektuelle forandring til det bedre, der opstod, når man var fysisk veltrænet, så jeg sørgede for altid at være i god form.

Men jeg gik stadig rundt i en slags tåge. Det var, som om der var en gråtonet mur omkring mig. Jeg kunne ikke bryde denne mur ned. Den bremsede for mit vide udsyn, for min hørelse, for min følelse af frihed. Jeg følte mig fanget.

En dag ville fysioterapeuterne lære mig at cykle igen. De havde gode erfaringer fra andre elever med hensyn til det, sagde de. Problemet var, at jeg ikke mere kunne holde balancen.

En middagsstund kørte vi på gårdspladsen bag universitetet frem og tilbage, frem og tilbage. De løb taktfast ved siden af mig. En gang imellem væltede jeg, så greb de mig. Jeg græd og rasede indvendig. Jeg har cyklet hele mit liv, hvorfor kunne jeg ikke nu?

De næste timer gik på samme måde, men pludselig kunne jeg holde balancen. Ikke bare holdt jeg balancen, men jeg kunne høre deres fødders taktfaste trin mod den våde asfalt, jeg kunne høre deres pustende åndedræt, og bedst af alt, jeg kunne høre fuglenes sang og bladenes lette raslen. Min grå mur var forsvundet, den var brudt ned, tågen var lettet. Jeg formåede på samme tid at holde balancen og cykle selv, at høre og opleve og at være bevidst om det samtidig.

I måneder – år – havde jeg været omgivet af den grå tåge, lukket inde bag en usynlig mur. Nu havde jeg ladet mig selv gå i stykker foran andre og ladet dem bygge mig op igen, holde mig sammen, og så lykkedes det umulige. Jeg levede igen.

SPROGET

Sproget havde lige fra begyndelsen voldt mig problemer. Jeg vidste ikke selv i hvor høj grad. Jeg regnede med, at jeg havde en slags forkølelse på grund af de mange timer foran den åbne ild i Quico. Selv mit spyt var sort i mange måneder, efter at jeg var kommet hjem. Derfor tænkte jeg, mine taleproblemer skyldtes røgen.

Jeg var så meget alene, at jeg ikke lagde mærke til, at jeg sagde mange ting forkert og talte mumlende. Jeg forstod ikke, hvad jeg læste, og jeg hørte „forkert".

I bjergene havde jeg ikke mange bøger med. Nogle lægebøger og min Bibel. Den læste jeg hver morgen et par linjer i. Jeg kunne læse et par linjer, men jeg forstod dem ikke. Så læste jeg dem højt for mig selv. Jeg sad uden for min hytte på en sten og læste, mens solen skinnede. Regnede det, sad jeg ved siden af ilden på min jordbænk og læste.

To linjer. Igen og igen læste jeg dem højt. Det var, som om min hjerne accepterede at forstå min egen stemme. Så tænkte jeg hele dagen på, hvad disse to linjer betød. Nogen har sagt, at jeg mediterede. Det gjorde jeg ikke. For at meditere skal man kunne forstå og reflektere. Det kunne jeg ikke. Jeg lyttede bare til min stemme og prøvede at forstå det, den sagde.

Jeg lagde hver morgen en lille sten i en krukke. Efter nogle dage lagde jeg sten for sten på numrene i min kalender og

stregede numrene ud; på den måde kunne jeg følge årets gang. Uden sten og kalender kunne jeg ikke. Jeg kunne ikke tænke mig frem til det, ikke holde regnskab med så enkel en ting som dagenes gang ud fra en kalender.

Jeg arbejdede med at skrive ordentligt. Det blev til et par linjer hver dag, hvis jeg anstrengte mig. Når det månedlige brev skulle afsendes, var der tres linjer, nok til et pænt brev hjem, hvor jeg gjorde rede for dagenes hændelser. Der var mennesker, der skrev og klagede over, hvor svært det var blevet at læse mine breve. De foreslog, at jeg skrev dem på maskine. Jeg vidste ikke længere, hvad skrivemaskine var. Jeg kunne sige ordet, men hvis jeg skulle forklare, hvad det var, kom jeg til kort. Jeg havde heller ikke nogen skrivemaskine.

Da jeg kom hjem til Danmark igen, var der aviser, officielle skrivelser og meget andet, der skulle læses. Det gik slet ikke. Den evige tomhed, der lurede omkring mig, gjorde, at jeg ikke selv var klar over, at der var noget i vejen med sproget.

Jeg begyndte at eksperimentere med tegn og bogstaver. En aften faldt en bog ud af min reol. Den ramte min tå, og jeg ville vredt sætte den på plads i reolen, men idet jeg bøjede mig ned og så på de opslåede sider, genkendte jeg noget.

Bogen var en gave fra en australsk videnskabsmand, der hedder Bliss. Han ville gøre verden et bedre sted at leve ved at lave et universalt sprog, et symbolsprog, så alle mennesker kunne tale sammen. I Canada brugte man hans symbolsprog til undervisning af personer, som på grund af forskellige sygdomme var uden sprog. Jeg havde arbejdet som behandler i nogle af de første grupper, der i halvfjerdserne begyndte at

bruge hans system i behandlingsøjemed. En dag var han selv kommet fra Australien og havde besøgt os i Montreal for at se, hvordan vi brugte hans sprog. Flere år senere, da jeg igen boede i Danmark, sendte han mig sin store, reviderede udgave af sin bog med dedikation. Det var denne bog, der nu lå opslået for mine fødder.

Jeg satte mig på gulvet og kikkede i bogen. Den talte til mig. Jeg forstod. Her kunne jeg genkende tegn for næsten alle ord, og neden under hvert tegn stod ordene stavet. Det var, som om jeg trådte over en tærskel ind i en helt ny verden. Ordene var ikke bare ord. De havde en mening, et tegn. Jeg kunne se deres mening, forstå det, jeg læste.

Jeg begyndte den nat med den engelske udgave af tegnforklaringen. Måske var det den nat, jeg lagde grunden til min vane med at spække mit danske sprog med engelsk uden at tænke over det. Jeg havde en dansk udgave, som jeg senere arbejdede med. Som en ekstra gevinst kom jeg derved til at genlære engelsk meget hurtigt via Bliss' symbolsprog.

Jeg tegnede og udtalte ord. Om morgenen var mit stuegulv fyldt med kladdepapir med ord. Jeg kunne ikke bare ordene gennem dette symbolsprog, jeg kunne lægge to tegn sammen og lave kombinationer. Verden var ved at blive min igen.

I min euforiske glæde, som stadig slet ikke indbefattede forståelse for, at der var noget galt, og at jeg behøvede hjælp, blot en konstatering af, at nu kunne jeg noget igen, var der dog vanskeligheder at overvinde i selv de enkleste ord.

Tegnet for hus var let at forstå, både ordet og tegnet. Det kunne kun forstås på én måde. Ved siden af stod et næsten

lignende tegn for gulv. Tegnet forstod jeg, men lyden af ordet var „gål". Tog jeg v-et bort lød ordet næsten som gulv, men stavemåden var en anden. Jeg kunne også tage g-et væk, så ville ordet være ulv. Her var arbejde til mange dage.

Senere opdagede jeg på Center for Hjerneskade, at der nu er store grupper i Danmark, der beskæftiger sig med Bliss' symbolsprog.

En dag var jeg på en handicapudstilling. Det var en salgsudstilling, hvor man præsenterede hjælpemidler. Jeg gik rundt på må og få og blev hurtigt træt og utilpas. De mange nye indtryk udmattede mig. Pludselig så jeg en bog. Det var en meget enkel, hjemmelavet billedbog. Jeg tog bogen og vidste præcis, hvad den ville fortælle. Det var en kogebog for autistiske mennesker. Jeg satte mig og bladede bogen langsomt igennem. Her var igen sproget uden ord. Første foto var af et køkken, derefter en pande, så et æg osv. Min hjerne registrerede ikke bare fotografierne, men hele processen, lydene omkring den, fornemmelsen af smagen.

På vejen hjem i bussen tænkte jeg meget over den oplevelse. Nu var jeg klar over, at der måtte andre ting til end tegn, hvis jeg skulle videre. Jeg måtte prøve med en form for billeder som husketekst.

Engang havde jeg kunnet stenografere meget hurtigt. Der var tegn, jeg stadig huskede, f.eks. jeg, er, lyden aj og tegnet for meget. Dem skrev jeg ned.

Nu prøvede jeg at tegne små tændstikmænd. Jeg øvede

mig meget i at få forskellige stillinger frem hurtigt, en mand, der går, sidder, kravler, ligger osv. Da jeg først havde fået det indarbejdet, havde jeg nu en kombination af hurtig notatteknik, så jeg kunne læse og gengive en tekst efter mine egne notater. Det blev en stor hjælp. På den måde kunne jeg i en enkelt tegning huske en hel sides tekst.

Så snart jeg forlod papirarbejdet med sproget, glemte jeg det. Det eksisterede ikke som et problem, når jeg ikke arbejdede med det, derfor forblev mit sproglige problem en hemmelighed også for mig selv. Jeg kunne ikke tænke på to ting på én gang, derfor kunne jeg heller ikke bevidst fortie noget eller lyve. Jeg kunne slet ikke tænke abstrakt. Hvis nogen fortalte mig noget ironisk, forstod jeg det bogstaveligt.

At læse har altid været en vigtig del af mit liv. Jeg kunne før skaden sætte mit vækkeur til at ringe en time tidligere om morgenen for at få tid til at læse noget interessant. Jeg kunne stå og røre i gryderne, når jeg lavede mad, og læse i en bog samtidig. Jeg elskede at læse.

Filosofi, teologi, politik, gode romaner, alt havde min interesse. Engang havde jeg ikke nogen mulighed for at få læsestof på et sprog, jeg forstod. Det eneste, jeg kunne finde, var et seks hundrede siders værk på engelsk om myrer. Bogen var bygget på en doktordisputats om myrer. Det er nok den mest interessante bog, jeg nogen sinde har læst. Der var ingen grænser for, hvilken del af tilværelsen jeg kunne komme til at fordybe mig i, når blot jeg kunne sproget, derfor elskede jeg at læse.

Denne kærlighed havde jeg bevaret efter skaden, men jeg

forstod ikke, at evnen var stærkt begrænset. Jeg savnede det heller ikke, når jeg var alene. Hvis jeg var sammen med venner, f.eks. i en filosofistudiekreds, som jeg havde været medlem af i mange år, følte jeg mig utilpas, men jeg forbandt det ikke med en manglende evne hos mig selv, det var bare en følelse af ikke at høre til mere.

Fra at læse videnskabelige, faglige og meget indviklede tekster var jeg nu gået over til at læse Barbara Cartland, men jeg huskede ikke bagefter, hvad bogen handlede om, havde blot en vag fornemmelse af, at det gode sejrede over det onde, og at det var vigtigt med fine kjoler.

Jeg købte Billed Bladet hver uge. De store overskrifter og billederne kunne jeg forstå og huske uden at skulle læse det hele højt. Jeg lærte meget gennem dette blad.

Jeg skrev breve på min computer og brugte stavekontrollen for at rette dem. Det tog mig en hel dags uafbrudt arbejde at skrive en A4-side. Under hele mit forløb skrev jeg dagbøger ved hjælp af forskellige teknikker. Det var en vane, jeg havde tillagt mig gennem års arbejde, hvor man skulle huske meget for mange, og hvor det var nødvendigt at kunne slå tilbage og checke, om man havde husket rigtigt. Mine dagbøger var dog nu i lange perioder mere tegnbøger og billedbøger.

Endelig kom den dag, hvor jeg opdagede rækkevidden af min sproglige skade. Den dag faldt jeg helt fra hinanden og kunne ikke få hold på mig selv uden hjælp. Den mest fortvivlede dag i hele mit skadesforløb.

Der var gået tre år siden skaden. Jeg havde været nogle uger på Center for Hjerneskade.

En dag havde vi timer med vores logopæd. Hun havde to elevpraktikanter med. Den ene skulle arbejde med mig. Vi sad i et lille kontor, og hun forklarede, at hun ville optage på bånd, hvad jeg sagde. Det havde jeg prøvet før, ingen problemer.

Jeg fik forelagt en lille fabel på to korte linjer af Æsop. Den skulle jeg læse indenad, derefter dække den til og så gengive teksten. Nu havde jeg ingen af mine hjælpemidler eller strategier, jeg havde kun min sprogforståelse at bruge. Jeg kunne ikke. Jeg anede ikke, hvad jeg havde læst. Jeg fik lov til at prøve en gang til. Samme resultat. Uden at ville bortforklare noget prøvede jeg forvirret at fortælle den unge praktikant noget helt andet – noget, jeg huskede fra bjergene. Jeg prøvede ikke at undvige erkendelsen, men det var, som om min underbevidsthed krampagtigt holdt igen, og pludselig havde jeg ikke flere kræfter.

Jeg kunne mærke mine ansigtsmuskler begynde at trække sig sammen i forskellige retninger, jeg kunne ikke engang kontrollere mine egne bevægelser. Jeg kunne ikke tale ordentligt. Tårerne begyndte at trille ud af mine øjne. Jeg lænede mig frem over skrivebordet og begyndte at hulke højt.

Det var, som om der var lukket op for en stor dæmning. Vandet styrtede ud, jeg havde ikke nogen som helst kontrol over mig selv. Jeg gik i stykker.

Den unge elev klappede mig på hånden og sagde „så-så". Til sidst blev hun forskrækket og gik ud for at hente logopæden, som kom ind, satte sig lidt, men indså, at det ikke nyttede at samtale, så hun gik over til rummets tavle og sagde „Se

her": Så tegnede hun en hund. „Hunden her er et eksempel på noget, du før forstod helt, sådan som alle omkring dig forstår helt. Du tror, du forstår den stadigvæk, men du forstår så meget", så tegnede hun en cirkel om hundens ene ben. „Så længe du holder dig til den lille cirkel, taler du om noget, vi alle har fælles, og ingen opdager, at der er noget i vejen med dig. Du er blevet så dygtig til at holde samtalen omkring benet, at det varer en tid, før man forstår, at du har et virkeligt problem."

Lige dér forstod jeg ikke, hvad hun mente, men billedet blev affotograferet af min hjerne, og jeg gemte det og brugte det siden både til min egen forståelse af mig selv og til at forklare mine omgivelser om mit problem. Jeg kaldte det Charlottes lille hund. Senere, når jeg prøvede at tegne hunden, blev det altid til et lille æsel, så Charlottes lille hund blev til Kirstens lille æsel, men der var langt igen. Den dag kunne jeg ikke selv samle mig. Gråden og sorgen og forfærdelsen havde helt overtaget.

Charlotte var resolut. Hun samlede alle papirer og båndoptageren sammen og forlod rummet sammen med eleven. Hun ville hente min primærterapeut.

I fællesskab gjorde disse mennesker mig den dag en meget stor tjeneste. Terapeuten må have været optaget af andre gøremål, som han frigjorde sig fra. Han kom ind, satte sig over for mig og lagde stille sin hånd på min arm. Jeg fik fornemmelsen af, at jeg ikke var alene om dette rædselsfulde.

Hulkende fik jeg fortalt, hvordan jeg aften efter aften sad hjemme og tegnede og skrev. Hvordan jeg havde forskellige

farver blyanter og brugte kopper og tallerkener for at lave pæne cirkler inden i hinanden for at forklare for mig selv, hvad jeg følte inde i mit hoved. Hvordan jeg ikke kunne huske, selv om jeg så og hørte nyheder flere gange samme dag på tv og i radio. Hvordan hele min lejlighed var overklistret med gule sedler, for at jeg skulle huske ting. Hvordan jeg havde planer for alt, men tog sedlerne ned, før der kom nogen, så ingen vidste, hvor dum jeg var blevet.

Måske var det den dag, mine behandlere fandt ud af, at nok kunne jeg meget, men det at kunne kostede mig dyrt. Jeg havde mere end et fuldtidsarbejde for at følge med.

Fordi dette sammenbrud og denne pludselige indsigt blev behandlet så professionelt, var jeg i stand til at resignere, slappe mere af og lade mine behandlere styre farten.

Det var dog ikke uden problemer.

Jeg var stædig og kunne pludselig stritte imod, så lukkede jeg f.eks. munden i til en tynd streg, hvis jeg blev spurgt om noget. Uanset fra hvilken vinkel min terapeut spurgte, beholdt jeg munden stramt lukket, indtil han sagde „O.k., der er lukket. Så taler vi om noget helt andet", som om jeg aldrig havde nægtet at svare.

En dag bestemte jeg, at jeg ville være behandler igen, jeg følte mig ikke skadet, hvad betød lidt sprogproblemer? Min terapeut frarådede det og foreslog, at jeg tog det lidt med ro, før jeg kastede mig ud i en ny treårig uddannelse.

Jeg holdt fast ved mit og stillede en dag med læseplan for en treårig terapeutuddannelse og med aftale om interview. Da

min terapeut igen frarådede det, svarede jeg: „Det skal du bare ikke blande dig ind i, det er mit liv, det drejer sig om."

Hans svar var: „Du har helt ret".

Jeg opgav at gå videre med denne plan. Det var bare nødvendigt for mig at kæmpe for min egen selvstændighed. Jeg følte mig som lukket inde, og jeg havde svært ved at forstå, at jeg var skadet. Trods alle de „beviser", jeg nu havde, kunne jeg ikke fornemme mig selv som skadet. Jeg måtte bare kæmpe imod. Det føltes lige så forkert at betegne mig selv som skadet, som hvis nogen i alvor havde forlangt, jeg skulle sige og tro, jeg var en mand. Jeg vidste jo selv, jeg var en kvinde. Så urigtigt følte jeg det, hver gang jeg betegnede mig selv som hjerneskadet.

Mine kammerater fra holdet havde opdaget, at mine sprogproblemer var særlig udtalte onsdag middag. Da kom jeg tilbage fra to timers hård motion og var træt. Det var en udsøgt fornøjelse for dem at sidde og lægge mærke til alle mine komiske fortalelser, for jeg var ikke selv klar over dem. Om jeg sagde fisk, fest, frisk eller flæsk, var for mig det samme ord, men for tilhøreren lød det komisk, når jeg i fuldt alvor tog fejl. Da de opdagede, at jeg ikke blev sur, lavede de fælder for mig og morede sig storartet. Jeg var lettet over, at mit handicap, som jeg ikke forstod, kunne bringe lidt morskab, så jeg gik med på spøgen.

Gennem mine kammerater lærte jeg her meget om mig selv. Jeg affotograferede dem, når de opførte sig usædvanligt eller sagde mærkelige ting. Når jeg kom hjem, tænkte jeg mi-

ne affotograferede indre billeder nøje igennem og spurgte mig selv, om jeg egentlig ikke var sådan også. Det var jeg ofte uden at have været klar over det. På den måde lærte jeg ved at spejle mig i mine kammerater at se på mig selv som skadet – én, der opfører sig anderledes end før, fordi hjernen fungerer anderledes, og én, der har hjælp behov for at komme videre.

Mine timer hos logopæden blev intensiveret. Hun fandt hele tiden på nye måder, jeg kunne arbejde hjemme. Så snart hun gav mig en lille flig, kunne jeg gribe fast og hurtigt få fat i hele tæppet, billedlig talt. Det var metoderne, jeg manglede.

Manglende sprogforståelse betyder et stærkt reduceret liv.

Vi begyndte at adskille tingene, ved at jeg købte forskellige frugter. Jeg følte på dem, smagte på dem, så på dem og prøvede at tegne dem. Lidt efter lidt fik jeg en bedre forståelse.

Jeg kørte byen rundt og så på forskellige slotte og huskede navne, havde brochurer med, gik på sightseeing inde i slottene. På den måde lærte jeg at genkende mange ting.

At gengive en tekst blev hurtigt noget, jeg kunne ordret, hvis jeg havde fået lov til at hviske den højt for mig selv, men jeg kunne ikke uddrage essensen. Jeg anede ikke, hvad der stod. Jeg troede altid, den handlede om de første fire ord på papiret.

For at lære det igen fik jeg en „læse-let-avis", hvor de vigtigste nyheder er trykt i kort stil. Der følger spørgsmål og arbejdsopgaver med avisen.

Jeg begyndte selv at holde avis. Hver dag så og hørte jeg nyhederne og prøvede at finde dem i avisen. Lidt efter lidt lærte jeg det, men min avislæsning forblev noget krampagtig.

Jeg følte, jeg skulle læse hvert ord. Det kunne tage mig hele søndagen at læse avisen, for jeg tog alle annoncer med. Jeg kunne ikke skelne, hvad der var nyheder, og hvad der var annoncer.

Aviser fylder meget. Jeg havde svært ved at holde de store blade. Al min hjernekapacitet blev brugt på det. Jeg kunne ikke på samme tid holde avisen og læse den. Til sidst fandt jeg en avis, der var mindre og havde meget få annoncer; den blev jeg glad for.

Efterhånden som jeg lærte at læse og forstå uden at skulle læse højt, voksede mit behov for at skrive mere indviklede ting. Jeg kunne dog ikke rumme mere end én tanke ad gangen. Jeg havde brug for en måde at huske på og hurtigt kikke tilbage i teksten. Her hjalp min terapeut mig. Han lånte mig en diktafon, som jeg brugte flittigt, og på den måde gjorde jeg notater. Senere, da jeg skulle skrive større ting, brugte jeg to båndoptagere. Den ene dikterede jeg min tekst ind i, og når jeg var færdig, gennemlyttede jeg båndet og dikterede samtidig min korrigerede tekst ind i den anden båndoptager. Knappernes tekst på båndoptageren erstattede jeg med mine egne tegn. Et halvt år efter at jeg sluttede på Center for Hjerneskade, var jeg på den måde i stand til at skrive avisinterviews og mindre tekster til offentliggørelse.

Ved mange menneskers støtte var jeg nu kommet så langt, at jeg, da jeg sluttede på Center for Hjerneskade, meldte mig til et skrivekursus. Det var langt sværere, end jeg havde ventet.

I dagens Danmark skal man helst skrive ironisk og ab-

strakt. Det kunne jeg ikke. Jeg valgte dog at prøve, og da kursuslederen accepterede, at hver elev havde sin egen stil, og at jeg var nødt til at have ekstra frikvarter, hvor jeg bare hvilede, mens de andre arbejdede, fik jeg meget ud af dette kursus.

Jeg havde det bedst, når jeg skrev knækkede linjer. Korte linjer med en komprimeret tekst. Jeg prøvede at beskrive mit forløb som hjerneskadet i noget, jeg kaldte digte. Det var at gøre en dyd af nødvendigheden. Jeg kunne ikke skrive lange tekster, men jeg var god til at skrive i billedsprog. Jeg valgte simpelthen at beskrive det meste af mit forløb i billeder og så gøre linjerne meget korte. Nogle gange var der blot tale om et enkelt ord. Der var mennesker, der syntes, det var en smart idé. Der var intet smart i det. Jeg vidste selv, at jeg ikke kunne andet. Der skulle gå flere år, før jeg kunne skrive en ordentlig sammenhængende lang tekst, som jeg selv var tilfreds med.

På Center for Hjerneskade havde min terapeut en dag prøvet at forklare mig noget. Jeg forstod ikke, hvad han mente, så han sagde lidt opgivende: „Du lægger alle dine æg i én kurv."

Det forstod jeg. Det var et billede, jeg kunne tage frem i mit indre, tænke på, næsten føle på. Den dag talte vi sammen om at forstå i billeder, og jeg oprullede min indre billedbog for ham. Han viste mig det hensyn senere altid at prøve at finde en billedforklaring, samtidig med at han forklarede i ord.

Den aften lavede jeg fem små kurve, hvor jeg tegnede mine problemer ind med små tændstikmænd. Næste ark papir var fem små cirkler med tekst på problemerne.

Senere satte jeg cirklerne i en rundkreds – i en større cir-

kel. Efterhånden kunne jeg hver aften gøre min dag op og planlægge, hvad næste dag skulle indeholde, ved hjælp af cirklerne, der var bundet sammen i en stor cirkel. De var som tallene på en urskive. Jeg kunne dreje viseren fra cirkel til cirkel og arbejde med mine problemer adskilt, ikke „alle æg i én kurv mere". Det var et enormt fremskridt.

Næste skridt var at lave små mindmaps ud for hver cirkel, eller at fjerne en cirkel med dens mindmaps og bruge et helt stykke papir til det. Sproget blev mere og mere mit, men det skete ad forskellige omveje.

De små cirkler hjalp mig også til at læse med større forståelse. Jeg gik fra at læse Barbara Cartland over til spændingsromaner, hvor der kun var én hovedperson og ét bestemt mysterium at løse. Hovedpersonen fik sin egen cirkel med sit navn i. Hovedproblemet fik sin cirkel og navne og steder hver deres. Denne lille seddel lagde jeg som bogmærke i de bøger, jeg fra nu af læste; så kunne jeg efter nogen træning følge teksten. Jeg læste spændingsromaner, hvor handlingen foregik i et land eller et miljø, jeg kendte, ellers forstod jeg dem ikke. Jeg kunne ikke forestille mig. Biografier og bøger om hjernens funktion blev også litteratur, jeg efterhånden havde glæde af. Det skulle være om konkrete ting.

Alle disse arbejdstimer med sproget fyldte næsten hele min tilværelse. Jeg tilhører en stor familie med søskende, fætre, kusiner, niecer og nevøer i forskellige aldre. Jeg opdagede, at familiens børn var en stor hjælp. Jeg gav mig til at sætte mig sammen med børnene og snakke med dem, så snart vi

var sammen. Jo yngre de var, desto mere lærte jeg. Den konstante gentagelse og forklaring af selv de enkleste ting lærte mig mere end videnskabelige samtaler. Mine mange arbejdstimer sled dog på mig. På fridage arbejdede jeg og anstrengte mig så meget med sproget, at jeg blev gennemvåd af sved og måtte skifte tøj flere gange. Så længe jeg overholdt en hviletid efter hver times arbejde, kunne jeg dog arbejde et par timer, og jeg var til sidst i stand til at påtage mig et arbejde i et begrænset antal timer.

At turde gå i stykker betaler sig, at overgive sig til andre menneskers ekspertise og lade dem holde sammen på én betaler sig. Det danner grundlaget for at genvinde sproget. Men at arbejde hårdt, umenneskelig hårdt, kræver en vilje og energi, som ikke alle har. Jeg havde den, derfor vandt jeg til sidst.

DU VIRKER IKKE SÅDAN

Sætningen „Du virker ikke sådan" kom jeg til at hade. Alle på mit hold på Center for Hjerneskade og alle skadede, jeg senere har talt med om det, hader den sætning.

Måske er sætningen et ønske om at trøste og opmuntre. På mig virkede den mistænkeliggørende. Troede de ikke på, at jeg var hjerneskadet?

Jeg havde en kopi af min journal liggende fremme i mit hjem, så jeg kunne vise den til meget gode venner. Andre forklarede jeg omstændeligt, hvad det indebar at være hjerneskadet, og hvordan jeg var blevet det. Til sidst opgav jeg, men jeg vænnede mig aldrig til sætningen.

Jeg fandt dog en måde at forklare omgivelserne, hvorfor jeg ikke „virkede sådan". Jeg tegnede en cirkel og afmærkede et stykke „lagkage". Dette stykke farvede jeg rødt. Det var vigtigt for mig, at stykket ikke var sort. Jeg ønskede ikke nogen tragisk farve omkring det.

Nu forklarede jeg den, jeg talte med, at jeg ikke virkede sådan, fordi vi altid talte sammen om det, der var i „lagkagestykket". Hvis jeg bevægede mig uden for dette felt, kunne jeg ikke tale med eller forstå.

Det forstod de. Senere delte jeg cirklen med mine kammerater fra holdet.

En anden sætning, vi ofte hørte, var: „Det kender jeg godt

fra mig selv". Her trådte den samme mekanisme ind hos mig. Jeg hadede den sætning lige så meget som den første. Det var især, når talen kom på træthed, det var galt.

Der er to former for træthed i min forståelse af ordet nu. Der er den træthed, alle kender, og som man med rette kan sige om „Det kender jeg godt fra mig selv". Og så er der hjernetræthed. Det er noget, man kun kan kende, hvis man har haft problemer med sin hjerne. Det er en træthed, der pludselig sætter ind, den fylder hele tilværelsen og lukker alt andet ude. Den må adlydes, ellers får man tilbagefald i kortere eller længere perioder. Man må hvile, når denne træthed sætter ind.

Den kan optræde når som helst og hvor som helst.

At ignorere disse to sætninger var en hurdle, jeg måtte over, før jeg kunne fungere frit igen. Jeg måtte frigøre mig for vreden og irritationen, når selv gode venner sagde dem. Jeg lærte aldrig helt at være neutral over for disse sætninger. Først da den terapeut, jeg havde kontakt med på Center for Hjerneskade og i et langt forløb bagefter, forklarede mig, at folk underforstået sagde, at de betragtede mig som normal, som en af dem, hjalp det.

GUDSTJENESTE

Hele mit liv har jeg gået i kirke. Ikke hver søndag, men så ofte jeg kunne. Ikke fordi jeg er særlig from, men det blev en vane, da jeg var barn, og så fortsatte jeg, fordi det gav mig en følelse af tryghed.

Efterhånden måtte jeg erkende, at tryghed ikke var grund nok til at gå i kirke, så jeg satte mig ind i min kirkes troslære. F.eks. gik jeg i fire år på et teologikursus og endte med at have et diplom. Det var dog ikke alverdens diplomer, der betød noget for mig, men det at vide, hvad jeg egentlig troede på. Det var ikke et følelsesspørgsmål, men en teoretisk underbygget vished om, at jeg troede på noget, der for mig var reelt. Jeg havde deltaget i lange teologiske debatter. Jeg havde holdt oplæg og skrevet om troen.

Nu kunne jeg ikke diskutere. For det første er mange teologiske diskussioner abstrakte. For det andet kunne jeg ikke fastholde en tanke eller huske, hvad modparten sagde, dermed var mit svar ikke meget værd.

Jeg gik i kirke om søndagen igen. Jeg elskede at synge. Først pippede jeg bare med, men lidt efter lidt huskede jeg de gamle salmetekster, som jeg havde kendt, fra jeg var barn, og sunget igen og igen. Jeg var blevet konfirmeret hos en præst, der forlangte, at vi skulle kunne et hav af salmer udenad.

Denne udenadslære kom mig nu til gode. Min hjerne huskede det som remser.

Samtalemæssigt har remser ikke megen værdi, men hjernen kunne via sangen igen finde ord i den rækkefølge, jeg ville have den til. Sangen var også god stemmetræning, og når jeg hørte mig selv og andre synge teksten, forstod jeg den. Salmer har smukke billeder.

Meget af gudstjenesten forstod jeg ikke. Jeg rejste mig og satte mig, når de andre gjorde det, men trods alt sivede genkendelse ind, når det drejede sig om bønnerne som fadervor og trosbekendelsen. Selv om jeg kunne sige disse to bønner, så var de bare remser for mig. De behøvede forklaring. De var abstrakte endnu. Senere kom jeg til at forstå.

Prædikenerne blev som salmerne noget, jeg holdt af og lærte meget af. Både det Gamle og Nye Testamente er fyldt med billeder, forklaringer og små hændelser fortalt i billedsprog. Jeg satte mig altid tilbage og ventede spændt på prædikenen. Hvis præsten udlagde dagens tekst ud fra forskellig litteratur og kom vidt omkring i sin forklaring, så gav jeg op og sad bare stille og ventede på, at det skulle være forbi, så vi kunne synge igen. Var der en præst, der kunne forklare og uddybe de billeder, der var i dagens tekster, fik jeg meget ud af prædikenen, så var det ren undervisning i sprogforståelse.

Jeg var klar over, at det var „snyd", men jeg var sikker på, Vorherre forstod mig. Andre måtte selv om, hvad de mente.

PSYKIATRISKE SYMPTOMBENÆVNELSER

Hele perioden, fra min skade skete, og fem år frem, var jeg opmærksom på de utallige gange, man brugte psykiatriske symptombenævnelser på noget, som ikke var en psykisk sygdom, men en hjerneskades følger.

Ord som følelsesflad, manipulerende, klæbende, manisk, depressiv var nogle af dem. Jeg tror ikke, jeg selv fik disse symptomer hæftet på mig, men jeg har hørt dem ofte.

Jeg tumlede med dette problem, som jeg fandt var større, end man umiddelbart skulle antage. Desværre er der ikke selvstændige ord for de symptomér, der er betegnende for hjerneskade. Ved at bruge psykiatriske normbetegnelser risikerer man, at patienten ikke får den behandling, pleje og genoptræning, der egentlig tilkommer ham. Det gælder især, hvis hans journal senere bliver læst af mennesker, der ikke har neurologisk viden, indsigt og erfaring.

Jeg tror personligt ikke, at en hjerneskadet person kan være manipulerende. Han kan heller ikke lyve. Hjernen magter det ikke før længe efter, at en patient er ude af behandlersystemet. For at manipulere eller lyve skal man kunne vide, hvad sandheden er, og så tage bevidst afstand fra den og huske både løgnen og sandheden. Det kan man ikke som hjerneskadet. En hjerneskadet person, der får den betegnelse, vil formodentlig være skadet på en sådan måde, at han fra minut

til minut oplever virkeligheden, sandheden, forskelligt; derved kommer han for omgivelserne til at fremstå som utroværdig.

At betegne en hjerneskadet person som klæbende fandt jeg også betænkeligt. Jeg lærte gennem min egen skade og gennem samvær med andre i et genoptræningsforløb, at enhver hjerneskadet person bliver meget tryghedssøgende i sin tomme ensomhed.

Naturligvis er der i visse tilfælde tale om depression og mani, men i langt de fleste tilfælde hørte jeg betegnelserne brugt for sorg, apati, afmagt, og mani i stedet for hyperaktivitet, som er forårsaget af en biologisk skade.

At mange med hjerneskade i perioder får antidepressiv medicin, behøver ikke nødvendigvis betyde, at der er tale om „sindssyge". Det kan være en forbigående periode, som patienten må hjælpes ud af. At mange pårørende bliver forskrækkede og tror, deres skadede familiemedlem oven i sin hjerneskade er blevet „sindssyg", er højst uheldigt og et tegn på manglende oplysning og manglende benævnelser for sygdommens rette art. Nogle hjerneskadede, der må have antidepressiv medicin, skammer sig også ved at sige det. Det var frustrerende for mig at opdage. Nogle blev depressive i ordets klassiske betydning, men hos mange er der også tale om en krisereaktion, som når man mister en kær ven. Man mister ganske enkelt sig selv. Trods alt havde jeg en faglig fornemmelse, der kunne observere, hvordan mine elevkammerater på holdet skammede sig over at skulle modtage antidepressiv

medicin. Nogle sagde nej tak, fordi de ikke ønskede at se sig selv som depressive, altså psykisk syge.

Først fem år efter min skade turde jeg tale åbent om disse mine betænkeligheder. Det viste sig, at tankerne vandt gehør, men tiden var endnu ikke kommet til at ændre noget.

I USA fremkom jeg med tanken ved mit første studiebesøg derovre under en forelæsning, jeg holdt. Jeg lagde mærke til, at en doktor i neuropsykologi, Jeanet Niemeyer, nikkede. Jeg vidste ikke, at hun selv arbejdede med netop disse tanker. Vi faldt i snak og holdt forbindelsen ved lige. Hun er nu færdig med et større værk om disse fejltagelser. Hun og en kollega har skrevet et værk om, hvorledes kriser i et hjerneskadeforløb næsten konstant forveksles med depression og derved behandles forkert.

Der sker hele tiden nyt på hjerneskadeområdet, som indtil for få år siden slet ikke var kendt. Måske vil man også med tiden finde nye symptombenævnelser.

ARBEJDE PÅ HOSPITALET

Fem et halvt år efter skaden, i juli 2001, arbejdede jeg igen „almindeligt", dvs. jeg var ansat som lønnet sygeplejerske på lige fod med mine kolleger.

Jeg havde stadig synsproblemer og tog fejl af navne, tal og steder, når jeg blev træt.

Jeg havde dog trænet mig selv op til at overholde visse leveregler. Gjorde jeg det, så kunne jeg arbejde normalt. Mine regler var egentlig ganske enkle, men det krævede et vist diplomati at få omgivelserne til at forstå, at de var nødvendige for mig.

Jeg brød mig ikke om at præsentere mig som hjerneskadet ved første møde med alle, men mine kolleger havde fået en generel orientering om mit handicap, før jeg begyndte at arbejde.

Jeg skulle arbejde tirsdage og torsdage fra 10 til 14. Jeg måtte gerne holde pauser og så forlænge arbejdsdagen tilsvarende – det måtte jeg selv styre.

Mit arbejde var en drøm for et menneske, der har troet, at alle arbejdsdøre var lukkede.

Jeg arbejdede på en neuro-rehabiliteringsafdeling. Dvs. jeg havde med patienter at gøre, som på mange måder var i samme situation, som jeg havde været. Det var op til afdelingssygeplejerskerne og mig selv at definere, hvori arbejdet skulle

bestå, og først efterhånden fandt vi ud af, hvor jeg bedst kunne gøre gavn, ikke bare udfylde tomme pladser. Lægerne, en neuropsykolog og en logopæd gav mig også mange råd og superviserede mig efter behov de første måneder.

Der var gode og dårlige dage, som der er på en arbejdsplads, men der var aldrig en dag, hvor jeg fortrød, at jeg havde søgt netop denne stilling. Hvis personalet havde vidst, hvor glad jeg var for at forberede arbejdet og for selve arbejdsdagene, havde de måske tænkt, jeg var lidt speciel, så meget kan man bare ikke glæde sig over et arbejde. Men det gjorde jeg. Jeg var vendt tilbage til et liv, jeg kendte. Jeg havde et ansvar og en identitet igen. Ganske vist var det i langt mindre målestok end tidligere, men jeg var klar over, at jeg ikke magtede mere.

Det var ikke kun glæden ved at gå på arbejde, der var dejlig at genkende, det var også fornemmelsen torsdag på vej hjem at vide, at nu var arbejdsugen forbi, nu lå en weekend forude med afslapning og mulighed for at beskæftige mig med hobbies, familie og venner.

Hvad mine omgivelser ikke vidste var, at jeg egentlig arbejdede fuldtids. Jeg måtte nemlig efter hver arbejdsdag bruge mindst fire timer til hvil og øvelser for at få en uudholdelig hovedpine væk. For det meste sov jeg fire timer midt på dagen, så kunne jeg fungere normalt igen.

Dagen før en arbejdsdag brugte jeg flere timer til at sætte mig ind i navne, sygdomsbenævnelser og gadekort, hvis jeg skulle ud med en patient.

Mennesker, jeg havde set hver dag i et år, kunne jeg stadig

ikke huske navne på. Jeg kunne huske alt, hvad de havde fortalt mig om sig selv, næsten ordret, men deres navne kunne jeg ikke huske. De fleste tog det humoristisk, nogle blev lettere stødt. Derfor gjorde jeg flere timers arbejde for at forberede mine arbejdsdage.

I enhver sygeplejerskestilling skal der foreligge en stillingsbeskrivelse, så sygeplejerskens funktionsområde og ansvarsområde er beskrevet.

I sagens natur var der ikke en sådan til mig, da min stilling var helt ny.

Jeg prøvede at lave én selv, men mine sproglige problemer bremsede mig. Jeg kunne beskrive hændelser og mennesker, og jeg kunne beskrive mine egne tanker, men jeg kunne endnu ikke konstruere noget, jeg betragtede som en tvungen opgave og som var teoretisk. Det var mig umuligt.

Min arbejdstid lå netop på de tidspunkter, hvor afdelingens personale var mest optaget. Jeg brød mig ikke om at bede om hjælp til noget, der burde være så indlysende let for mig. Den samme travlhed forhindrede mig også i at få et særlig tæt forhold til det øvrige plejepersonale. Mange gange, når de drak kaffe og sludrede og havde små møder, måtte jeg ud med en patient. Jeg var i et dilemma, for jeg mødte kun venlighed og godt samarbejde. Jeg måtte finde en løsning, der ikke belastede personalet på afdelingen.

En dag gik jeg ind til en klinisk oversygeplejerske, som havde erfaring med at lave stillingsbeskrivelser. Hun havde sit eget kontor; det var vigtigt for mig at kunne arbejde uden for megen delt opmærksomhed og uro i omgivelserne. Her

brugte jeg det, jeg kalder børnemetoden. Når små børn leger, kan de gå hen til hinanden og sige: „Skal vi to være venner, vil du være med til det og det?" Jeg brugte de samme ord og forklarede hende mit dilemma. Hun var straks med på ideen, og herefter arbejdede vi sammen på at lave en stillingsbeskrivelse, som blev det synlige grundlag for mit arbejde.

Jeg var kommet en uendelig lang vej siden den dag, jeg vågnede op i Peru og begyndte mit første arbejde, men min indre fornemmelse af mig selv var ikke forandret.

Set i bakspejlet var der sket en masse, og jeg vidste ved at se tilbage, at jeg nu handlede helt anderledes, men fornemmelsen af mig selv var den samme.

Ud over mine synsudfald, min forvirring, hvis jeg blev overtræt, og en overvældende træthed havde jeg fået en gene, som jeg havde det svært med. Mit følelsesliv var anderledes, og det kom til udtryk, når jeg arbejdede.

Jeg havde generelt to følelser: glæde og sorg – en enkelt gang vrede. Hvis jeg var for frimodig i visse situationer, var det ikke tilsigtet, jeg følte mig bare ærlig og oprigtig.

At glæde sig *til* noget, eksisterede ikke mere. Jeg kunne være glad for, at noget godt skulle ske, men følelsen af at være i dette gode på forhånd, var borte. Dermed undgik jeg naturligvis skuffelser, når det ikke gik så godt, som jeg havde håbet, men jeg oplevede heller ikke den dobbelte glæde, der næsten kan overstrømme én. Det samme var tilfældet med sorg.

Jeg følte ikke bitterhed. Det har jeg aldrig gjort, men denne følelse var heller ikke blevet en følge af mit overfald, selv

om mange spurgte mig og psykologer sagde, jeg fornægtede realiteter. Det gjorde jeg ikke. Jeg følte bare ikke bitterhed mod dem, der havde påført mig skaden.

At være bange kendte jeg heller ikke mere til. Jeg kunne gå gennem en gruppe rockere en sen aften uden at føle mig den mindste smule bekymret, eller jeg kunne balancere på en planke mellem to både på dybt vand uden at være bange for at falde i.

Jeg har hørt mennesker bruge benævnelsen følelsesfladhed om denne tilstand. Jeg mener, det er en forkert benævnelse, for jeg havde simpelthen ikke følelsen, den var væk. Fordi jeg kunne tænke mig frem til følgerne af mine handlinger, kunne jeg fremkalde en følelse, der lignede frygt, men det var en kunstigt fremkaldt følelse.

Angst og tomhed var dog stadig mine følgesvende. Det var noget helt nyt. En total tomhedsfornemmelse kunne fylde mig, og så var følgen ofte angst. Nogle gange kunne jeg vågne op og ryste af angst, men både angsten og tomheden lærte jeg at tackle ved at styre mit liv og så vidt muligt forebygge træthed.

De følelser, der var daglige følgesvende i mit arbejde, var til stor glæde. Jeg nærede en dyb interesse for og koncentration om den patient, jeg arbejdede med, men pludselig kunne jeg blive overmandet af sorg.

På min anden ugentlige arbejdsdag vidste jeg altid, at jeg skulle økonomisere med kræfterne, holde mig strengt til min arbejdsplan og så gå hjem hurtigst muligt.

Mange gange stod jeg i elevatoren på vej ned fra arbejde og

hviskede „Lad mig ikke græde, før jeg er kommet ud," eller, hvis jeg var i mit stædige humør: „Jeg *vil ikke* give op. Jeg *vil* ikke græde".

Nogle gange nåede jeg hjem, før tårerne begyndte at trille, men så trillede de også lige, til jeg faldt i søvn om aftenen. Andre gange sad jeg i bussen og græd.

Det kunne være ganske enkle ting, der fik mig til at græde. Først og fremmest skulle jeg være træt, så var mit forsvar nede. På min sidste ugentlige arbejdsdag havde jeg behov for at drøfte hændelser fra min dag, men der var ikke tid, for eftermiddagen er den tid, den ene vagt overgives til næste hold, og alt skal gøres færdigt.

Andre gange sad jeg sammen med det øvrige personale i konferencer, og jeg forstod ikke de ord, der blev sagt. Normalt noterede jeg hvert uforstået ord ned, men på sådanne dage ville min hånd ikke lystre. Det var, som om mine hænder gav meddelelser til hjernen, som igen gav besked til mit ego: Du duer ikke. Så græd jeg også på vej hjem, ikke fordi jeg havde ondt af mig selv, men der kom en følelse af sorg over mig, som om jeg stadig sørgede over en tabt ven.

For det meste var mit arbejde dog noget, jeg gik fra med glæde, og som jeg glædede mig til at komme tilbage til.

Jeg lærte en masse, og jeg ydede en masse. Jeg følte mig hjemme og velkommen i mit arbejde.

I sommeren 2001 var jeg igen på studieophold på Virginia Commonwealth University of Richmond, USA. Dér gik det endelig op for mig, at jeg var blevet så meget mig selv, som jeg nok nogen sinde bliver.

Dér arbejdede jeg sammen med neuropsykologer, som jeg kendte fra tidligere år, og både de og jeg oplevede, at jeg var blevet helt anderledes sikker både på mig selv og i min bedømmelse af situationer. Jeg kunne kastes ud i uventede ting og klare det, uden at man opdagede, at jeg blev meget træt. De bad mig fortælle grupper af pårørende om hjerneskader, de bad mig være anden person i gruppesamtaler med pårørende og i neuropsykologernes samtaler med skadede.

Dér, i Virginia, oplevede jeg igen mig selv i roller, der lignede dem, jeg havde haft før: at kunne rejse fra land til land og udføre nogenlunde samme opgaver i begge lande uden problemer.

Men det havde kostet sved og tårer og mange ydmygelser, som jeg først forstod helt nu.

OPERATION

Under et af vore tværfaglige møder på mit arbejde på hospitalet nævnte en af neurologerne, at narkose kunne bevirke, at patienter med erhvervet hjerneskade efter narkose kom til at virke mere skadet igen.

Sætningen bed sig fast i mit hoved.

Senere blev jeg akut syg og måtte opereres. Det, som skulle have været et todages hospitalsophold for en banal galdestensoperation, blev til tre uger, hvor man fjernede en meget betændt galdeblære. Senere fik jeg en voldsom infektion i bughulen, så hospitalsopholdet blev tre uger efterfulgt af en længere rekreation.

Operationen i sig selv, infektionen og min svækkede fysiske tilstand satte mig tilbage. Jeg fungerede meget langsomt igen, jeg blev forvirret og glemte.

Værst var det dog, at jeg, lige da jeg vågnede af narkosen, var tilbage i frygtelige oplevelser, hvor jeg troede mig selv sat i en torturkælder, og at narkoselæger, kirurger og sygeplejersker var bødler.

Det var en voldsom opvågnen. I enhver patients hospitalsoplevelse står opvågningsperioden efter narkosen tåget. Det samme gjaldt for mig. Jeg husker ikke alle detaljer, men jeg genkalder tåget, at jeg kæmpede imod mennesker, der holdt mig fast i sengen og talte beroligende til mig. Bagefter fortalte

de mig, at jeg havde virket, som om jeg troede, de ville pine mig. Heldigvis havde jeg fået noteret i journalen, at jeg havde været udsat for et overfald, der medførte en hjerneskade, som jeg nu var blevet behandlet for.

I flere dage efter operationen var jeg forvirret. Jeg glemte navne, datoer og telefonnumre. Jeg troede, jeg lå på et andet hospital, end jeg gjorde, og jeg var overbevist om, at man havde sat det flade Hvidovre Hospital på højkant, derfor kunne jeg se alt så højt oppefra. Efterhånden blev jeg mere klar, men som om min organisme ikke ville slippe forvirringen, begyndte jeg så at genopleve forfærdelige ting i drømme om natten. Jeg vågnede ved, at jeg skreg så højt, at mine stuekammerater vågnede og tilkaldte hjælp.

Efterhånden forsvandt alle disse symptomer, og jeg blev mit nye jeg igen, men jeg kom kun ud af oplevelsen nogenlunde rolig, fordi jeg havde husket bemærkningen om, at narkose kunne give patienter med hjerneskade et midlertidigt tilbagefald.

En anden gene ved denne operation var, at min lysoverfølsomhed vendte tilbage. Plejepersonalet stillede sig om regel med ryggen mod lyset, så de bedre kunne se mit ansigt. Det betød, at jeg kikkede lige ind i lyset og kun dårligt kunne se deres ansigter. Lyset skar ind i min hjerne og gav mig voldsom hovedpine. Det var en tilstand og et plejemønster, jeg genkendte fra de første dage, efter at jeg var blevet skadet.

USA

Få dage efter at jeg var færdig med genoptræningen på Center for Hjerneskade, rejste jeg for første gang til USA. Der var tale om et familiebesøg. Jeg var klar over, at jeg måtte gøre noget drastisk, hvis ikke jeg skulle synke ned i en eller anden form for sorg. Jeg var kommet til at betragte behandlerne på centret som en slags udvidet familie. Jeg vidste, de holdt en professionel afstand, og egentlig havde jeg ikke noget ønske om en tæt tilknytning til nogen andre end min familie og venner, men jeg havde fornemmelsen af stort tab, da jeg holdt op derinde.

Jeg bestilte en billet til USA, hvor jeg ville være i fire uger. At bestille billetten var ikke noget problem, men det var svært at pakke. På rejsedagen tog jeg af sted i god tid. Det viste sig, jeg var rejst en dag for tidligt, så jeg måtte hjem igen og vente til næste dag.

Første del af rejsen gik fint, men i tolden i Kennedy Airport i USA blev jeg tre gange sendt ud af køen og tilbage for at udfylde mine papirer om igen. Endelig, da jeg havde gjort det rigtigt, steg jeg på det forkerte fly. Jeg tog flyet til Detroit i stedet for til Norfolk.

Da jeg til sidst kom frem, mødte jeg min familie, som stod og ventede, og alt gik godt. Jeg var under dette første besøg stadig meget træt, men rejsen havde lært mig en ting, jeg si-

den brugte i mange vanskelige situationer: „Man dør ikke af det."

Jeg var glad for den sætning. Den var enkel, ligefrem og positiv. På et tidspunkt havde nogen prøvet at lære mig, at „verden går ikke under af den grund". Jeg havde aldrig brugt den sætning, fordi jeg fandt den angstprovokerende, jeg ræsonnerede nemlig, at måske gik verden ikke under, men det kunne være, at jeg gjorde. „Man dør ikke af det" var bedre.

Fordi jeg i USA hele tiden var sammen med et af familiens medlemmer og de kørte rundt i biler, fik jeg ikke fornemmelsen af forvirring, men trætheden var overvældende. Hver dag sov jeg tre timer midt på dagen, og ud over det gik jeg mange gange ind og lagde mig.

Der var dog positive overraskelser. En af dem var, at jeg igen talte engelsk næsten lige så godt som dansk. En anden var, at man i USA talte helt åbent og uden at skamme sig eller kikke til siden, når nogen nævnede ordet hjerneskade. Det var naturligt. Var man endelig kommet sig godt over en hjerneskade og selv kunne igen, blev man betragtet som en vinder. Her var ingen jantelov. Det gav mig mod.

Under dette første besøg alene i USA, min første rejse uden støtte, traf jeg en amerikansk officer, som senere fik foretaget en hjerneoperation, der medførte komplikationer. Familien konsulterede en kendt neurolog og neuropsykolog i Richmond, Virginia. Jeg bad om denne neurologs navn, for jeg ville se, om det kunne lykkes mig at få stablet et studiebesøg på benene.

Hjemme i Danmark igen begyndte jeg som samtalehjælper

i Center for Hjerneskade. Jeg var usikker på, om denne beskæftigelse kunne fortsætte. Uanset om viljen var til det fra centrets side, ville der altid være et økonomisk spørgsmål. Jeg forberedte mig langsomt på at finde andre veje på egen hånd.

I USA havde jeg nu kontakt med og korresponderet med lederen af neurologisk og neurokirurgisk afsnit og afdelingen for genoptræning efter hjerneskade på Virginia Commonwealth University Hospital i Richmond.

Der var gået fire år efter skaden. Jeg havde i langt højere grad lært at tackle alle mine problemer. Det krævede meget hjemmearbejde og forberedelse, men jeg klarede mig langt bedre.

Universitetshospitalet i Richmond tilrettelagde et studiebesøg for mig. For at forberede mig selv bad jeg Hvidovre neuro-rehabiliteringsafdeling om at få lov til at besøge dem som forberedelse. Jeg havde brug for forhåndsviden. Jeg ville ikke stå helt uforberedt i USA. På Center for Hjerneskade fik jeg det engelsksprogede materiale, de udleverede til udenlandske gæster. Jeg var nu så forberedt, som jeg kunne være, efter at jeg havde læst begge steders materiale grundigt, så jeg kunne svare på spørgsmål om det. Fra USA bad man mig sende alle mine eksamenspapirer og min begrundelse for, hvorfor jeg ville på studieophold. Jeg skulle bo hos min kusine, Inga, som kørte mig til hospitalet.

Af mine papirer fremgik det, at jeg havde arbejdet tæt sammen med den amerikanske hærs læger og paramedicinere i krigen i Somalia. Herefter tilbød hospitalet mig, at ethvert studieophold, jeg måtte ønske hos dem, ville blive omkost-

ningsfrit. Der var læger på hospitalet, som havde været militærlæger, og som vidste, hvor afhængige vi havde været af hinanden under krigen i 1992 og 1993. Jeg havde også været medlem af det Internationalt Røde Kors-team, der fandt og besøgte en amerikansk tilfangetagen pilot i nogle meget dramatiske dage i Somalia. Det fremgik også af mine papirer.

Denne gestus fra hospitalets side betød, at jeg kunne komme igen. De studiepenge, jeg havde sparet sammen, kunne bruges på nye rejser derover.

På hospitalet besøgte jeg forskellige afdelinger og fik forklaret de forskellige faggruppers funktion. Jeg deltog i undervisning af patienter og pårørende og „sad ind" på neuropsykologiske testninger og behandlingsforløb. Jeg besøgte også hospitalets tænketank, hvor enhver kunne komme med ideer til forbedringer af plejen, undervisningen eller behandlingen. Her var alle afsnittets faggrupper repræsenteret, og man fremstillede eget undervisningsmateriale, som blev solgt over hele USA.

Den første dag fik jeg besked på, at man ville samles til et frokostmøde med mig. Her fik jeg en flyvende start. Macon Sizemore, som leder hele det store område, havde indbudt læger, psykologer og plejepersonale til dette frokostmøde. Det, som jeg troede skulle være en lille intim frokost for få personer med udveksling af tanker og ideer, blev et auditoriemøde med tagselvbord. Vi var halvtreds mennesker.

Da vi havde spist, rejste Macon sig og forklarede kort, hvorfor jeg var der, og bad mig så tage ordet og fortælle om mig selv og danske forhold. Han lagde vægt på, at man var in-

teresseret i at høre, hvordan en hjerneskade opleves „indefra"; det havde de meget sjældent mulighed for at tale med hjerneskadede om. Jeg skulle altså fortælle om mit hjerneforløb. Det blev til to timers fortælling og spørgsmål og svar på engelsk.

Der var læger, som stillede spørgsmål ved min evne til at tale to sprog, men ikke spansk eller fransk mere. Hvad troede jeg selv var årsagen? Jeg forklarede om mit Bliss symbolsprog, og at jeg havde påbegyndt min sproglige tilbagekomst til livet både på engelsk og dansk; det troede jeg selv var årsagen, ellers vidste jeg det ikke.

Jeg var på hjemmebane i USA. Syv års arbejde i Canada og mange års arbejde på engelsk og på steder, hvor amerikanere krydsede min vej, havde givet mig en vis frihed over for dem. De kunne ikke forskrække mig. Her var ingen ironi eller jantelov. Hele deres attitude overbeviste mig om, at de betragtede mig som en vinder; det gav mig kræfter, jeg ikke troede jeg havde mere. Det blev til to meget givende timer for begge parter.

Da jeg kom hjem til Danmark, modtog jeg takkebrev fra Macon Sizemore, som indbød mig til at komme igen.

Under dette besøg havde jeg fået nærmere kontakt med Jeanet Niemeyer, som er doktor i neuropsykologi. Hun havde arbejdet meget med opmærksomhedsforstyrrelse efter hjerneskade, *neglect*, og havde skrevet videnskabelige artikler om en metode, hun havde opbygget til behandling af dette, den der blev kaldt fyrtårnsstrategien.

Vi talte sammen i timevis om denne metode, og jeg var med i hendes behandling af patienterne. Jeg kunne se, at her var noget, vi kunne bruge i Danmark. Det krævede en grundig introduktion og erfaring i at arbejde med hjerneskadede mennesker, men man behøvede ingen dyre instrumenter.

Hvert studiebesøg på dette hospital gav mig en masse. Jeg begyndte at fornemme, at jeg på dette faglige område havde genoparbejdet noget af min tidligere viden og gennem genoptræningen og ved mit intense arbejde med mig selv opnået ny viden, som virkelig kunne bruges, bare jeg sørgede for at hvile meget. Jeg måtte erkende, at mine kræfter var stærkt begrænsede. Jeg måtte også undgå at lade mit humør påvirke af, at der var områder i mit fag, jeg for altid måtte opgive.

I årets løb var jeg i jævnlig kontakt med dette hospitalscenter, og året efter, fem år efter min skade, var jeg tilbage. Nu blev jeg modtaget som en af deres egne, der kom „hjem". Jeg vidste denne gang, hvor jeg ville satse mine kræfter mest. Det blev sammen med dr. Niemeyer. Hun lod mig overtage sine patienter, mens hun sad ved siden af. Jeg underviste igen pårørendegrupper og sad med i mindre gruppesamtaler med pårørende.

Da mit studiebesøg var slut, havde jeg en invitation til at komme igen året efter til en landsdækkende konference. Her var ingen professionel distance, de modtog mig som en af deres.

Jeg følte, jeg igen var ved at bevæge mig ud i verden. Det var i langt mindre målestok end før, men jeg kunne selv igen. Jeg havde et mål med mine rejser, jeg rejste ikke længere på

må og få, og jeg kom hjem med mere viden og bedre grundlag for min egen arbejdssituation.

Ved dette besøg behøvede jeg langt mindre hvile end året før. Min familie havde observeret dette. Faktisk behøvede jeg kun hvile i dagens løb, når jeg skulle noget, ikke, hvis jeg holdt fri.

Det var interessant med disse halvårlige besøg. Både familien og personalet på „mit" hospitalscenter i USA bemærkede for hver gang, hvor meget bedre jeg var blevet.

HJEM IGEN

Nu var jeg på vej hjem til Danmark fra USA. Igen sad jeg i en flyvemaskine, der bragte mig hjem til dem, jeg holdt af. Jeg skulle hjem til nye og gamle venner. Til behandlere, der havde arbejdet så ihærdigt med mig, at jeg fornemmede dem som virkelig gode bekendte, og til min familie.

Jeg skulle spise brunch på en fortovscafé med min datter en dejlig sommerdag i København. Jeg skulle sejle. Jeg skulle sidde med min lille niece, Kamilla, på tre og kikke på lange, grønne græsstrå, der bøjede sig i vinden og som måske var hjemsted for en lille grøn larve, der krævede, at man brugte hele sin opmærksomhed, for at man kunne se den, og jeg skulle sidde ved siden af min nevø, Kristian, på ni en kølig aften og se fodbold. Han ville ihærdigt, klogt og kærligt prøve at indvi mig i fodboldspillets mysterier. Måske ville han en dag opdage, hvor lidt jeg egentlig forstod af dette spil og alle de ord, han brugte, men så ville han også forstå, hvilken hjælp hans og de andres tålmodighed og kærlighed havde været for mig.

Jeg var en knækket vinge, der havde lært at flyve igen. Denne gang fløj jeg hjem som en vinder.

Kirsten Brink blev i halvfemserne overfaldet af banditter i Cusci Peru, da hun arbejdede som sygeplejerske i en lille bjerglandsby blandt indianerne. Banditterne brækkede ryggen og halsen på hende, sparkede hende i hovedet og flygtede derpå.

Landsbyens indianere gav hende navnet »Knækket vinge« på grund af hendes venstresidige lammelser. I de næste otte måneder kom hun langsomt til hægterne uden rigtig at erkende, at der var noget alvorligt galt med hendes hjerne. Først da hun vendte tilbage til Danmark, gik den ubehagelige sandhed op for hende.

Kirsten Brinks historie er en dybt fascinerende rejse fra normaliteten til en verden af uforståelighed, dybe huller i bevidstheden, manglende stedsans, manglende sprog ud over dagligdagens brugssprog, angstanfald, manglende evne til at finde blot de simpleste ting, til at læse og forstå tekster og formularer. Og det er hendes beretning om, hvordan det lykkedes hende at komme frem til en tålelig tilværelse og en smertefuld, men nødvendig erkendelse af, at hun var hjerneskadet og selv måtte arbejde aktivt med dette.

BORGEN

ISBN 87-21-01960-6
9 788721 019600